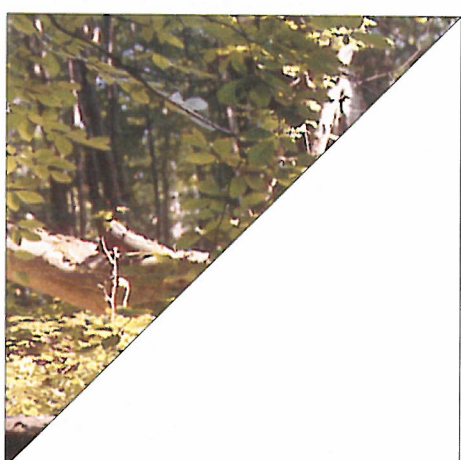

Barokní plastika na Valašsku
První sokolský časopis DRAP
Nábytkářská firma Jelínek
Kouzlo svatojánských ohňů
Vsetínští soukeníci
Beskydské pralesy

Karel Hofman-malíř ze Soláně
Básník Horních chlapců
Ladislav Nezdařil
O sbírce radiopřijímačů
Jarmila Šuláková jubilující
Rok Valašského království
"Valašská hymna"

2

květen
1999/1

 Valašsko

Nový Hrozenkov

Památník Antonína Strnadla
na Novém Hrozenkově

Přátelství až za hrob. Jak jinak lapidárně charakterizovat vztah dvou přátel, které po dobu téměř půl století pojilo nejužší osobní i profesní pouto, a kdy jeden z nich, po smrti druhého, zcela samozřejmě promítl své přátelství a vzpomínky na něj do vybudování památníku, miněného nejen jako trvalou poctu příteli, ale i jako pokladnici valašských tradic a jejich vrůstání do současnosti. Mluvíme o Antonínu Strnadlovi a Karlu Langrovi, bez jejichž až symbiózního vztahu a společné lásky k Valašsku by nebylo ani dnešního Památníku Antonína Strnadla na Novém Hrozenkově.

Jako spolužáci se Karel Langer a Antonín Strnadel potkali při studiu na Uměleckoprůmyslové škole v Praze. Do Nového Hrozenkova společně zavítali zásluhou K. Langra v roce 1929, kdy se ubytovali na "fojtství" legendárního Josefa Országa-Vraneckého st. Společné putování za kresebnou dokumentaci lidového života a objektů a společná práce určila i společný vztah k místnímu genu loci, a tak Strnadel, přestože rodinně vázán k Trojanovicím, nalezl zde – v okolí Nového Hrozenkova, v údolí Vsetinské Bečvy i holin Javorníků – svůj nový domov, i ten vnitřně nejlubší vztah ke kraji a jeho lidu. Styky s hrozenkovskými přáteli Strnadel nikdy nepřerušil. I proto po Strnadlově úmrtí 31. 10. 1975 plní Hrozenkovjané jeho předsmrtné přání a otevírají mu památník, umístěný ve staré roubené dřevěnici, kde v letech 1935 a 1936 pobýval a měl svůj ateliér.

V roce 1936 se uskutečnila na Novém Hrozenkově Výstava salašnictví, mající za cíl oživení skomirajícího valašského způsobu chovu ovcí. Zde nastal Strnadlov čas zúročení dosavadních znalostí, ale i čas nových kresebných studií i hotových děl s tematikou zdejších prostých lidí, staveb, zvířat, krajiny a zejména pracovních úkonů pastýřského života a místního zpracování mléka a vlny. Pro výstavu vytvořil také předlohu nádherného plakátu. Významnou památkou je i nejhodnotnější dílo výstavy: Příhon ovcí na salaš – rozměrná kresebná kompozice (200x 640 cm), námětově vycházející z tradičního valašského života na salaši. Kresba, která dnes tvoří součást expozice Památníku, je syntézou Strnadlových studií, uchovává podobu řady Hrozenkovjanů.

Plakát ze sbírek OVM Vsetín, 92x61 cm

"Památník národního umělce, malíře a grafika Antonína Strnadla" se nachází v historicky cenné roubené dřevěnici s bohatou minulostí na Novém Hrozenkově, čp. 361/11/451, postavené roku 1835 Pavlem Orságem, a prohlášené 28. 12. 1963 za památkově chráněný objekt. V roce 1974 byla dřevěnice obecním úřadem uvolněna pro kulturní účely.
foto Dušan Jurkovič, 1894

Maximálním úsilím prof. Langra a za přispění nadřízených úřadů i místních obyvatel se podařilo dřevěnici zrekonstruovat a dne 13. srpna 1977 se uskutečnilo slavnostní zahájení provozu. První expozici v přízemí budovy sestavil

Antonín Hanáček, inspektor kultury ONV Vsetín, a graficky upravil výtvarník Jaroslav Králik. Během příštích sezón byly upraveny rovněž tři místnosti v podkroví, které byly dle projektu prof. Langra přepracovány v duchu spojení Strnadlova díla s minulým i novodobým chovem ovcí a 9. 6. 1985 byla slavnostně zahájena "Stálá výstava salašnictví v Památníku Antonína Strnadla".

foto Miloslav Stibor, 1996

V životě Nového Hrozenkova má Památník nezastupitelnou funkci a jeho význam v nadregionálním měřítku vzrůstá. Počínaje rokem 1992 se výstavní program rozšířil o výstavy protagonistů valašských výtvarníků, např. Karla Hofmana, Jiljí Hartingra, Jana Hrnčárka, Ludka Majera, Miloše Šimurdy, Bohumíra Jaroňka, Jana Kobzáně, Vlastislava Holuba, Miloslava Stibora a dalších.

foto Miloslav Stibor, 1995

V rámci letošních oslav 350. výročí založení Nového Hrozenkova ve dnech 3. července až 8. srpna se uskuteční řada výstav, hudebních a sportovních akcí, které pořadatelé zahrnují pod název "Novohrozenkovské léto 1999". Ve škole to budou výstavy "350 let Nového Hrozenkova v dokumentech" a "Nový Hrozenkov v dílech Mistrů", v Hasičském domě "Novohrozenkovští řezbáři", v dílně u Památníku "Nový Hrozenkov ve fotografii". V Památníku samotném bude umístěna výstava "STRNADEL-LANGER" jako připomenutí dvou osobností, kteří pro kulturní ozřejnění Nového Hrozenkova a celého Valaška vykonali nesmírně mnoho. U příležitosti výročí založení obce vydává obecní úřad také pamětní sborník "Nový Hrozenkov 1649 – 1999".

PaedDr. Miloslav Stibor.

O VALAŠSKU "PO VALASKY"

se povídalo i zpívalo v průběhu slavnostního večera slova a hudby, spojeného se křtem Valaška-vlastivědné revue v pátek 4. prosince 1998 ve vsetínském zámku. Nový časopis byl uveden do života nejen nezbytnou "křticí vodou"- valašskou slivovicí, ale především řadou významných osobností kulturního a společenského života. A tak časopis dostal do vinku mnoho moudrých vinšů od kmo-trů na slovo vzatých.

"Ať nese nový časopis na cestě ke svým čtenářům erbovní znaky naší lidové kultury, ke kterým nepochybně patří zpěv, hudba, mluvené i psané slovo!" Jan Rokyta - hudebník a hudební redaktor

"Chceme, aby veřejnost vzala časopis za svůj, a tím se pozvedlo kolektivní vědomí sounáležitosti obyvatel s krajinou, nesoucí výrazné stopy úsilí lidí o vytvoření tepla domova v původně divoké a drsné přírodě jižních Beskyd." RNDr. Karel Pavelka - zoolog a ekolog, ředitel OVM Vsetín

"Přál bych mu docela neskromně, aby nejen úspěšně vytvářel novou odbornou vlastivědnou literaturu vysoké úrovně, ale aby v ní věnoval také dostatečné a náležité místo pro reflexy valašské literatury krásné. Ať naše nová revue pomáhá otevírat oči novým generacím tvůrců a ať přibližuje jejich vidění i novým čtenářům!" Mojmir Trávníček - literární vědec a kritik

"Křest je vlastně událost s duchovním rozměrem, a tak časopisu, který by mohl nést antické jméno Renatus-Znovuzrozený, přejí sedmero duchovních darů: Dar moudrosti, aby zprostředkoval poznání věcí opravdu důležitých, Dar rozumu, aby k poznanému také přidal porozumění, Dar rady, aby si uměl poradit s lidskou nepřejícností či třeba s nedostatkem prostředků, Dar síly k překonávání překážek, Dar umění, aby přinášel poznání krásy, Dar důvěry, která nezklamána roz-dává radost a Dar bázně před zlem vnitřním, protože zlo mimo nás nakonec lze vždy překonat. Kromě toho mu přejí řadu skvělých přispěvatelů i nespočet dych-tivých a věrných čtenářů." PhDr. Tomáš Mikulaščík - historik umění

"Časopis Valaško vstává jak bájný Fénix a já si myslím, že tradice, na kterých stojí, odkaz, který má povinnost rozvíjet, jsou dostatečně bezpečnou hlubinou, která mu umožní být tím, čím v kulturním životě tohoto národa být může." PhDr. Karel Pavliščík, CSc. - etnograf

"Pečovat o duši takového časopisu je lákavé. A tak mu přejí, aby ho měli čte-náři rádi, aby byl potřebný a aby nám hodně dlouho vydržel. A jak říkával malíř Jaroslav J. Králík, když někomu vinšoval: **Tož do téj stovky a pak sa ukáže!**" Břetislav Dadák - výtvarník.

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)

Vydává Okresní vlastivědné muzeum Vsetín

Adresa redakce: OVM Vsetín, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 0657/611 690, fax: 0657/611 689

Zodpovědný redaktor: RNDr. Karel Pavelka

Výkonný redaktor: Mgr. Hana Jabůrková

Technický a výtvarný redaktor: Břetislav Dadák

Redakční fotograf: Miroslav Langer

Redakční rada: RNDr. Lubomír Brabec, Břetislav Dadák, Jiří Demel, PhDr. Zdeněk Fišer, Mgr. Hana Jabůrková, RNDr. Karel Pavelka, PhDr. Karel Pavliščík, CSc., PhDr. Lubomír Piperek, Eva Urbachová, Mgr. Jiřina Veselská

Příprava pro tisk: František Valer - Týdeník Kroměřížska, TIGRIS Zlín

Tisk: TG LANŠKROUN

1. číslo 2. ročníku vychází 18. května 1999 v nákladu 1000 výtisků

Vychází 2x ročně (uzávěrka příštího čísla 15. 10. 1999)

ISSN 1212-3382, registrováno u OÚ Vsetín VS-042/1998

Foto na 1. straně obálky: T. Kašpar, O. Mehešová, M. Langer

OBSAH

Obálka:

Naše pozvánka: Památník Antonína Strnadla v Novém Hrozenkově (M. Stibor)

V ateliéru: akademický malíř Miloš Šimurda (L. F. Piperek)

Za tajemstvím depozitářů: Skleník v historizujícím slohu poč. 20. stol. (J. Fabiánová)

- 1 O Valašsku „po valasky“ (úvodník)
- 2 Ladislav Nezdařil: Ty dveře stály na závoře
- 3 Čím je pro mne Valaško... (L. Vaculík, F. Pavlíček, ing. V. Klíma)
- 4 Plastika 17. a 1. pol. 18. stol. na Meziříčsku, Rožnovsku a Vsetínsku (O. Mehešová)
- 6 František Barvič a 1. sokolský časopis DRAP (J. Demel)
- 11 Firma Jelínek - rok stoprvní (J. Fabiánová)
- 14 Kouzlo svatojánských ohňů (L. F. Piperek)
- 17 Vsetínští soukeníci (E. Urbachová)
- 19 Ochrana dřevěných staveb na Valašsku (M. Janík)
- 22 Beskydské pralesy (K. Pavelka)
- 24 Památné stromy na Valašsku: Kobzova lípa (J. Václavík)
- 25 Karel Hofman - malíř ze Soláně (D. Malina)
- 27 Poslední obraz (D. Malina)
- 28 Rozloučení s akad. malířem Karlem Hofmanem (DM)
Byl jsem jeho žák (B. Dadák)
- 29 Jaroslavu J. Králíkovi (B. Dadák)
- 30 Básník Horních chlapců Ladislav Nezdařil (J. Demel)
- 33 Památky na Jana Palacha na Vsetínsku (H. Jabůrková)
- 35 Vyznání sběratele historických radiopřijímačů (F. Peřina)
- 38 Nabídka nových regionálních publikací (D. Malina)
Pohlednice valašských výtvarníků (H. Gajdušková)
- 39 Od všeckého trošku... Celostátní seminář zoologů ve Valašském Meziříčí (K. Pavelka) Ceny Národopisné společnosti za rok 1998 (J. Veselská) Poradna konzervátora (z. Hanáček)
- 40 Zatmění slunce 11. srpna 1999 (J. Haas)
- 41 Rozšíření netýkavky žláznaté (D. Kylingrová)
Křížák pruhovaný (L. Brabec)
- 42 Jaké bylo Tříkrálové koštování ve Zlíně (K. Pavliščík)
- 43 Historie hrou (H. Jabůrková)
- 44 Test - umělci, osobnosti a jejich tvorba (H. Jabůrková)
- 45 Na besedě u strýca Lojzka
- 47 Mistr muzikant Jaroslav Tilscher (B. Rokyta)
- 48 Rozhovor: Jarmila Šuláková: "Jsem ráda na světě"
(H. Jabůrková)
- 50 Propagace cestovního ruchu - Valašské království (T. Harabiš)
- 51 Rok otevřených dveří, vrat a bran Valašského království
- 52 Muzejní zpěvníček valašských písniček: "My zme Vašaši"
(Z. Kašpar)

PŘIPRAVUJEME:

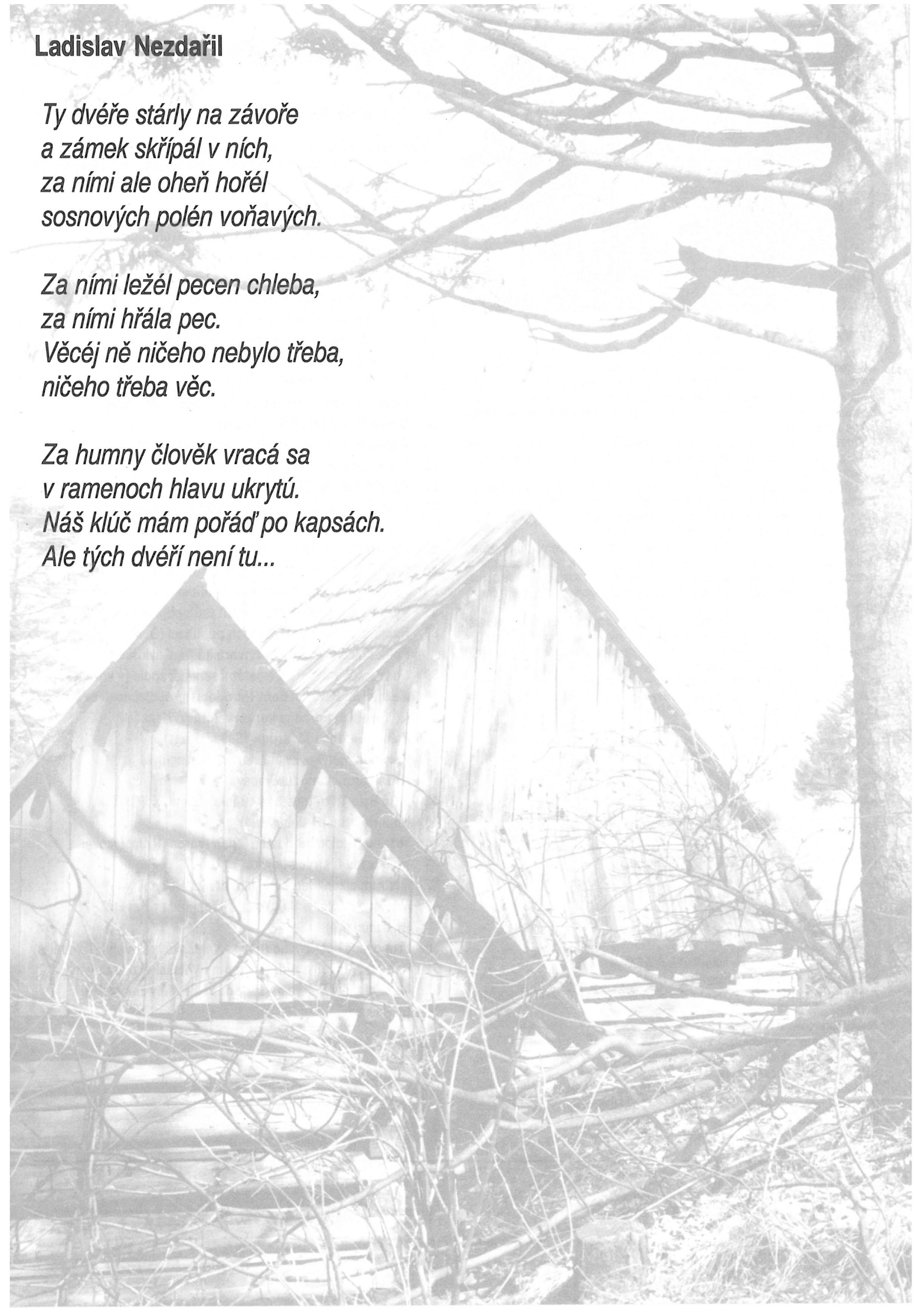
protižidovské bouře na Vsetínsku . z historie rožnovských řemesel . stavitel a buditel Michal Urbánek . povídání o Janíčkovi "maléřečkovi" (ke 40. výročí úmrtí Jana Kobzáně) . o PhDr. Jaroslavu Štikovi, CSc. - etnografu a dlouholetém řediteli rožnovského skanzenu . reportáž z masopustních obchůzek na Valašsku . v ateliéru akad. malíř Miroslav Adámek . listárna s názory našich čtenářů ...

Ladislav Nezdařil

*Ty dvěře stárly na závoře
a zámek skřípál v níh,
za ními ale oheň hořél
sosnových polén voňavých.*

*Za ními ležél pecen chleba,
za ními hrála pec.
Věcěj ně ničeho nebylo třeba,
ničeho třeba věc.*

*Za humny člověk vracá sa
v ramenoch hlavu ukrytú.
Náš klúč mám pořád' po kapsách.
Ale tých dvěří není tu...*

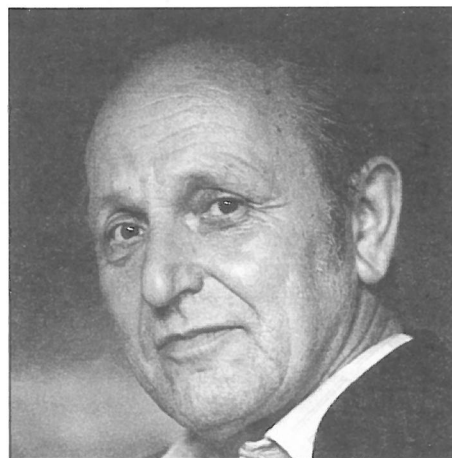
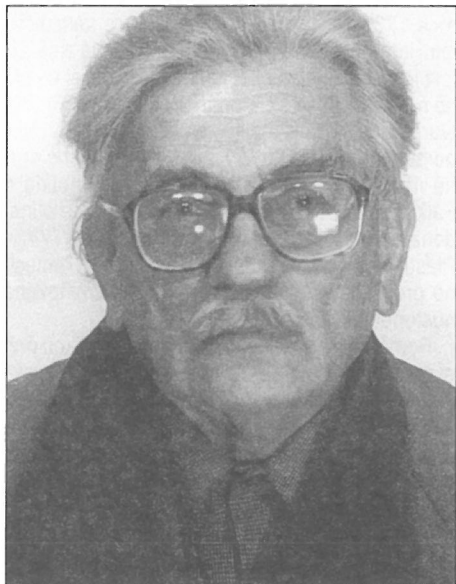
Čím je pro mne Valašsko?

Ludvík Vaculík, spisovatel a publicista:

Můj vztah k Valašsku? Hm!

K Valašsku mám vztah kritičtější než k místům, s nimiž mě nic zvláště nepojí. Co se krajiny týče, je celkem průměrného původu; vedle Jeseníků, Orlických hor... atd. Z té krajiny totiž vymizel člověk a životní způsob, který ji formoval. Je to jak valach bez ovcí: umělý folklor. Co se lidí týče, musím být velice zklamaný, že se tam dělá všechna svinstva jako jinde, že se tam kořistí v lese, podvádí v bankovníctví a v obchodu, zkrátka mám po této stránce k Valašsku horší vztah než k oblastem, které jsou mi lhostejnější. Z celého Valašska mám osobnější poměr k té části Bílých Karpat, kde leží moje rodná obec, jež mě svým vývojem za socialismu štvala nejvíc: protože se nedokázala lišit, neuměla odmítnout. Jediná nevinná věc jsou dneska písničky. Ale ty už skoro Valachy ani nezajímají, krom několika lidí všude. Písnička "My jsme Valaši" je hloupá a nic se tím nezastře ani nedožene.

Praha, únor 1999

PhDr. František PAVLÍČEK, dramatik a scénárista:

Když jsem v létě roku 1945 odjížděl z Lukova do Prahy, nebylo mi ještě dvaadvacet roků. V tom věku člověk nemyslí na to, že opuštěním rodiště možná o cosí přichází. Je dychtivě zahleděný do blízké budoucnosti, chce se sžít s novým prostředím a co nejrychleji se přiblížit ideálním představám o své budoucnosti.

Můj regionální původ mi nejdřív přinesl problémy spíš komické. Hovořil jsem i v Praze jako doma, a leckdy to vyvolalo odezvu, která mi nešla pod nos. Nezbylo tedy než si pro život v novém prostředí a pro studium osvojit přijatelnější alternativu své mateřštiny. Pražská podoba češtiny se mi nezamlouvala. Zvolil jsem si pro tento účel cosí jako slabikář dílo už na gymnáziu uctívaného Karla Čapka. Jinak, v soukromí, jsem pořádně i navzdory vtipkování pražských kamarádů mluvil jako Lukovčan. I o mnoho let později se mi stávalo, že po několikadenním pobytu na Valašsku bylo tím mé vyjadřování poznamenáno - k údivu vlastních rodinných příslušníků.

Ale tato moje nepřizpůsobivost se netýkala jenom hovorové řeči. Stručně řečeno - i po téměř pětadesáti letech jsem dodnes zůstal valašským venkovánem, mentalitou, citěním i jednáním. Mám Prahu rád, cítím k ní obdiv i úctu a tato krásná metropole je pro mne místem trvalého pobytu. Jsem tu doma - ve své rodině, v okruhu přátel, při své práci. Jenže být doma není totéž co mít domov. Mým domovem bylo, je a bude Valašsko. Svět mého dětství a mládí, místo prvních literárních pokusů, dějiště prvních lásek, nadějí, vídnů a nenávratných zážitků. Nemyslím tím jen svět vzpomínek. Těch dvaadvacet prvních let je dodnes v podivuhodné plnosti a intenzitě významnou součástí přítomného života starého muže. Nezůstaly jen hlubokou stopou, jsou dodnes živoucí. Zůstal jsem ve všem všudy Valachem, ne záměrně, plánovitě, v důsledku racionálního rozhodnutí. Stalo se to jaksi samozřejmě, působením neznámé přitažlivé síly, bez mého přičinění. Považuji to za velké štěstí, neumím si představit svůj život bez této jednoty a celistvosti od první do poslední myšlenky.

V tomto stručném extraktu to může vypadat jako konstrukce. Jenže na rozloze pětá-

padesáti roků je to "ponořenější". A v této chvíli je to jediná odpověď, která mě napadá při otázce, čím je pro mne Valašsko. Hlubinou bezpečnosti, východiskem i místem všech návratů. Je to domov mého srdce a paměť mé krve.

V Praze 13. března 1999

Ing. Luděk KLÍMA, starosta města Karolinka (okres Vsetín):

Valašsko je mým rodištěm a v Karolince žiji od svého narození v roce 1956. I když si to neuvědomujeme, jsme všichni určitým způsobem připoutáni k danému místu rodinnými vztahy, kamarády, prací a snad i osudem.

Změnilo se Valašsko i samotná obec Karolinka. Z původně místní části patřící pod Nový Hrozenkov vznikla po osamostatnění v roce 1949 nová obec Karolinina Huť, později Karolinka, která v roce 1998 získává statut města. Karolinka za dobu své existence udělala velký pokrok a v mnoha směrech předstihla i okolní obce. Bylo tomu díky snaživosti občanů, iniciativě představitelů obce i díky sklářskému průmyslu.

Vždy se mi líbila valašská architektura, ráz dřevěných chalup a usedlostí, který byl v minulých letech potlačován a dnes se k němu pomalu vracíme. Některé "novodobé" stavby jsou velice nevkusné, nepraktické a na Valašsko nepatří, ale těžko to někdo v dohledné době napraví.

Profesí jsem stavař a o to více mě každodenní pohled na tento stav netěší. Vkus a cit minulých generací pro soulad s přírodou nám může být stále vzorem. Není možné chtít udělat z Valašska skanzen, ale najít kompromis mezi tradičním a "moderním" by pomohlo zlepšit tvář kraje, který obdivují turisté a cizí návštěvníci. Pro domácí je to mnohdy všední pohled a uvědomují si to možná až po návratu ze zahraničí a při porovnávání s cizinou...

Karolinka, březen 1999

Epitaf manželů Wagnerových, zneznámý autor, 1693, lapidárium OVM Vsetín v kostele Nejsv. Trojice ve Val. Meziříčí

PLASTIKA 17. STOLETÍ A 1. POLOVINY 18. STOLETÍ NA MEZIŘÍČSKU, ROŽNOVSKU A VSETÍNSKU

OLGA MEHEŠOVÁ

Duchovní kultura 17. a 18. století na Moravě se jeví jako svérázná syntéza často protikladných vlivů. Tuto svou nezaměnitelnou podobu vtiskla do plodů lidské tvořivosti; do soudobé sochařské produkce vnesla ráz rozmanitosti. Zákonitým doprovodným jevem tohoto procesu je ovšem velmi kolísavá kvalita výtvarných projevů. Stojí zde, vedle uměleckých děl oprávněně pojmenovaných jako "barokní" (ve smyslu bohatství slohových znaků), i jejich rustikální nápodoby, tlumočící slohové umělecké formy způsobem řemeslně méně dokonalým. Díla první "normotvorné" skupiny formoval, vedle domácích kulturních tradic, vliv německého a především italského a rakouského baroka. Práce druhé skupiny se uplatňují nejprve hlavně v umělecky okrajových oblastech. Tyto artefakty hraničí svým výrazem s lidovou tvorbou, nezávislou na soudobých uměleckých normách. Barokní vli-

vy ovšem (po jejich "módním" odeznění) následně přijímají za své a způsobují jejich přežívání hluboko do 19. století.

Území, která označujeme jako Meziříčsko, Rožnovsko a Vsetínsko, jsou jedněmi z oněch umělecky provinciálních prostředí, kde výtvarný život měl charakter povýtce reproduktivní.¹ Realizoval se převážně prostřednictvím importů - vytvoření místní tradice lze předpokládat pouze u kamenických dílen.²

Náš příspěvek se zabývá památkovým - sochařským a kamenickým - fondem vymezené oblasti. Soubor děl, registrovaných ve státních seznamech kulturních památek, doplňuje o artefakty, uchovávané v regionálních muzeích (ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a v Okresním vlastivědném muzeu na Vsetíně a ve Valašském Meziříčí). Článek vychází z diplomové práce autorky³. Téma je zpracováno na podkladě studia archivních materiálů a rukopisů: především děkanskych matrik, dokumentů týkajících se staveb, přestaveb a oprav farních a filiálních kostelů a kaplí, pořizování, oprav a svěcení soch. Čerpáno bylo z fondu Arcibiskupské konzistoře v Olomouci, uloženého v Zemském archivu Opava - pobožce Olomouc; ojedinele bylo použito archiválií fondu arcibiskupství olomouckého ze Státního archivu v Olomouci a jednotlivých pamětních knih, kronik, inventářů a matrik farností.

Badatelské zázemí představuje literatura topograficko-vlastivědné povahy.⁴ Pro poznání uměleckých, zvláště pak sochařských památek regionu mají význam publikace Františka Šiguta⁵ a práce historika Ladislava Baletky⁶. V článku, týkajícím se výtvarného dění ve Valašském Meziříčí, se pokusil podat přehled sochařů a kameníků činných ve městě a okolí během 17. a 18. století.⁷

Umělecko-historická literatura se věnovala baroknímu sochařství v dané oblasti jen okrajově⁸ a v případě V. V. Štecha⁹ se ho dotkla jen několika letnými, ale výstižnými poznámkami. Její stručný výčet uzavírá umělecko-historická topografie Moravy.¹⁰

Nečetný barokní památkový fond v daném regionu je jedním z důsledků tehdejší vyhrcoené politické situace. Země byla zmítána válečnými událostmi; drancována ničivými tureckými, tatarskými a maďarskými vpády. Neutěšený hospodářský stav nedovoloval rozvinout širší stavební aktivitu - ta se omezila na nejnútnejší obnovy a úpravy již stojících kostelů, v první řadě děkanského chrámu v Meziříčí (1651-1671, 1680). Nové sakrální stavby vznikaly výjimečně.¹¹

Dokladem, že jejich sochařská výzdoba tihla spíše k tradičnímu rustikálnímu projevu, je *tepaný korpus Krista* z měděného plechu, pocházející z 2. pol. 17. století. Jeho slohově nevyhraněná, expresivně zkratkovitá forma odpovídá přirozenosti lidového projevu. Údajně má pocházet z *rožnovského farního kostela Všech svatých*, v současnosti je umístěn v kostelíku sv. Anny v rožnovském muzeu v přírodě. Cenný korpus byl poněkud necitlivě umístěn na moderně pojatý kříž z hrubého sukového dřeva, který byl vytvořen podle návrhu prof. Karla Langra z Brna.

Výtvarně méně zdařilou, dosti diletantskou prací je dřevěná *plastika anděla* z kazatelny *filiálního kostela sv. Jakuba Většího v Krásně (přelom 17. a 18. stol.)*.

S dobrou řemeslnou úrovní raně barokního sochařství se setkáme v soše Panny Marie Neposkvrněného Početí z *maríánského sloupu na náměstí ve Valašském Meziříčí*. Pořizena byla *kolem roku 1680* nákladem choti tehdejšího majitele panství, Františky Eleonory Podstatské, svobodné paní z Prusinovic. Tato Immaculata je v regionu jediný

dochovaný solitér ze 17. století. Násliná a poněkud tvrdě nadsazená rotace těla sochy svědčí o autorových rozpacích při postizení dobových kompozičních vzorců. Drapérie roucha svými vertikálními, ostře řezanými záhyby potlačuje tušené křehké tělesné jádro. S přihlédnutím k těmto výtvarným prvkům a k sochařovu "rukopisu" lze předpokládat, že autor pracoval podle blíže neurčené pozdně gotické předlohy.

Místní starší (renesanční) kamenická tradice dosáhla svého umělecko-řemeslného vrcholu v 80. letech 16. století vlivem pobytu italských kameníků v Krásně a Meziříčí¹² a přeživala do první třetiny následujícího věku. Byla přerušena událostmi třicetileté války a vytratila se bez výrazných stop dalšího vlivu. To dokládá i *epitaf Jiřího a Barbory Wagnerových (1693) z meziříčského dřevěného kostela Nejsvětější Trojice*. Vidíme, že na náhrobku obhroublost výrazu a těžkopádný realismus nahrazují hravou dekorativnost a křehkost předchozích renesančních prací.

První polovina 18. století byla ve znamení pozvolné stabilizace poměrů. Ta umožnila katolické církvi hojnější stavební činnost¹³. S ní souvisí účast širších vrstev na zakládání uměleckých děl: děkovných a prosebných křížů, zastavení a soch, ztělesňujících živou víru a pokornou vděčnost donátorů. Množství převážně pololidové plastiky vypovídá o jistém, i když v některých částech regionu skromném, úspěchu katolické reformace na Valašsku. Zvláštní oblibě se těšil sv. Jan Nepomucký, jehož zpodobení na počátku onoho století více méně kopíruje sochu světce z pražského Karlova mostu. Autorem tohoto rozšířeného prototypu je vídeňský dvorní sochař Matyáš Rauchmüller, který vytvořil model, realizovaný roku 1683 Janem Brokoffem (otcem proslulého Ferdinanda Maxmiliána). *Svatojánská skulptura z roku 1712 na vsetínském náměstí* byla vztyčena vlastníkem panství Mikulášem Illésházem na paměť drastického plenění města uherskými povstalci roku 1708, později (r. 1776) byla přenesena do obce Hovězí. Socha svou loutkovitou tvrdostí, zkratkovitostí proporci a zevrubnou, fádní modelací nese jasné rysy rustikalizace. Strohým realismem, jehož výrazová síla se koncentruje v asketické tváři, je výhonkem umělecky neplodného prostředí, lpicího stále na raně barokních formách. Do shodného okruhu anonymního autora patrně náleží i socha sv. Jana Nepomuckého v Kelči. Toto dílo umělec přetížil množstvím dekorativních detailů, ale projevil více obratnosti ve zpracování světcovy anatomie. K nim se řadí i řemeslně nejméně zdařilá pískovcová plastika téhož světce z Hustopečí nad Bečvou (po roce 1736), odrážející dobovou, lehce sentimentální interpretací námětu. Obdobná citová změkčilost je vlastní i jejímu sochařskému protějšku - silně rustikální soše sv. Floriána (po roce 1736). Výtvarně dílo zaplatil majitel tamního statku Jan Nepomuk hrabě Podstatský z Prusinovic a jeho druhá manželka Johanka, hraběnka ze Žerotína a Falkenberka. Ta byla dcerou Ludviky ze Žerotína, donátorky *krásenské sochy sv. Floriána (1742)*. Plastika stojící v Krásně je kompozičně a řemeslně propracovanější variantou svrchu zmiňované hustopečské sochy.¹⁴

Poměrně nej kvalitnější kamennou plastikou první poloviny 18. století je v naší oblasti *svatojánská statue z rožnovského náměstí (1722)*, postavená z odkazu rožnovského měšťana Václava Kvinty. Její střízlivá, realistická koncepce si uchovává přesvědčivost výrazu a pokouší se odlehčit hmotu a zbavit sochu těžkopádnosti.

Větší míře formálních nedostatků: neživé statickosti, nehybnosti trupu a hlavy, která má za následek neživotný ráz figury, se nevyhnula *socha sv.*

Jana Nepomuckého, vytvořená kolem roku 1738.¹⁵ Původně byla umístěna u mostu ve *Valašském Meziříčí* jako protějšek sochy sv. Ignáce z Loyoly, nyní se nalází v areálu rožnovského skanzenu.

Ve čtyřicátých letech 18. století vzniká v Meziříčí řada kamenických a sochařských prací, významně dotvářejících vzhled města. Mnohé z těchto realizací reagovaly na soudobé válečné okolnosti - přepadení města pruskými vojáky a následné epidemii. Vedle zmíněné sochy sv. *Floriána* v *Krásně* (1742) byla stejného roku vztyčena *Kalvárie* u *Poličenské brány* v *městských hradbách*. (Donátorem byl měšťan J. Kreth s chotí.) Monumentální architektonická sestava podstavce sousoší se vyznačuje dynamismem tvarů. Ten pokračuje v esovitěm prohnutí figur *Bolestné P. Marie* a sv. *Jana Evangelisty*. Robustní zkratkovitost tělnatých forem, nabývající při výtvarném zpracování korpusu Ukřížovaného na jadrnosti a zemitosti, je neklamnou známkou rustikalizace vrcholně barokního výtvarného názoru.¹⁶ Za zmínku stojí i snaha autora spojit v jeden kompoziční celek sokl a na něm stojící plastiky.¹⁷

První ohlasy rokoka pronikly zprvu pouze do výzdobného systému. Svědčí o tom výtvarné prvky na *podstavci sochy sv. Floriána z náměstí ve Valašském Meziříčí*. Byla postavena roku 1747 z odkazu měšťana Václava Šindelky a do dnešní doby se však zachoval pouze sokl (současná socha světeč není původní). Výtvarný názor rokoka se zde ohlašuje asymetrickou modelací váz. Rustikálně pojaté reliéfy podstavce jsou výtvarně a slohově nejasné. Kompoziční napětí výjevu spočívá v kontrastu mezi spodní polovinou reliéfu, která je zhuštěně vyplněna figurální scénou, a jeho téměř prázdnou horní částí. Mučednický výjev vychází z kvalitní klasicizující předlohy: stojící světec v římské zbroji má u nohou položen mlýnský kámen, po stranách rozmouvajíc skupiny mužů v antikizujícím šatu. Zobrazen postrádá barokní dramatickosti - okamžik před utopením oběti líčí poklidným, ilustrativním způsobem.

Snaha o větší dekorativnost, zasahující i figurální části celku, je patrná u *sochařské výzdoby nad vjezdem v ohradní zdi meziříčského farního kostela* (1749). Zde je dokonce silueta plastik apoštolů Petra a Pavla a žehnajícího Krista poplatná

Socha *Immaculaty*, neznámý autor, kolem 1680, Val. Meziříčí

nesouměrnému ztvárnění rokajových váz.¹⁸

Období vrcholného baroka našlo svou nejčistší a nejvytříbenější podobu v *sochařském vybavení* nově zbudovaného *poutního kostela Navštívení P. Marie* v *Zašově*. Byl postaven Žerotiny mezi léty 1714 až 1725 původně pro řád trinitářů. V roce 1742 byl konsekrován, a v té době bylo také dokončováno zařízení interiéru. Kultivovanými řezbařskými pracemi z té doby je především *dvojice andělů u obrazu Nejsvětější Trojice*. Figury, otevírající se rozvinutými gesty do prostoru, umocňují dynamismus kompozice. Zjemnělému stylismu modelace odpovídají jejich graciézní posunky. Obrys zvichřeného roucha mají zdozen dekorativními klikatkami a na celé ploše šatu se uplatňuje iluzivní malířský rukopis, vytvářející představu bouřlivého pohybu. Tato vybrošená křehkost a delikátnost vyjádření předznamenává již rokokové citění. Při *sochařské výzdobě kazatelny* (především u plastik andělů, podpírajících její stříšku) je převedena do smyslové a objemové plnosti vrcholně barokní ražby. Zaujme nás, že přes rozdílné stylové pojetí jsou obě dvojice andělů obdobně kompozičně řešeny - i další sochařské figury nesou shodné rysy a disponují stejnými stereotypními gesty. Místy se umělecká invence mění na využití typizovaných, opakujících se řemeslných šablon. Obě realizace považují za díla jedné, autorsky neurčené dílny, která zřejmě (dle typologických podobností) dodala do chrámového interiéru v téže době i *sošky andlíků na boční oltáře* *Všech svatých* a *svatě Otýlie*.

Nakonec se zmíním o *dřevěné sošce světece bez atributů (asi z druhé čtvrtiny 18. století)* z *meziříčského farního kostela* a o *sochařské výzdobě nástavce hlavního oltáře v kostele svatého Josefa na Hutisku - Solanci* (1749). Tyto dva artefakty stojí na přechodu mezi vrcholnou a pozdní, k rokokovému projevu inklinující fází baroka. Důkazem je objemová hutnost pružných tvarů (především v prvním případě) a jejich sentimentálně utlumený výraz.

Valná většina sochařských a kamenických prací 1. poloviny 18. století je zde, až na ojedinělé případy, značně rustikální. Otázka jejich autorství zůstává nadále předmětem umělecko-historického výzkumu. Se jmény sochařů, působících ve Valašském Meziříčí a v okolí (např. J. Kojetský, J. Spindler a F. Kamenáč), zatím nelze spojit konkrétní umělecká díla.

POZNÁMKY

Na obálce: Socha sv. Jana Nepomuckého, neznámý autor 1712, Hovězí

1 Území se zhruba kryje s rozsahem tehdejšího panství Meziříčí a Vsetín, alodiálního statku krásensko-rožnovského, manského statku Meziříčí. Srov. Hosák, L.: *Historický místopis země moravskoslezské*, Brno 1938, s. 444 an.

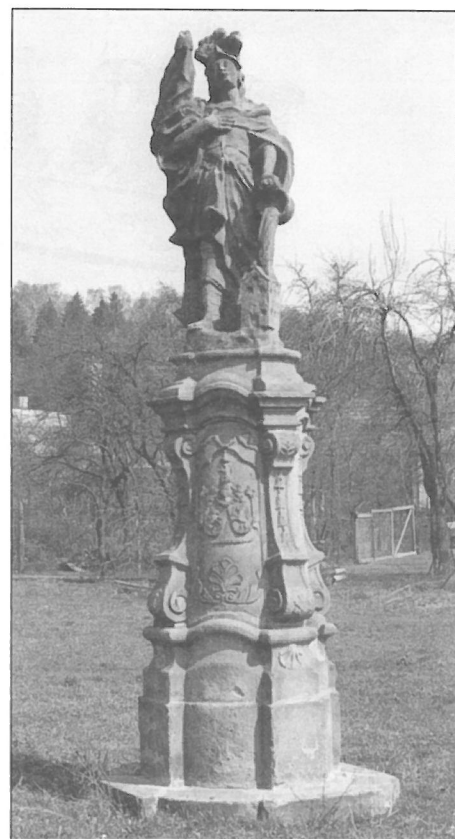
2 Srov. L. Baletka, *Ještě o hudbě a výtvarném umění ve Valašském Meziříčí*, In: *Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku*, 5/1973, s. 51-65

3 Mehešová, O.: *Plastika 17. a 18. století na Meziříčsku, Rožnovsku a Vsetínsku*. Dipl. práce FF UP Olomouc, Olomouc 1998-99. V ní jsou formou kritického katalogu shromážděny výsledky dosavadního historického a umělecko-historického výzkumu, technické a historické údaje o jednotlivých předmětech, s detailním popisem, všimajícím si vedle stylových atributů díla rovněž jeho současného stavu, umístění a změn, způsobených obnovami a transfery. Jednotlivé položky soupisu se autorka pokouší vřadit do kontextu dobové produkce.

4 Základem je devítisvazková *Kirchliche Topographie von Mähren P. Rehofe Wolného, Brünn 1855-1861*

5 Šigut, F.: *Dějiny farnosti Valašské Meziříčí*, I. Posvátná místa, *Valašské Meziříčí* 1940, *ibid.*: *Poutní místo Zašová, Valašské Meziříčí* 1942

6 Baletka, L.: *Valašské Meziříčí, črty o vývoji města a jeho památkách, Valašské Meziříčí* 1971; *ibid.*: *Nad výzkumy*

Socha sv. *Floriána*, neznámý autor, 1742, Val. Meziříčí

kostela sv. Trojice, In: *Práce Vlastivědného ústavu Vsetín*, 1, 1972, s. 26-31; *ibid.*: *Z historie města Vsetína*, In: *Zpravodaj města Vsetína*, 2, 1986, č. 27, s. 22-23; 5, 1987, č. 35, s. 18-19, 6, 1987, č. 36, s. 21-22

7 o.c.

8 Stehlík, M.: *Dvě barokní skulptury valašskomeziříčského muzea*, In: *Umění a svět* 2-3, 1957-1958, s. 140-146; *ibid.*: *Die Statuengruppe der hl. Anna Selbsdritt in Jankovice und ihr Autor*, In: *SPFFBU* 16, F 11, s. 46, s. 49; *ibid.*: *Nástin dějin sochařství 17. a 18. století na Moravě*, In: *SPFFBU* 24-25, F 19-20, s. 38-39, *ibid.*: *Sochařství vrcholného baroka na Moravě*, In: *Dějiny českého výtvarného umění*, II/2, Praha 1989, s. 520, s. 744

9 Štech, V.V.: *Nedorozumění se svatými*, In: *Literární noviny*, X., č. 3, 21.1.1961, s. 2;

10 Samek, B.: *Umělecké památky Moravy a Slezska*, sv. 1, A/I, Praha 1994

11 *Dřevěný kostel Všech svatých v Rožnově (1650?) a zděný farní chrám, původně nově stavěná zámecká budova na Vsetíně, získaná roku 1683 darem od majitele vsetínského panství Jiřího hr. Illésházyho*.

12 Indra, B.: *K renesančnímu stavitelství na severovýchodní Moravě a ve Slezsku. Pramenné zprávy o vlašských a domácích stavitelích a kamenících do 30leté války*, *Časopis Slezského muzea* 15, 1966 B, s. 140-141

13 Např. výstavba poutního kostela v *Zašově* (stavěn 1714-1725), kostela ve *Velšlě* (1728), v *Hovězí* (1734), na *Hutisku* (1748-49) a v *Rožnově pod Radhoštěm* (1748-52).

14 S ní a se skulpturou sv. *Ludvíka* (po r. 1752) z ohradní zdi hustopečského kostela sdílí totožné řešení postoje a shodný rustikální charakter práce.

15 Toto datum vzniku uvádí Ed. Domlulví, Fr. Šigut soudí, že jde o starší práci, těsně po roce 1729. Absence písemných dokladů vede i k dalším spekulacím.

16 Podobné prvky jsou zjevně také na kamenné *Kalvárii* u farního kostela v *Kelci*, pocházející ze třetí čtvrtiny 18. století.

17 Vzhůru se vzpínající voluty horní části podstavce pokračují pomyslnou křivkou v siluetě esovité komponovaných postav stojících pod křížem. Mezi postavcem a podnoží figur je umístěna vyložená profilovaná římsa - takže celek působí jedlnotným dojmem renesanční balustry (kuželky).

18 Na konci šedesátých let zde byly umístěny umělecké kopie od olomouckého sochaře J. Hořínka, zatímco značně poškozené originální plastiky byly převezeny do Valašského muzea v přírodě v *Rožnově pod Radhoštěm*.

DRAP.

Čís. 1.

Loč: 1.

Ve Val. Meziříčí
dne 1. srpna 1864.

Historie spolku tělocvičného Sokola
ve Val. Meziříčí.

Na sklonku roku 1863 namýšleli někteří lidové kance-
láře p. J. Aloysa Mikyška, mor. slez. advokata ve Val.
Meziříčí, uváživše, že jen zdraví pevné pravý blahobyt
člověka utvoří míru, a že dosáhnouti a udržeti zdraví
pevného pravidelným těžením a cvičením těla zapotřebí jest,
a že obzvláštně pro oně lidi, jenž při zaměstnání svým
celý den sedí, po ukončení práci denní těžení těla za-
řaditi povážovati se musí, - zařaditi hned na jaře ku
dovolenému roku 1864 spolek tělocvičný ve Val. Meziříčí podle
zřízení spolku takového v Praze.

Když se proměšla myšlénka tato, poskytnutí jí byla od
strany mužů rozumných a dravých, jenž rozvažují co dobrého
a prospěšného pochvaly, jen někteří cizinci, jenž viděti
hned v spolku takovém jakési nebezpečnosti státu hra-
ziti, vyjadřovali se podnětně tímto nepřívětivě.

Už jen co lidové spolky budoucímu přistoupili, a
které mohou, jsou: František
koncipient v p. J. Aloys Mikyška, Josef
Kalabus a Richard Kašlík,
Mikyška, František Jan, mlynář,
v p. notář J. Wintora, Adolf
vinník pivovárů, Josef Ulrich,
edelec Kyrucký, František Stě-
háj z Trenčata teď v p. Ulří.
Deutsch sládek, Josef Klimek,
Aloys Topolka kancelista v p.

Nejstarší členové jednoty:

Weishammer Vil., Dr. Barvič, Ptasinský, Hanuš Boh.,
člen od r. 1874, zakladatel, člen od r. 1864, člen od r. 1874,
Onderka Josef,
člen od r. 1882.

František Barvič a první sokolský časopis DRAP

(K 135. výročí založení Sokola na Valašsku)

JIRÍ DEMEL

První členové Sokola Valašské Meziříčí v roce 1864

Historie je často spjata s činností jedné neb několika osobností, které ovlivnily mnohdy i na delší etapu život místa své působnosti. Ve Valašském Meziříčí patřil v šedesátých letech 19. století k takovým lidem František Pavlík, zakladatel čtenářského spolku, první české organizace, JUDr. Alois Mikyška, první český advokát na východní Moravě, a František Barvič, který svou činností a zejména založením Sokola oživil kulturní a společenský život města i širokého okolí.

František Barvič se narodil 20. 9. 1838. Jako místo jeho narození uvádějí některé prameny Lázy, jiné Velké Karlovice. Tam určitě prožil své dětství, tam se narodili jeho sourozenci.

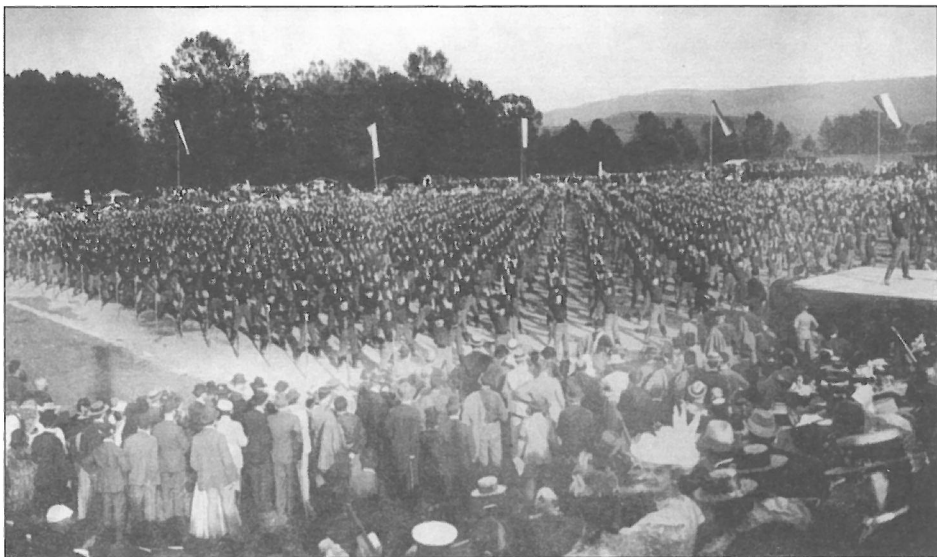
(Známý z nich byl Josef Barvič, brněnský knihkupec a nakladatel, sokolský pracovník.) Gymnázium František studoval v Kroměříži, práva pak ve Vídni a později v Praze. Již za studii ve Vídni pracoval v českém kroužku „Morava“ a přispíval do časopisu, který jeho členové vydávali. Za pražského pobytu byl členem spolku „Blaník“, kde přednášel, recitoval, zpíval, psal do jeho časopisu pod jménem Roháč z Blaníka. Pro Františka Bartoše sbíral valašské lidové písně z okolí Karlovic. Stal se propagátorem tehdy významné myšlenky slovanské. Byl nadšeným rusofilem a dokonce se občas podepisoval azbukou. Když roku 1862 založil Dr. Miroslav Tyrš a Jindřich Fügner v Praze první český tělocvičný spolek Sokol, Barviče ideje nové organizace zaujaly a vstoupil do jeho řad.

V roce 1863 se stal koncipientem valašsko-meziříčského advokata Dr. Aloise Mikyška. Začal tu propagovat sokolskou myšlénku. S podporou svého zaměstnavatele a spolu s JUC. Josefem Sobotkou, Richardem Kašlíkem, Adolfem Kalabusem, Josefem Lodrem a dalšími pracovníky Mikyškovy kanceláře dal podnět k založení první sokolské jednoty na Moravě. Na 28. března 1864 svolal Barvič ustavující schůzi a za pět měsíců byl nový spolek úředně povolen. Dokonce měl už v názvu slovo Sokol, o což se v Praze tehdy ještě obávali požádat. Barvič byl

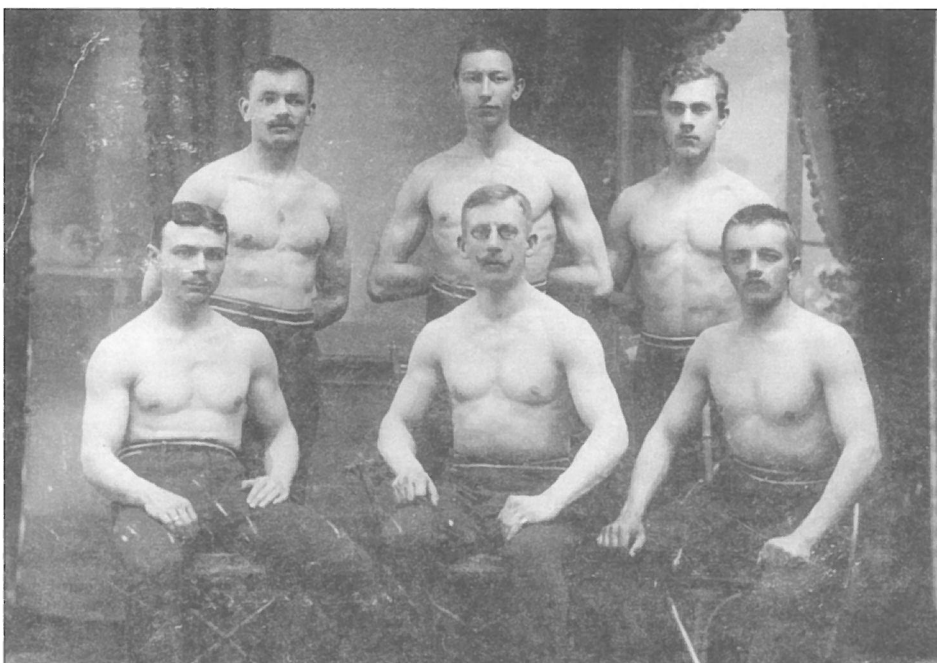
také ve Valašském Meziříčí prvním člověkem, který se na veřejnosti objevil v sokolském kroji. Vzbudil všeobecnou pozornost. Mnozí ho považovali za Srba nebo Charváta nebo za „vojsko nějaké“. Zaváděl nová slova, někdy podle teprve vznikající Tyršovy české tělocvičné terminologie, jindy jazykově novotařil sám. Pro hlavu nového spolku razil název vладыka, protože se mu nelíbila slova předseda ani starosta. Sokol prý nesedí ani nestárne. Chtěl také zakládat pobočky sokolských jednot, které nazýval „pohlaviny“. Pokus o jejich zřízení se nepodařil, nebyly v stanovách.

Z jeho podnětu začala valašskomeziříčská sokolská jednota vydávat časopis, „kde by se pěstoval dějepis spolku a záležitosti tělocviku, zároveň poezie a denní zpěvy.“ (Památník Sokola val.-meziříčského, 1894). Autorem názvu byl prý rovněž František Barvič. Nazval ho „DRAP“. O významu tohoto slova se můžeme jen dohadovat. Možná chybí nad písmenem A čárka, tedy dráp = spár, možná má znamenat pevné uchycení, tedy citoslovce „drapl“. Měl vycházet měsíčně, vyšlo však jen jedno číslo, které je datováno dnem 1.srpna 1864. Je asi prvním českým časopisem, který vyšel ve Valašském Meziříčí a je pravděpodobně také prvním sokolským časopisem vůbec. Je psán ručně a není známo, v kolika exemplářích byl vydán. Zachoval se pouze jeden jediný kus v archivu valašskomeziříčské sokolské jednoty. Dlouho se předpokládalo, že i ten je nenávratně ztracen. Archiv jednoty totiž byl dvakrát ohrožen za fašistické i za komunistické éry. Nejdůležitější části byly však vždy bezpečně uloženy u spolehlivých členů jednoty. Od svého otce Františka Demla, který byl starostou valašskomeziříčského Sokola, jsem slyšel, že část byla svěřena do péče Milady Šimčíkové, učitelky, vynikající pěvkyně a herečky sokolského divadla. Byla tehdy zástupkyní starosty, a protože byla za okupace dlouho vězněna v koncentračních táborech, archiv byl u ní považován za bezpečně uložený. Ač jsme měli s M. Šimčíkovou k sobě blízko, nikdy se o svém úkolu uchovat v bezpečí archiv jednoty nezminila. Marně jsem se také po materiálech ptal jejích dědiců, když M. Šimčíková zemřela. Nedivil jsem se tomu, protože pozůstalost byla rozsáhlá. Zaslouhou neúnavné Mileny Hadašové se však nakonec sokolské materiály našly. Ani v nich však na první pohled „Drap“ nebyl. Podstatnou část zápisů schůzí jednoty kdysi někdo chronologicky uspořádal a dal svázat. Mezi materiály z roku 1864 však časopis také nebyl. Nalezen byl až na konci knihy, kam byly přivázány bez časové posloupnosti listiny, které pořadatel nedovedl zařadit. Tam byl přivázán také „Drap“. Časopis je datován: „Ve Val. Meziříčí dne 1.srpna 1864. Roč:1 Cis:1“ - Písmo je vzorně čitelné, nadpis je proveden ozdobně. Úvodní článek nese titul „Dějepis spolku tělocvičného Sokola ve Val. Meziříčí“. Není dokončen, pokračování mělo být v dalším čísle. Podle zkratky RK v závěru úvodu byl autorem nejspíše Richard Kašík, který byl podle písma asi i písařem časopisu. Z článku se dovidáme jména a zaměstnání prvních „údu“ Sokola. Je zajímavé, že mezi členy a podporovateli byli také někteří valašskomeziříčtí a krásnější židé.

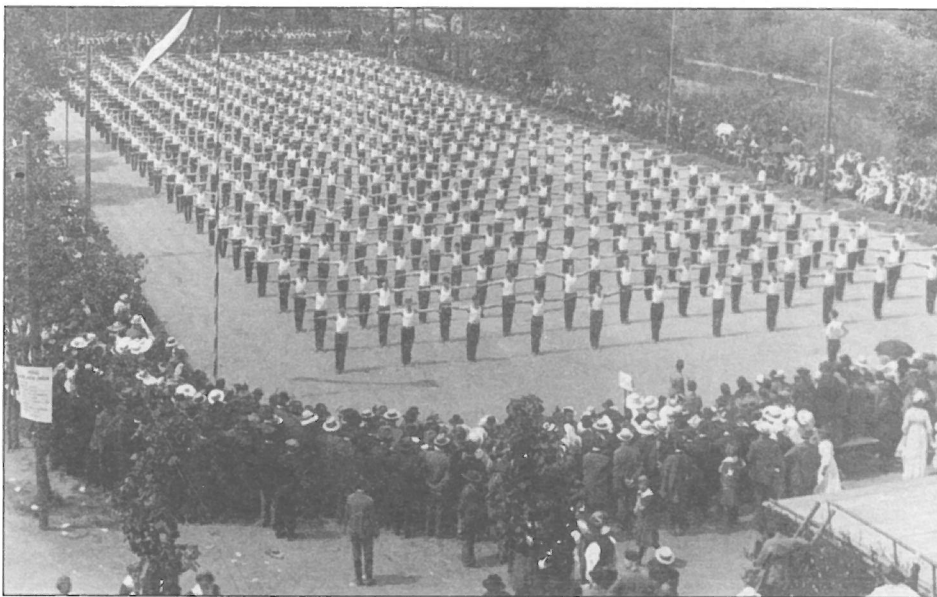
Neméně zajímavé také je, že druhý článek v časopisu je psán německy, tehdy užívaným pís-

Zájezd Sokolů do Valašského Meziříčí k stému výročí narození Fr. Palackého 1898 - cvičí 960 mužů

Sokolští cvičenci 1907

Sokolské dny ve Valašském Meziříčí 1914 - cvičilo 400 mužů

Založení Sokola v Novém Hrozenkově 1911

Ochotníci sokolského divadla ve Valašském Meziříčí s Eduardem Vojanem ve hře J. Mahena: Nebe, peklo, ráj

Z Valašského Meziříčí cvičí Josef Pagáč a Stanislav Indruch

mem zvaným kurent. Vydavatelé časopisu zřejmě vycházeli z jazykové praxe té doby, kterou František Palacký v roce 1825 formuloval takto: „Ve vlasti je dvojitý jazyk - vlastní, historický jazyk národní, a obcovací jazyk vzdělanců“ (t.j. němčina). Příspěvek se jmenuje „Zweck des Turnens“ (Cíl cvičení). Podle šifry AR pod článkem byl jeho autorem Alois Řezníček. Tohoto Němce si Sokol najal jako cvičitele, protože ve svých řadách neměli zkušeného člena této profese. Text článku je příznačný pro svou dobu. V překladu zní takto:

„Cvičení je pro nás a dokonce pro celou vlast velmi dobré. Dokladem toho je, že bylo zavedeno ve vojsku. Jasně se ukázalo, že to není nějaké komediantství, jak jeho nepřátelé říkají, nýbrž že slouží k posílení těla a nervů, je velmi zdravé a nikomu na celém světě se je nepodařilo jako špatnou věc označit. Proto ať si každý při cvičení dá záležet, cvičiště pilně navštěvuje, aby prokázal svou odvahu a vytrvalost. Jen zbabělec a tmař může cvičení odsoudit, ne však řádný muž obdařený zdravým rozumem.“

Německý článek je v desetilistovém časopisu ještě jeden. Název má český „Na zdar!“, dále je však psán v německém jazyku a je věnován jubileu německého otce tělocviku F.L.Jahna, kterému by i Sokol měl projevovat vděčnost, protože ukázal všem lidem význam cvičení pro výchovu člověka. V závěru se autor příspěvku vrací k pozdravu „Na zdar!“, který je pro členy spolku výzvou k cvičení, aby byli připraveni i se zbraní v ruce hájit svou vlast, jak k tomu vyzývá německá vlastenecká píseň „Zu einer Kette fest vereint sind viele starke Glied...“, kterou článek končí.

Dále obsahuje „Drap“ dosud neznámou báseň, či spíše veršovanou neznámého básníka, která se jmenuje „Sokolská“. Je meziříčského původu, protože se v ní píše o ulici Ščudlovu, o sokolském vladkovi, o ohradě, což bylo první sokolské cvičiště u hospody Klementiny Kašíkové, kde je sokolské cvičiště dodnes.

Sokolská.

*Hoj jsme to chlapani sokoli
Takých jsi nezřel světe
Ohromnou máme ohradu
Radost v ní tráva kvete
Hubáně pnou se po bradle
Novota skví se na madle
Žádného nepustíme
Sami též necvičíme. -
A rázní jsme my sokoli
A bujni mužní svíží
Ten slab je vyhne cvičení
Jak čert se vyhne kříží.*

*Ten kašle krev - ne červenou
Ten frnkul v pátý za ženou
Ten zpívá na Ščudlově
Ten ztratil se v Rožnově.
Hrdí jsme v rozkvět sokoli
Pro svornost spolku kosi
Sotva kdo koupil košili
Už zas ju druhý nosí.
Vladyka nemá čepice
A hejno údů velice
Odznamu nijakého
Než zobca - červeného.*

Ať vyzve nás tu otčina
 A zkouší pěstě naše
 Otúhlá máme rúčata
 Na jehly, ne palaše.
 Pod pažďí hlavu skrýváme
 A když v parádě kýváme
 Tu sokolí jsme kosi
 V cilindru, čubě, bosí.

(hubáň = choroš, úd = člen, vладыka = starosta, čuba = šuba, otúhlý = otužilý)

Text je ironický. Určen byl asi ke zpěvu, kterým se meziříční sokolové smáli pohodlnosti některých členů.

Velmi zajímavá je výzva bratřím sokolům, aby se účastnili nácvičku sborového zpěvu. Výzva je podepsána „Ředitel“. Je jím asi učitel a hudební skladatel Vilém Barvič, o němž z Památníků Sokola víme, že zpěv tehdy nacvičoval.

Tělocvičná terminologie byla v té době úplnou novinkou, a proto je v časopisu uveden soupis 26 názvů. Některé jsou dodnes užívané jako hrazda, bradla, koza, kruhy. „Okruž-závěsy“ by asi mohly být v současnosti již málo známa kolovadla. Barvičovými slovy jsou asi termíny „odskočnica“ a „pružnica“ (žíněnka nebo můstek?, pérový můstek?). Na místní autorství ukazují valašská koncovka -a. Snad i dnes je zajímavé, které termíny považovali v roce 1864 za důležité, aby je každý člen znal:

Názvosloví

Náradí tělotužby:

Hrazda
 Bradla
 Kůň - madla
 Koza
 Okruž - závěsy
 Kruhy
 Bidla
 Ĥole
 Žerdě
 Stojany
 Odskočnica
 Pružnica
 Łana
 Řebřík provazový
 Hrazda visutá

Názvy cvičební:

Vary!
 Pozor!
 Ruce v bok!
 Pochoď!
 Poklus!
 Běh tryskem!
 Běh útokem!
 Rozstup!
 Rozstup prostý!
 Rozstup dvojíť!

(Ve zmíněném Památníku z roku 1894 jsou uvedeny ještě další tehdejší názvy tělocvičného náradí: lešení pro kruhy, pro žebřík, sloup okružní (asi kolovadlo), kůl pro kozu, bidla na „čotání“.)

Tvůrci časopisu „Drap“ se snažili, aby příspěvky byly čtivé. K takovým patří „Drobnůstky“, které číslo uzavírají. Za ocitování z nich jistě stojí alespoň jedna, protože je dodnes aktuální:

„Které cvičení jest u mnohých údů nejoblíbenější? Ustavičné kývání hubou při poradách. Hlavní znamení „žlutá vesta s bokem, červená košile, Ausschus (aušus, zmetek) a.t.d.“

Tak tedy vypadal sokolský časopis DRAP, u jehož zrodu stál František Barvič jako šéfredaktor. Určit, jak se přímo podílel na textech zachovaného čísla, už dnes není možno. O Sokolu a významu tělocviku asi později napsal článek, který František Sokol-Tůma zařadil do výše zmíněného Památníku z roku 1894. Je nazván:

Zdravý duch ve zdravém těle!

II. valašská setina před odjezdem do Moravské Ostravy 15. 11. 1918

V. Sardou: Madame Sans-Gêne 1924

Cvičení žen na akademii ve dvacátých letech

Průvod veřejného cvičení 1947

„Duch a rozvoj jeho: účel, zdravé tělo: nástroj k účelu tomu. Hlavní a přední předmět péče jest tady duch, bytost trvalá, stálého vývinu schopná: by však toho se dosahovalo, třeba zdravého těla, těla to ač časem omezeného a se měnícího, obrozujícího, v jinošství vospívajícího, pak dozrávajícího a umírajícího..“

Ve spoji obojího vrší se koruna individua. Zásoby pro zdravost ducha lze si zjednat i ve stáří pokročilém, zásoby těla zdravého jen ve věku jarném: Co mládí zanedbá, stáří nedohání.

Jednoty sokolské využily si za účel pěstiti zdravost těla cvikem, tužením se, příroda sama ukazuje k tomu cesty.

Budmež věrní přírodě této, tužice se i ve zdrženlivosti i ve ctnostech všelikých, přihlížeje bedlivě k vývoji ducha, který pak cíl postaví Sokolstvo mezi spolky nad jiné důležitý, vypěstí odrost svůj na členy národa a lidstva důstojný, kterých připraví národu opět místo mezi národy vzácné, že nebude už Slovan rabeťm národův, ale ne-li povznešený, tedy alespoň stejnolenný v člověčenstvu.“

Několik Barvičových myšlenek je hodno pozornosti. Duši považuje za nesmrtelnou, schopnou rozvoje i ve stáří, tělo má omezenou existenci a cvičit je musíme od mládí. Významný je důraz na způsoby cvičení těla, které mají být vždy v souladu s přírodou. Barvič v souhlasu s názory Tyršovými tvrdí, že jen spojením kvalit tělesných a duševních lze dosáhnout cíle, ideálního člověka. Pozoruhodné je, že zdůrazňuje nutnost tužit se i ve „zdrženlivosti a ctnostech všelikých“, tedy v morálních vlastnostech.

František Barvič se zasloužil také o zrod ochotnického divadla ve Valašském Meziříčí. Protože Sokol neměl tuto činnost ve stanovách, požádal v listopadu 1867 o zřízení stálé ochotnické scény. Žádost odůvodnil potřebou vzdě-

lávání občanstva a získané finanční prostředky měly sloužit podpoře místní školy a dobročinným účelům. V čele ochotníků, kteří se označovali někdy jako společnost, jindy jako družina, ač nebyli nikdy spolkem, stál František Barvič, režisérem byl J. Piskoř. Všichni ochotníci byli členy Sokola a v očích veřejnosti a postupně i úřadů byli považováni za jednu organizaci. Uvedli 1.12.1867 v pivovare (kino) Moliérova Lakomce, pak Klicperova Hadriána z Římsů a další hry.

František Barvič stál u zrodu spolku dobrovolných hasičů. Chtěl zprvu hasičskou práci včlenit do Sokola, ale poznal nereálnost této myšlenky a v roce 1871 vypracoval návrh stanov hasičské jednoty, které byly o rok později úředně schváleny.

Když Barvič složil advokátní zkoušky, po krátkém pobytu v Bystřici pod Hostýnem, otevřel si v roce 1874 vlastní právnickou kancelář v Holešově. Také tam založil sokolskou jednotu. Od roku 1891 působil jako advokát ve Vizovicích,

kde rovněž stál u zrodu sokolské jednoty. Nepřijal však místo starosty, protože byl pod policejním dozorem. Založil tam ruský kroužek a se svou paní v roce 1896 mírový spolek.

František Barvič zemřel v Praze 15. května 1922, ale jeho činnost nese ovoce dodnes.

Na začátek letošního roku 1999 připadá 135. výročí vzniku Tělocvičné jednoty Sokol ve Valašském Meziříčí, nejstarší sokolské jednoty nejen na Valašsku, ale na celé Moravě. Valašskomeziříčský Sokol dosáhl mimořádných úspěchů v tělocviku, turistice, sportu. Čtyři jeho členové a odchovanci reprezentovali naši vlast na olympijských hrách a Bohumil Mořkovský získal na nich pro naši zemi bronzovou medaili.

Neméně důležitou roli sehrála tato jednota v kulturním životě města a jeho okolí. Přednášky, hudba, zpěv, a zejména sokolské divadlo tvořily po desítky let páteř kulturního života Valašskomeziříčska. Řada členů jednoty se stala představiteli české vědy a umění (geomorfolog Václav Dědina, literární vědec a básník Jaroslav Nečas, výtvarníci Jožka Baruch, bratři Jaroňkové, Josef Brož, architekt Bohuš Kupka, hudební skladatel Jan N. Polášek, pěvec ND Jaroslav Gleich, herci František Hanus, Věra Bublíková, Jana Janovská, Radoslav Brzobohatý).

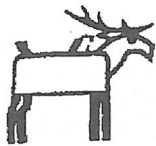
Činnost valašskomeziříčského Sokola dvakrát přerušila éra nacismu a pak komunismu, ale dnes opět úspěšně pracuje.

Prapor Sokola Val. Meziříčí, návrh Jožky Barucha

VALAŠSKO 1999/1

Jiří Demel (nar. 1923) - středoškolský profesor, žije ve Valašském Meziříčí. Aktivně se věnuje vlastivědné a kulturní práci. Po r. 1989 byl starostou obnoveného valašskomeziříčského Sokola. Autor několika upomínkových knížek o Valašském Meziříčí, zpracoval také historii pěveckého sboru Beseda a knihoven ve Valašském Meziříčí. Člen redakční rady časopisu.

Firma Jelínek - rok stoprvní

JIŘINA FABIÁNOVÁ

Muzeum ve Valašském Meziříčí vlastní od roku 1995 část pozůstalosti nábytkářské firmy Volek - Jelínek, která působila ve městě od počátku století do r. 1948. Tyto cenné materiály spolu se současnou produkcí firmy byly předvedeny na výstavě v muzeu v zámku Kinských v létě loňského roku. Při této příležitosti byla zpracována historie firmy od počátků až po současnost. Je to historie zajímavá, poučná a stojí za to, aby byla zveřejněna.

HISTORIE FIRMY

Psal se rok 1897, když si mladý, teprve třia dvacetiletý stolař Josef Volek otevřel na Horní Bečvě vlastní živnost a dal tak základ firmě, která letos slaví stoprvní narozeniny. V květnu r. 1900 přenesl stolařství do Vigantic, ale ani to nebyla konečná stanice chudého, avšak ctivá dostivého řemeslníka, jehož snem bylo vybudovat prvotřídní nábytkářskou dílnu, vyrábějící kvalitní produkci podle přání zákazníků.

První úspěchy získal Josef Volek ještě za doby monarchie. Jeho umělecký závod na výrobu nábytku získal např. zlatou medaili na výstavě v Třebíči v r. 1903, zlatou medaili v Kloboukách u Brna v témže roce, státní bronzovou medaili v Hodoníně v r. 1905 a zlatou medaili na výstavě v Brně v r. 1909. To už měla firma své sídlo ve Valašském Meziříčí na Palackého třídě. Tady zakoupil Josef Volek stodolu s přílehlým pozemkem a postupně, jak rostly úspěchy firmy, se snažil změnit podobu své provozovny. Přišly však těžké válečné roky ...

Vznik nové Československé republiky posunul sen mistra Volka o kus dál. Ve firmě přibývali noví zaměstnanci, často absolventi Odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí a to byli opravdoví mistři svého oboru. Zakázek přibývalo, konečně mohl Josef Volek začít trpělivě shromažďovat kapitál na výstavbu moderního podniku. Od počátku dvacátých let se tvář objektu na Palackého třídě postupně měnila. Stavba nového provozu pouze z běžného zisku však pokračovala pomalu, a tak se Josef Volek v r. 1926 rozhodl požádat spořitelnu o poměrně vysoký úvěr a pokračovat razantněji ve výstavbě. K tomuto závažnému, a jak se ukázalo později, osudnému rozhodnutí dospěl jinak opatrný podnikatel zřejmě na základě příznivé situace firmy na trhu, kde v této době vládla konjunktura.

“VÝROBA NÁBYTKU JOSEF VOLEK - VALAŠSKÉ MEZIŘÍČÍ, Palackého třída 22, tele-

fon číslo 59. DÍLNA PRO UMĚLECKÉ ZAŘÍZENÍ BYTŮ, VIL, BANK A VEŘEJNÝCH BUDOV”

- tak zněl plný název firmy, která koncem dvacátých let zaměstnávala asi 30 lidí v moderních dílnách, dovedla vyrobit kvalitní umělecký nábytek, řezbovaný či zdobený intarziemi a která rozhodně neměla nouzi o zakázky. Zdá se, že životní sen Josefa Volka je naplněn, ale ...

Ale přišla hospodářská krize. Na Valašsku byly její dopady stejné kruté jako jinde ve světě. Firemní telefon smutně mlčel, nové objednávky nepřicházely. Zůstávaly pouze nesplacené pohledávky. V roce 1933 musel Josef Volek pod nátlakem Spořitelny ukončit svou podnikatelskou činnost a později v r. 1937 Spořitelna vydražila celý jeho majetek a následně ho prodala městu Valašské Meziříčí. V novinách LUBINA z r. 1938 se o této lidské tragédii, (neboť pro pana Volka to byla opravdu životní tragédie), objevila pouze kratičká zpráva: *“Město koupilo továrnu. V těchto dnech koupilo město továrnu na nábytek firmy Volek, z níž hodlá vhodnou adaptací zříditi nový, moderní a zdravý chudobinec, ježto stávající chudobinec nevyhovuje ani hygienicky ani rozsahem. Kdy bude s adaptačními pracemi započato, není známo.”*

Naštěstí se s adaptačními pracemi nezačalo a příběh továrny se vyvíjel zcela jinak.

Počátkem dvacátých let nastoupil do firmy Volek nový zaměstnanec - stolař Jindřich Jelínek. Narodil se v r. 1896 v malé vesnici na Vysočině, ale na Valašsku měl příbuzné, u kterých prožil učňovská léta. Po válce se chtěl vrátit ke svému řemeslu a zdokonalit se v něm na tehdy známé Odborné škole pro zpracování dřeva. Koncem května roku 1921 přijel Jindřich Jelínek do Valašského Meziříčí. Jarní město se mladému muži na první pohled zalíbilo. Práce se dřevem u mistra Volka mu vyhovovala a roční mistrovská škola u profesorů Balána, Pelanta, Místeckého aj. splnila rovněž svou náročností jeho očekávání. Absolvoval ji ve školním roce 1921/22 s výborným prospěchem.

Změnil se i jeho osobní život. V r. 1923 se oženil s dcerou Josefa Volka Boženkou, a spojil tak svůj osud s firmou. Stává se oporou Josefa Volka v jeho podnikání - je mladý, plný energie, zručný, spolehlivý, má nápady a brzy získává po boku tchána i potřebné znalosti o vedení firmy. Když musela továrna Josefa Volka v r. 1933 ukončit svou činnost, zažádal si Jindřich Jelínek o vlastní stolařskou živnost a v prosinci

1933 začal v pronajatých prostorách paní Volkové (matky jeho manželky) podnikat sám.

“Poctivou prací získat důvěru zákazníků” - to bylo heslo Jindřicha Jelínka, které si zapsal do svého deníku a kterým se řídil celý život. Vyplatilo se mu to - získal nejen důvěru zákazníků, ale i potřebnou podporu a sympatie řady dodavatelských či jinak spolupracujících firem. Zdravé podnikání Jindřicha Jelínka bylo sympatické místnímu podnikateli, majiteli pily ve Valašském Meziříčí panu J. Křížanovi natolik, že mu v r. 1938 předložil návrh na získání firmy Josefa Volka zpět do rodinného vlastnictví. Zaručil se svým majetkem, aby nábytkářská firma Volek - Jelínek mohla dál existovat. Pomohlo také pochopení meziříčských radních a tehdejšího starosty Ladislava Štorkána, který na schůzce radních s p. Jelínkem a Křížanem řekl: *“Pánové, myslím, že pro naše město bude prospěšnější budovat a udržet podniky a dávat lidem práci, chudobinec vždy můžeme ještě postavit”*. Místní Lubina tuto situaci okomentovala článkem: *“Nyní na žádost rodiny Volkovy jedná se o zpětné postoupení koupených realit zpět původnímu vlastníku, který vlastně vybudoval tento majetek svým celoživotním snažením a jen v důsledku hosp. krize o něj přišel. ... Město je nakloněno vrátit budovy původnímu majiteli tím spíše, neboť jak se dle posudku odborníka ukázalo, jejich přestavba na chudobinec vyžádala by si statisícového nákladu. ... O věci se jedná ve všech polit. stranách, zúčastněných na radniční správě. Na valné schůzi ŽOS v pondělí přišla tato otázka taktéž na přetřes a jednomyslně bylo usneseno majetek rodině Volkové vrátit. Lidské cítění, jak jsme měli příležitost pozorovat se spontánního projevu členů ŽOS, ještě nevymřelo.”*

Roku 1938 se firma pod vedením Jindřicha Jelínka postupně konsolidovala. Svým zákazníkům se představovala v dobových inzerátech či na firemních papírech stručně, ale jasně: **JINDŘICH JELÍNEK - výroba nábytku, VALAŠSKÉ MEZIŘÍČÍ. Pracujeme svědomitě. Za Vaší důvěru - naši službu. Zařizujeme byty nábytkem moderním i slohovým všech dob, banky, kavárny, obchodní a spolkové místnosti.**

Kvalitní nábytek firmy Volek - Jelínek (později pouze Jindřich Jelínek) se objevoval na mnoha místech: byla jím vybavena zasedací síň městské rady ve Frýdku - Místku, v Moravské Ostravě, zasedací síň Baňské a hutní společ-

Bufet - ukázka uměleckého nábytku z 20. let 20. století

Továrna na nábytek Josefa Volka v roce 1930

nosti v Moravské Ostravě, interiéry Spořitelny ve Slezské Ostravě, firma vyrobila nábytek pro reprezentační místnosti Městské spořitelny na Vsetíně (v r. 1938), vitriny pro Slovenské národní muzeum v Martině, Jelínkův nábytek putoval dokonce až do Londýna, kde jím byla vybavena jedna z Baťových filiálek... Zaměstnanci firmy byli skuteční kumštýři, kteří dokázali vyrobit jakýkoliv kus nábytku od pokoje ve stylu Ludvíka XVI., (což bylo módní a žádané), po nábytek v lidovém stylu. Vše do detailu propracované, s cítem pro materiál, pro krásu, vkus i praktické použití. Zákazníci si mohli vybírat z dokonale výtvarně zpracovaných nabídkových katalogů firmy anebo se vyrábělo podle jednotlivých návrhů osvědčených bytových architektů, kteří s firmou spolupracovali.

Jindřich Jelínek provedl úspěšně svou firmu nelehkými válečnými roky. Splatil všechny pohledávky a podle finančních možností modernizoval podnik. Dovedl zdravě riskovat, ale měl i jistou prozíravost, která mu nedovolovala zbytečně hazardovat. Podnikání u něho znamenalo především solidnost, kvalitu, odpovědnost a práci. I on měl svůj sen - chtěl přebudovat provozovnu v moderní továrnu na nábytek, kde by pracovalo 60 zaměstnanců. Nechal si vypracovat plány a čekal jen na vhodnou dobu, kdy je bude moci realizovat. Ta doba pro něho už nepřišla.

Po roce 1948 byla na podnik uvalena národní správa a od počátku padesátých let tady začalo pracovat Lidové valašské nábytkářské družstvo, jehož se stali manželé Jelínkovi zaměstnanci.

V čtyřicátém pátém roce umírá zakladatel firmy Josef Volek, rodina Jindřicha Jelínka postupně z Valašského Meziříčí odchází - syn Vlastimil v r. 1952 do Prahy, dcera Jindřiška se stěhuje do Havířova, v r. 1957 umírá Božena Jelínková. Jindřich Jelínek má povoleno užívat jednu z místností kdysi svého podniku. Tady vzpomíná, kupodivu bez trpkosti, na svůj život, tady se raduje se svými třemi vnuky a celou rodinou. Poslední léta života tráví v Ostravě v domově důchodců. Umírá v r. 1979 a nikdy se nedoví, že firma JELÍNEK ještě zdaleka neskončila....

FIRMA JELÍNEK - SOUČASNOST

V roce 1951 ukončil Jindřich Jelínek oficiálně svou živnost. Název nábytkářské firmy Jelínek zmizel na čtyřicet let ze světa. Zůstaly však objekty, stroje a zařízení, které změnily nedobrovolně vlastníka a na nich se dál vyrábělo. A zůstali také potomci rodiny Volkovy a Jelínkovy.

Vnukové Jindřicha a Boženy Jelínkové-Volkové Daniel, Tomáš a Petr žili a pracovali koncem osmdesátých let v Praze. Když se po roce 1989 objevila možnost získat zpět v restituci rodinné vlastnictví, neváhali ani na okamžik. Požádali v r. 1990 spolu se svou tetou Jindřiškou Polákovou (dcerou Jindřicha Jelínka, nar. 1928, která se později svého podílu vzdala) o navrácení rodinného majetku a koncem r. 1991

Současná produkce firmy prezentovaná na výstavě "Firma Jelínek - rok stoprvní"

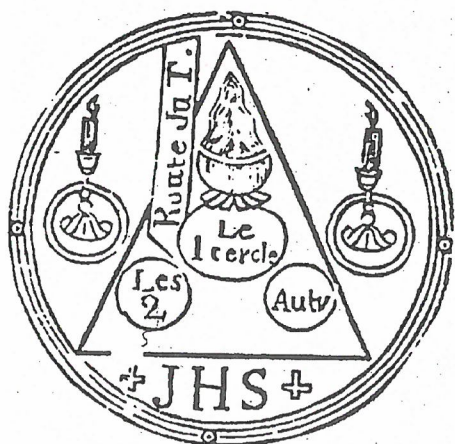
Bohatě zdobená knihovna z 20. let 20. století

založili svou vlastní firmu "JELÍNEK - výroba nábytku s.r.o." Za sebou měli hlavní část složitých restitučních jednání, před sebou spoustu práce...

Nejdříve museli vymyslet vlastní výrobní program a připravit vše pro jeho realizaci. Začali tedy s rekonstrukcí truhlářské dílny.

Část objektu pronajali bratři Jelínkové bývalému uživateli Valašskému nábytkářskému družstvu, se kterým se však brzy rozloučili pro neplnění nájemní smlouvy. Museli hledat nového nájemce, kterým se stala čalounická firma ROCZ (dnes Tetuča), se kterou dodnes spolupracují. V té době rovněž upravovali kancelářské prostory v prvním patře a podkroví na rodinné byty, aby se do Valašského Meziříčí mohly nastěhovat jejich rodiny. Zároveň řešili finanční problémy, neboť rodinné úspory docházely a bylo tedy nutné zažádat v bance o úvěr.

První prototypy ohýbaného sedacího nábytku vyrobené speciální technologií vrstveného lamelového dřeva - židle ABRA a později stůl ABRAM - opustily truhlářskou dílnu v červnu 1992. Zároveň s nimi se objevila novinka na našem trhu - ortopedický rošt VALTY s matrací. Na řadu přišel nejdůležitější úkol - získat

Nákres zaklínacího kruhu pro hledače pokladů

Kouzlo svatojánských ohňů

LUBOMÍR F. PIPEREK

Musíme si přiznat, že tajemná svatojánská noc (24. června), obestřená kouzly a záhadami, dnes v našem povědomí žije více méně především díky literárním reminiscencím. Kdo by neznal veselého skřítky Puka ze Shakespearovy komedie! A žádný autor, popisující život na venkově v minulém století, se nevzdal vykreslení čarovné atmosféry onoho svátku: Božena Němcová, Jindřich Šimon Baar, Jan Vrba, Mrštkové i valašský kronikář Čeněk Kramoliš.

Podstata a historie samotného lidového zvyku však dávno upadla v zapomnění. Přitom jsou slavnosti slunovratu rozšířeny po celé Evropě: od Islandu a Irska až po evropskou část Ruska; od Norska na severu až po španělské Baleáry a jih Řecka.

Z hlediska zvykoslovného je tento svátek poněkud netypický. Jako obvykle se zde spojují dva výklady - jeden svědčí o jeho křesťanské motivaci, druhý se pokouší najít jeho počátky v zachovaných reziduích pohanských svátků. Zatímco většinu romantických představ o předkřesťanských kořenech lidového zvykosloví lze odeslat do hájemství zbožných, či lépe bezbožných přání - svátek sv. Jana Křtitele je výjimkou, o níž můžeme tvrdit, že skutečně zachovává ještě předkřesťanská rezidua ve své formě i účelu.

Rozšíření oslav v širokém geografickém areálu vylučuje názor, že vznikly ze starořímských Pálií - vyskytují se totiž i v místech, kam antická kultura nepronikla (např. na severu Skandinávie). K hodnověrnosti tvrzení o starobylosti svátku přispívá nejen jeho návaznost na kult Slunce, ale i reakce církevních Otců raného až pozdního středověku, brojících proti způsobu oslav slunovratu. Také zmatené výklady o vzniku svátku sv. Jana, rozšiřované středověkými a humanistickými učenci po celé Evropě, neberou v potaz jeho křesťanský význam. Tento výklad

byl sice k oslavám citlivě a logicky přičleněn, ale až kolem roku 1162: "Církev slaví narození sv. Jana Křtitele, předchůdce pravého Světla - Krista; stejně jako působením Mesiáše ubývalo slávy a důležitosti Janu Křtiteli, tak od toho dne ubývá síly a jasů Slunce a dne".

Vůbec je nezvyklé slavit narozeniny svatých. V liturgickém kalendáři je zvykem oslavit světece ve výroční den jeho smrti - kdy se narodil pro věčný život v nebi (to jsou ty právě křesťanské narozeniny - dies natalis). Svatý Jan má v kalendáři zasvěceny svátky dva, výročí narození (v době slunovratu) i smrti (Stětí sv. Jana Křtitele, 29. srpna).

Z českých zemí máme o svatojánských oslavách daleko méně zpráv, než ze západu nebo východu Evropy. Za to jsou více kuriózní. Renesanční kazatel Havel Zelenský se snaží současníky přesvědčit, že "za starodávna někdy onoho času zemští i vodní drakové pro horkost sluneční k chlípnoti povzbuzeni jsouce, tu v povětří lítají a šantice začasté do studnic a vod semeno své a jed svůj vypouštějí. Odtud pak voda zkázu brala. To vyšetřivše lékaři, zhusta okolo studnic a vod tekoucích ohně pálili a zvláště ty věci, který velký smrad a dým vydávaly, na oheň kladouce a tím draky řečené rozháněli..."¹

Historický omyl, jako kdyby svatojánské ohně byly vzpomínkou na upálení Jana Husa (a později katolickou církví násilně přeloženy na den sv. Jana) se traduje v evangelickém prostředí. Má kořeny v ideově zaměřené mystifikaci pražského univerzitního Mistra Samuela Martina z Dražova; ten tuto myšlenku předložil formou dosti autoritativní již v 17. století.²

Badatel James Frazer ve své knize o starých mytologiích Evropy "Zlatá ratolest" snesl doklady o tom, že na svatojánských ohních byly spalovány až do novověku kosti, figury lidských postav nebo i živá zvířata: kočky a lišky ve Francii, hadi v Pyrenejích, kohouti v Rusku; doklad o spalování koňských hlav na plamenných hranicích pochází z Durynska ještě z roku 1891!

Snad i tyto zvyky měl na mysli sv. Eligius,³ když v 7. století přísně zapovídá Frankům, jejichž byl biskupem, účastnit se těchto "dábelských rejů". A ještě v roce 1614 horlí český kněz Havel v kázání "O druhém Eliášovi, totiž svatém Janu Křtiteli" proti těm, "kdo bláznivě ohně pálí, v tom nesmyslně a bezprostředně pohanů následující, tance noční provodí, pasy a věnci frejřískými se šlechtí, žraní a kvasy a ohyzdnosti plodí".

S oslavou Slunce je spjat i jeho zástupný symbol - oheň. Hořící hranice, pochodně a ohnivá kola byla dominantou slunovratových slavností. Tanec kolem vatry měl zbavit účastníky nemocí, nesnáží, povzbudit je k bujně oslavě; a nejen to - měl je očistit i ve smyslu magického, duchovním. Ještě začátkem tohoto století skákaly dívky na Balkáně a v Řecku přes oheň se slovy "Zbavuji se svých hříčů!". Tento původně posvátný oheň se rozdělával třením nebo křesáním, stejně jako v liturgii oheň velikonoční a jako na Valašsku a v Provincii známý oheň vánoční či v celé karpatské oblasti rozšířený obřadní oheň při začátku pobytu pastýřů na salaši.⁴ Že oheň, vzniklý tímto archaickým způsobem, pomáhá proti dobytčímu moru, věřilo lidové prostředí celé Evropy. O tomto obřadním, "Božím ohni" ("Notfeuer, need-fire") píše již německý biskup Bonifác roku 742.⁵ V Rusku ho

za častých epidemií zapalovali čistě oblečení starci, vybraní venkovskou societou, ještě ve dvacátých letech tohoto století. Víra v magickou, očišťující moc ohně je vůbec nejvýraznější u východních Slovanů - na Ukrajině a Bílé Rusi dodnes leckde hází matky do plamenů košilk svých nemocných dětí. Převádění dobytka přes svatojánskou hranici, které mělo zamezit nemocím, ale i vlivu újemných sil, popsal na našem území abbé Dobrovský; v horských oblastech Bavorska a Korutanska však bylo živé ještě kolem roku 1950. Sami účastníci slavností skákali přes oheň z téhož důvodu - měl je chránit od bolestí hlavy, očí, zad a dokonce i před slunečním úžehem. Pro umocnění účinku se lidé zdobili věnci a pásy z bylin, do ohně házeli různé zeliny, upřené do něho hleděli a skoky provázeli voláním: "Ať shoří všechno mé neštěstí!"⁶

Později při rejích, skocích a tancích kolem svatojánského ohně převážila funkce zábavná, společenská, spojená s prvky milostné hry a magie. Milenci se při skoku drží za ruce, nepustí-li se, nepůjdou "od sebe". Pro utužení vzájemné náklonnosti se na sebe dívají přes plameny skrze věnce; která dívka výš skočí, dříve se vdá... Zábava u hořících ohňů byla všeobecně oblíbená, zúčastňovaly se jí i osoby vysoce postavené. V roce 1401 sám dvaasedmdesátiletý mnichovský velkovévoda Štěpán tančil v kruhu měšťanů a přes oheň skákal. Pro svůj věk ne zcela vhodné křepčení provozoval nejspíš k vůli své téměř o půl století mladší manželce. I v roce 1721 byly na panství Černínů z Chudenic pro pobavení císařovny Alžběty uspořádány dva velké svatojánské ohně, "při kterých chasa sprostnější při houslích a duced tancovala". Při těchto zábavách byl předky velmi oblíbený zvyk - pouštění hořících kol nebo sudů, nasáklých smolou a obalených slámou, po úbočí kopců, na nichž plály ohně. Podívaná to byla jistě náramná - "strašné jistě to divadlo, takže mnozí, kteříž toto prve nevidali, domnívali se, že Slunce neb Měsíc z nebe padá", píše očitý svědek. Těchto a podobných lidových zábav využili koncem minulého století romantičtí národopisci tzv. "mytologické školy" k podpoře svých, ne vždy správných teorií o pohanských kořenech lidové kultury. Jako příklad nekritického postupu můžeme uvést např. jejich meditace o tom, že preclík ("ono pečivo kulatého tvaru") je z pohanských dob přežívajícím symbolem slunečního kola. Stejně překvapivých závěrů se dobral ruský učenec Afanasijev: ten tvrdil, že nemírné pití ruských mužů při jakémkoliv svát-

Koupel ve volné přírodě

Čarodějnice způsobují bouři a kroupy

ku má své kořeny v předkřesťanských úlitbách bohu deště.

V lidových představách o svatojánské noci měly všechny přírodní síly tajemnou moc. V celé karpatské oblasti bylo rozšířeno omývání svatojánskou rosou - sebraná před slunce východem zdobila pleť, dodávala krásy a slechtila celé tělo. Ten, kdo si jí protřel oči, uviděl všechny skryté zemské poklady. Stejně oblíbená byla i svatojánská koupel v přírodě. Ve středověku byla považována vůbec za zdraví prospěšnou. Při znalostech středověké hygieny o tom ale lze pochybovat. Ti, kteří ji užívali, v ní trávili často celých 24 hodin: v kouzelné lázni seděli, jedli, pili i spali. Ovšem často v kompletním oděni, odložili si snad jen klobouk a kordík. Touto vodou se léčila i prašivina. Věřilo se, že před svatým Janem voda "kvete", a je proto nebezpečné, koupat se před tímto svátkem ve volné přírodě. V Haliči a Rusku slavnosti tudíž začínaly touto, do doby slunovratu zapovězenou činností. V lidovém pravoslavném kalendáři se svátky nazývají "sv. Ivan (Jan) Kupalo" ("Ivandan" na Podkarpatské Rusi) a "Agrafena (Agripina) Kupalica". Tyto obyčeje rekonstruoval působivě režisér Andrej Tarkovský ve svém filmu Andrej Rublev.

Místo přímé koupele někde pobíhali účastníci slavnosti nazí po polích a vystavovali se účinkům rosy. Pro dosažení krásy a plodnosti tak činily mladé dívky a bezdětné paní ještě v polovině minulého století. Žitná pole v okolí Litomyšle zažila roku 1870 takový nápor nahatých čtítelek lidových tradic, že místní učitelstvo a inteligence podávala do novin a na úřady dokonce hlášení o novém výskytu středověké sekty Adamitů!

"O svatém Jánú volá každý kvítec - utrni mě!" - před východem slunce byla čarovná a hojivá moc bylin nejsilnější. Rostliny pomáhaly lidem i zvířatům, chránily stavení proti ohni a blesku, zastrkané do obilí zvyšovaly plodnost půdy. I polský krajový název slavnosti slunovratu "belica" ukazuje na význam, který při tom měla by-

linka černobýl. O ní píše i slavný Mathioli ve svém herbáři, že se "také pás sv. Jana zove, protože lidé pověreční u večer před svatým Janem tou bylinou se opasují, věnce z ní dělají a na hlavách nosí, proti obloudám, kouzlu, nešťestí a nemocem toho roku". Na Moravě donedávna vykuřovali černobýlem šváby a odvarem polévají dobytek, aby mu neškodila kouzla. Také třezalku zná Mathioli jako "svatého Jana korenie (Johanniskraut) proti čarám a zlému duchu". Pytláci chodili pod rouškou tmy sbírat barvinek a brotan, vařili je v octě a odvarem vytírali hlavně pušek, aby trefu měli jistou. Semena šišky vzhůru rostoucí, v tu dobu na lačno požitá, jim zase zaručila nezranitelnost. Ale nejznámější, byť z literatury, je kapradí, kvetoucí tuto kouzelnou noc; po jeho listech poskakuje zlatavý pláminek. Květ a kořen rostliny (místně zvané "svatojánskou ručičkou") byl čaromocný: jeho majitel rozuměl ptačí řeči, byla mu otevřena znalost budoucnosti i ukrytých pokladů.

Teplá noc, romantické plameny na horách a bujná zábava lákaly vdavekchtivá děvčata k milostné magii. Věnečky ze "svatojánského kvítí" pouštěla po vodě (zachytí-li se u břehu, jsou vdavky jisté), dávala si je pod polštář (milý se zjeví ve snu), házela je na strom (kolik neúspěšných pokusů, tolik ještě roků do vdavek). Pletenec býval z devatera kvítí, ne všude stejného: černobýl, kapradí, třezalka, mateřídouška, majoránka, rmen, rozmarýna, máta, divizna, libeček, devěsíl ... můžete si vybrat. Na Valašsku dívky věšely svazky bylin, opálené na svatojánském ohni, na střechu obydlí vyvoleného mládence, "aby ich chcéi".

Byly však i drastičtější způsoby erotických kouzel. Do mraveniště děvčata zahrabala živou rosníčku, tu měli brzy mravenci "na kost ohlodat". Od místa činu se rychle vzdálila se zakrýtými ušima, neboť by určitě ohluchla, kdyby slyšela "žabího skřaku" ubohé oběti. Později z kústek, které v mraveništi zbyly, vybrala to, co bylo pro svou podobu nazýváno lidovou etymologií "háček, vidlička a pohrabáček". První dva kosterní pozůstatky mohly hocha k dívce připoutat, ovšem, píchala-li ho jimi nepozorovaně. "Pohrabáček" naopak sloužil k odstrkování nechtěného nápadníka. Na Východě to děvče, pospíchající s oddavkami, mělo těžší: v Polsku a na Rusi provádělo celou proceduru v rouše Evině a s netopýrem, kterého muselo samo chytit.

Celá řada lidových představ se váže k aktivitě čarodějnic. Onu noc se slétají na své sabaty podobně, jako o noci filipjakubské. Místa sletů jsou známa z folklorního podání celé Evropy. Za místa svých rejů si vybíraly bosorky především kopce: na Moravě Radhošť, Petrovy kameny u Rýmařova, v Německu známý Blockeberg, ve Francii návrší Puy de Done. Zajímavé je, že italským megerám stačil ke schůzování jistý ořechový strom poblíž Benveneta, zatímco u Kyjeva k témuž účelu používaly plochu zvící středně velkého letiště, nazývanou dodnes "čertovo beremišče". Mnoho praktik ochranné magie mělo právě tuto nejkratší noc v roce zamezit jejich škodlivému vlivu na lidi i hospodářství.

Při rejích kolem ohňů chasníci vyhazovali do výše zapálené metly, a ve shodě se starobylou představou o koštěti, kopisti či ohřeblu jako o dopravním prostředku nečistých sil říkali, že to "lécú čarodějnice". "Idem vyhazovat čaroděnice" - zvali se ke svatojánským ohňům ogaři na

Rožnovsku ještě ve čtyřicátých letech. Pověří větší tuto zábavu doplňovali věšebnou průpovědkou: "Pověz nám, svatý Jene, za kolik let pak umřeme?" a věru nebyli rádi, když jim koště za letu zhaslo! Na Moravě a ve Slezsku oharky ze svatojánské hranice dávali na pole, aby se urodilo, na Valašsku také do zeli (na ochranu proti housenkám).

Velmi slavné bývaly svatojánské ohně na Radhošti. Jejich tradice je však poměrně mladá a souvisí bezpochyby s kultem cyrilometodějského poutního místa, který se rozvinul až v druhé polovině 18. století. (O věrozvěstech, kteří na kopci rozbořili svatyni pohanského Radegasta a postavili tam kapli, píše poprvé pater Jan Středovský roku 1740 ve svém díle *Sacra Moraviae historia*.) Oslavy zde měly charakter lidové zábavy a národní pouti. Ohně hořely nejen u kaple, ale i na okolních návrších.

Čarodějnice letí na sabat, 1489 (všechna vyobrazení z lidových dřevorytů 2. pol. 14. až konce 17. stol.)

1 V překladu Hospinianovy knihy *De festis*, vydané v roce 1612

2 Spisek se jmenuje "Hussius et Lutherus i.e. Collatio historica duorum fortissimum Jesu Christi militum"

3 Narodil se roku 588 v Limoges, zemřel r. 660 v Noyen. Byl bohatým měšťanem, zlatníkem a později poradcem francých králů Chlotara II. a Dagoberta. Od r. 641 jmenován biskupem v Nyonu. Významná je jeho misijní činnost na historickém území Flander.

4 V katolické liturgii se jedná o oheň, od jehož plamene zapaluje kněz před kostelem velikonoční svíce - paškál při obřadech Bílé soboty (správněji: při viglii nedělní slavnosti Vzkříšení Páně - samotná Bílá sobota, den, kdy ležel Kristus v hrobě, nemá vlastní liturgii, je to tzv. den bez liturgie). O rozdělávání vánočního ohně třením (tzv. "dřevěný oheň") je mnoho dokladů v národopisném materiálu z Valašska, např. z Hutiska-Solance, oheň zažehnutý pastýří na salaši měl ochrannou moc a nesměl po celou dobu pobytu zhasnout. Stalo-li se tak, pak ten, jehož vinou vyhaslo, musel jít obřadně o oheň žádat do nejbližší salaše a tento "živý oheň" přinést. O magickém významu "vánočního špalku", jímž se topilo, viz S. Bouška, *Prověnsálské lidové koledy*, Olomouc 1926

5 Novotný, Václav: *K dějinám ohňů svatojánských v Čechách*, Český lid V., 1896, s. 287 an.

6 Podrobný popis zvyklostí z konce středověku na našem území se dochoval v českém překladu díla humanistického spisovatele Aubana Bohema, který vydal roku 1579 v Olomouci Jan Mirotický - "Obyčeje, práva, řády aneb zvyklostí všech národů".

Z Rožnova a Frenštátu se k nim táhly zástupy lidu a na kostelní věži ve Frenštátě hráli v noci hudebníci, placení z nadace měšťana Kašpara Bordovského, založené roku 1901 právě k tomuto účelu.⁷

Legendických a zvykoslovných podání, vážících se ke křesťanskému, respektive k církevnímu významu svátku, není na Moravě mnoho. Pochází většinou z česko-německého kulturního prostředí Sudet. Ze právě tam byl kladen daleko větší důraz na náboženský charakter svátků, napovídá již drobný detail: právě v katolických, německých či česko-německých smíšených enklávách "nelétaly čarodějnice" - zde mládež "pálila Lutru". Právě z Německa jsou známy náboženské lidové slavnosti a zvyklosti, doprovázející tento svátek, prokazatelně již od 10. století. Květinové věnce ze žlutě kvetoucích bylin: třezalky, vstavače, arniky (symbol Slunce?) se světily v kostele, zdobily se jimi studně i chrámové kroupky, k oslavám se světilo víno, nazývané poeticky "láska svatého Jana". Zatímco v domácím prostředí (Bavorsko, Harz, Alsasko, Franky, Korutany) mnoho z těchto zvyků žije dodnes, v Čechách, na Moravě, ale i v Sudetech se církevní ráz těchto slavností poměrně záhy vytratil nebo transformoval (např. na jižní Moravě se víno v kostele světilo na svátek sv. Jana Evangelisty).

Legendická vyprávění o svatém Janu Křtiteli se vždy zabývají útekem světce před Herodovýmými pochopy. Jednou se vypráví, že vojákům zmizel v podobě ohnivé koule či plamene na kopci. Jindy že světlo, které nesl v ruce, se zázračně rozdělilo a roztančilo ve stu světýlek po okolí, což pronásledovatele stejně zmátlo. Především v rodinách s dětmi bylo zvykem stlát "svatojánskou postýlku", aby měl světec při své

Tajemná noc byla nejpříznivější pro získání kouzelné mandragory

marné pouti kde spočinout. Byla to kolébka zdošená voňavým "svatojánským kvítím", vystlaná modlitbičkami a pouťovými obrázky, na nichž nesměla chybět ani podoba světce. A na důkaz, že u nich svatý Jan Křtitel skutečně nocoval, našly ráno děti v "postýlce" nějaký pamísek či drobný peníz.

Později, když svatojánské slavnosti byly už jen a jen zábavou, ujala se jejich organizace v obcích mládež a chasa. I tato forma oslav byla potírána vrchnostenskými a státními úřady: nikoliv pro svůj pohanský původ, ale pro

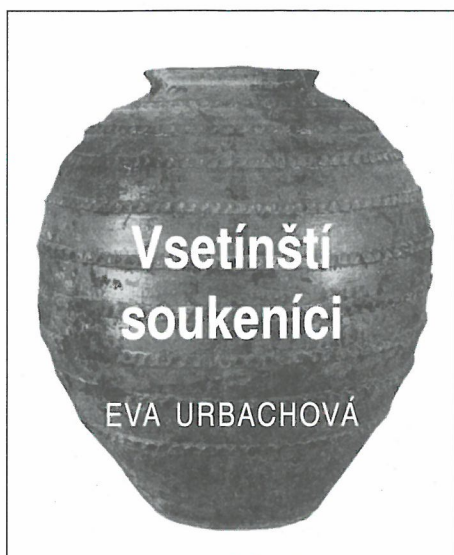
velké nebezpečí požáru. Zvláště ostře proti této tradici vystupovaly okresní a školské úřady na Moravě v devadesátých letech minulého století. Také knižička "Nešťastné příhody k vejstraze mládeží", vydaná v Praze v letech 1794 a potom roku 1820, napomíná: "Varůž se takové zábavy, při které se mohou šaty, vlasy, boty a domové, ba i celé vsi spálit! Co se takový muž nažebře, než sobě a své rodině zase krovu způsobí!"

Svatojánské ohně žily v lidovém prostředí leckde až do druhé světové války; a úspěšně "soupeřily" v boji o popularitu s uměle zaváděnými ohňovými slavnostmi ve výroční den upálení Mistra Jana Husa. Dnes již jejich tradice vymizela a je ožívována uměle, především různými programovými pásmy národopisných souborů. Ty divákovi přibližují taje kouzelné noci především krásnými zpěvy kolem ohňů, někde i méně povedenou "babkou kořenářkou", která na pódiu "sbírá byliny"; či dokonce rejem převážně odhalených "čarodějnic", disponujících patričnou dávkou vyzývavostí. Ovšem - veselý tanec, nevázaná zábava a hodování byly průvodními jevy těchto oslav od raného středověku. Ti, kteří mají raději klid, mohou vyjít na svatého Jana do přírody a zkusit štěstí, zda se jim ozve kukačka. Staří u nás totiž říkali: "Kukučka dyš o svatém Jáně dlúho kuká - drahý čas (drahotu) znamená". A tak asi nikdo z milovníků ptačího zpěvu nebude zklamán; už to vypadá tak, že letos budou "kukučky" kukat "jako zjednané". Ale procházka na sklonku letního dne je dobrá proti bolení hlavy...

⁷ Podrobnější popis viz: Obšivač, J.V.: Svatojánské ohně na Radhošti, Český lid XXVII, 1927

Hřeben Radhoště. Tradiční místo svatojánských slavností na Valašsku. U svatojánského ohně na Radhošti vítalo Valašsko v roce 1928 i prezidenta T. G. Masaryka.

Soukeníci na Vsetíně sice nebyli zdaleka tak početní jako v sousedních městech (Val. Meziříčí, Vizovice, Val. Klobouky), zato byli pověstní kvalitou svých výrobků. Jemnému tmavomodrému suknu se i daleko od Vsetína říkalo sukno "vsacké", uznávané pro svou stálou barvu a dobrou kvalitu.¹⁾

V česky psaném Popise panství vsetínského z r. 1666 jsou jmenovitě uvedeni tři soukeníci na Horním Vsetíně, na Dolním Vsetíně - od r. 1647 samostatným správním útvarem - bylo soukeníků 21, mezi nimi i Václav Životický, předek početné rodiny pozdějších soukeníků, barvířů a postřiháčů.

Už v roce 1652 vydal nový majitel panství Jiří Illésházy listinu o povinnostech "nynějších i budoucích soukeníků i jiných lidí na těch chaloupkách přistavěných" (tehdy bylo na Dolním Vsetíně 27 podsedků). Soukeníci byli povinni brát vlnu z panských ovcí po 30 kr. a sukno panství prodávat laciněji než kupcům a handlovníkům.²⁾

Malý počet soukeníků na začátku 18. století souvisí s ničivým vpádem uherských povstalců Kuruců v r. 1708, po němž zůstaly na Dolním Vsetíně jen tři chaloupky. Ještě v r. 1719 jich bylo "osedlých" pouze 13, v nich jen dva soukeníci - Jura a Martin Životští (zato 7 ševců). Soukeníků přibývalo jen pozvolna. V r. 1761 vyrobilo 11 mistrů a jeden tovaryš za rok 187 kusů sukna, v r. 1771 bylo v cechu 17 mistrů, 9 tovaryšů a 2 učni.³⁾

V roce 1835 se ve Štěpánské ulici, nově založené v r. 1815, usadilo 14 soukeníků. G. Wolny uvádí v r. 1838 v celém městečku Vsetíně 36 soukeníků s roční výrobou 1 200 kusů.⁴⁾ Mezi jejich jmény se nejčastěji vyskytují vedle Životských Foltýni, Obadali a Winkleři. Do konce 19. století však jejich počet rychle klesal až na poslední čtyři v roce 1900. Byl to Josef Winkler z Horního města č. 40, Karel Misárek z č. 45, Josef Misárek z č. 48 a Josef Kovařík ze Sychrova č. 110. Františka Kovaříková, vdova "soukenice" ze Sychrova č. 74, už v řemesle nepočarovala.⁵⁾

Do těchto počtů jsou zahrnuti pouze cechovně organizovaní soukeníci měšťtí, vyrábějící jemnější barvené sukno, zatímco na vesnicích se tkala pouze hrubá "huňa" v přírodních barvách ovčí vlny. Soukeníci podléhali přísným pravidlům cechovního řádu. V r. 1755 bylo pro ně Marií Terezií v Brně vydáno "Zřízení na soukenictvo pro Margkrabství Morawské". Do doby,

než byl v r. 1756 založen na Vsetíně soukenický cech, v němž byl starším cechmistrem Jan Životský a mladším Jan Petřivalský, patřili soukeníci do cechu o 200 let staršího ve Valašském Meziříčí. Od téhož roku 1756 byla vedena "Knižka pro zapsání přijatých mistrů poctivého řemesla sukenického v městečku Vsetíně".⁶⁾ Jediná, přitom poškozená pečet vsetínského soukenického cechu z r. 1776 se zachovala v Státním okresním archivu Vsetín na německy psané listině, potvrzující přijetí Karla Životského do cechu v r. 1836.

Z tovaryše se mohl stát mistr, když předložil mistrovský kus - "majstrštuk", který byl po schválení označen pečeti, a když se zavázal dodržovat cechovní pravidla a platit do cechovní pokladnice. Přísná pravidla byla stanovena i pro tovaryše a učně - téměř celodenní pracovní doba, pokuty a pod.

Po vydání Živnostenského řádu v r. 1859 byly cechy zrušeny, ale v té době už řemeslo upadalo. Život vsetínského soukeníka a jeho rodiny v 2. polovině 19. století barvitě vylíčil Jan Misárek Slavičinský, sám ze vsetínského soukenického rodiny pocházející, v povídce "U Krůpalů".⁷⁾

VÝROBA

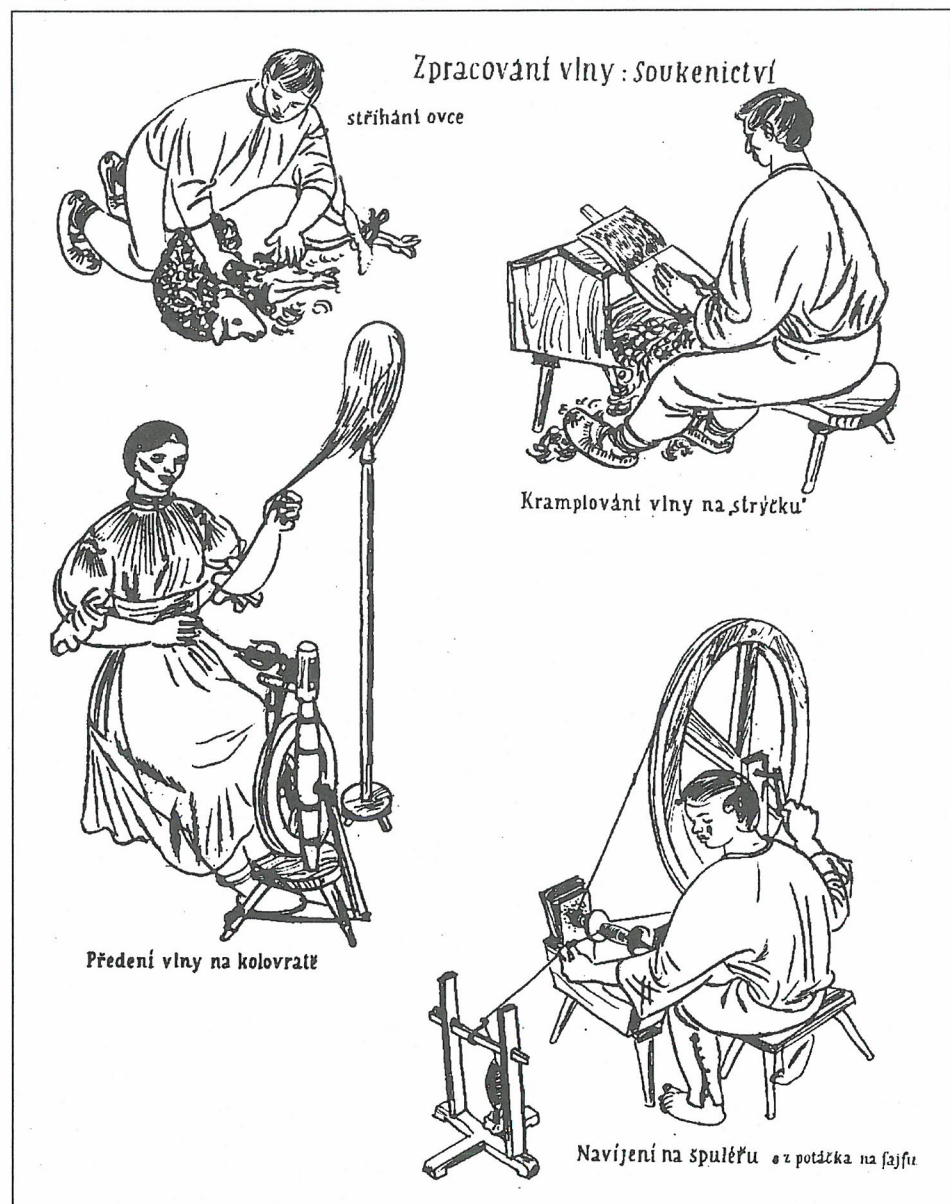
Na výrobu sukna se používala vlna z místních ovcí, přednost se dávala vlně z ovcí bírek před

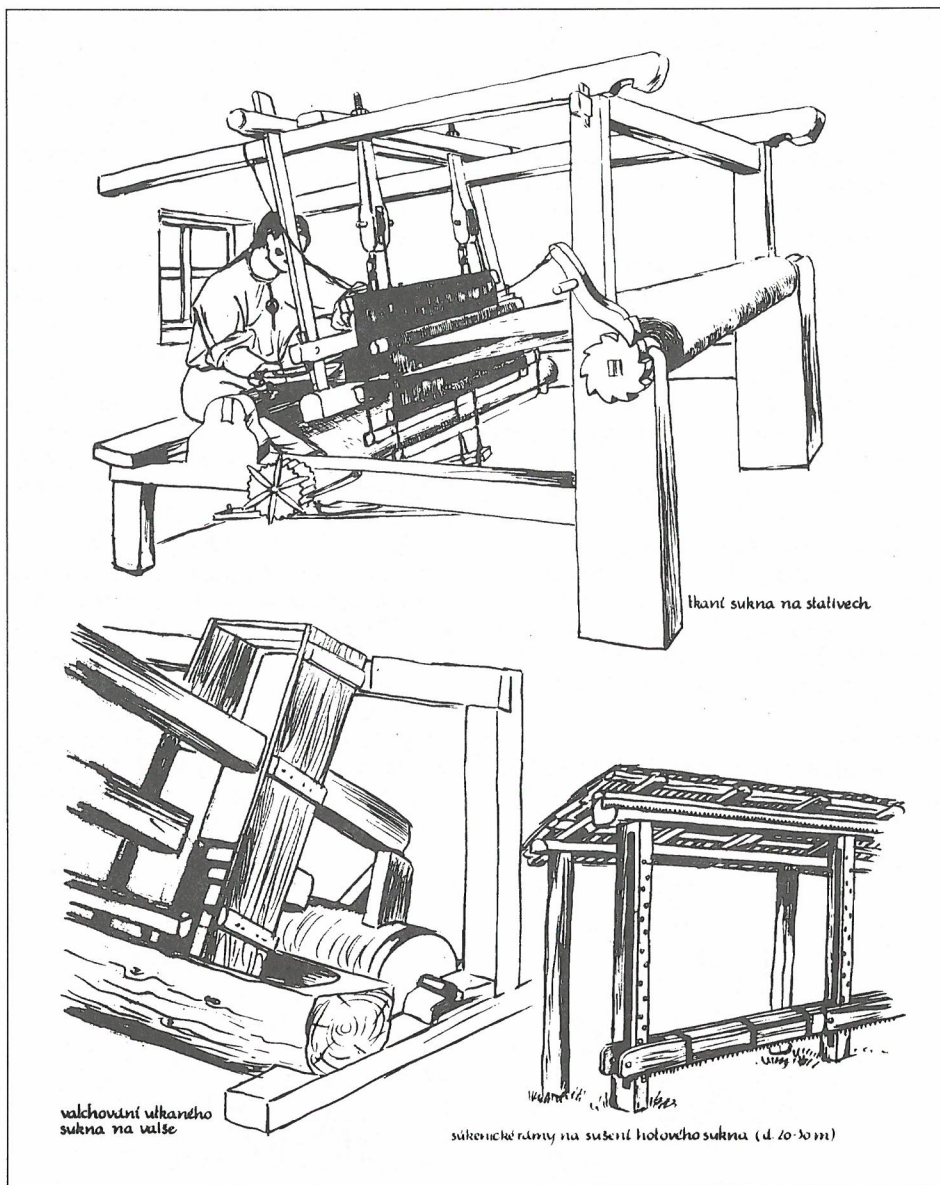
vlnou z "valašek". Jemnější vlna se dovážela z Uher (Misárek uvádí, že se jezdilo na vlnu na Slovensko do Rajce). Po vyprání a zpracování na kramplich ji pro soukeníky spřádaly ženy - "přalky", i muži - "přadláci" - na kolovratech zvaných "sukenický" nebo "vlněný". Spředená vlna se tkala na stavu - "stativech" ve dvou šířkách: 3/4 lokte a 1 1/2 lokte. Délka utkaných kusů se obvykle uvádí 20 loket.⁸⁾

Soupis náradí používaného k výrobě sukna obsahuje např. pozůstalostní spis Petra Životského z r. 1836: 1 stativa, 2 brda - úzké a široké, 2 páry člunků, 3 koníky a 6 párů kramplic, 2 špulěře, snovadla a snovadlice, cívky a fajfy, 2 hevnárky (hřebeny na osnovu), švink, 4 koše, hrnc barevný, kotel měděný hrubý a malý, moždíř železný, váhy železné 22 funtů, lotový funt mosazný, vážky malé. K měření sukna byl používán "loket štemplovaný".⁹⁾

Utkané sukno se valchovalo na valše. Vsetínská panská valcha stála od r. 1773 u Rokytanky, ta však soukeníkům nestačila a marně v r. 1803 žádali panství o další. Museli proto valchovat i v blízkosti větších valchách v Janově, na Hovězí a v Jablůnce.¹⁰⁾

Po valchování a barvení se sukno nabíjelo na rámy, které stály v blízkosti chalup soukeníků. Čtyři rámy byly na Dolním Vsetíně v místě dnešního náměstí, při jehož vzniku po povolení jar-

A. Strnadel: Zpracování vlny - soukenictví, 1931, sbírky OVM Vsetín

marků v r. 1836 musely být odstraněny. "Starý Vsacan" - švec Josef Pokorný, narozený v r. 1824 - ve svých Pamětech vzpomíná, jak si při honičce s ogary vrazil hřeby z rámu do hlavy.¹¹⁾

Nakonec se sukno postříhovalo nůžkami a lisovalo v "presi", což prováděli postříhači. Jejich počet na Vsetíně nebyl vyšší než dva.

Barvení vlny si obvykle soukeníci prováděli sami, jak je zřejmé i z uvedeného soupisu náradí soukeníka Životského z r. 1836 - hrnec na barvu, kotle, moždíř, váhy, jinde se uvádí "pernice s trdem" na roztláčení barvy i "faska močová" (1842). Remeslní barvíři byli zaměstnáni především barvením plátna.

Vsetínští soukeníci vyráběli nejvíce sukno tmavomodré, ale i světlemodré ("bledák"), červené a zelené, asi i černé. Potřebovali především indigo - "indych" na barvu modrou a červené barvivo košenilu - "kučemel". Indych kupovali i od vsetínského obchodníka Jakuba Kohna (1842). Podle výkazů spotřebovali např. v r. 1818 za rok 4 centy indiga a 60 funtů košenily.¹²⁾

Podle vyprávění posledního vsetínského soukeníka Josefa Winklera (1884 - 1963) z Horního města č. 40 se v jejich rodině při barvení sukna postupovalo takto:

Napřed se obarvila nespředená ovčí vlna. Do kotle, v němž byl rozmočený a rozetřený indych a pod nímž se opatrně topilo, se dalo obarvit asi 7 kg vlny najednou. Barvila se třikrát, vždy od večera do rána, mezi barvením se roztrépa-la, aby se netvořily "věčtě". Pak se na Bečvě prala ve velkých proutěných koších tak dlouho, až odtékala čistá voda. Sušila se v létě venku, v zimě na kamnech, takže "až ze tla kapalo". Pak se teprve předla a tkala. Utkaný kus se barvil ještě jednou - přetahoval se na válci nad kotlem s barvou. Toto dvojí barvení asi mělo vliv na stálobarevnost "vsackého" sukna.¹³⁾

ODBYT

Sukno se prodávalo na jarmarcích na Vsetíně i v okolí, vyložené na stánku - "štontu". Vozilo se však také na trhy do Frýdku, Trnavy i Pešti, kde se údajně červené sukno prodávalo tu-reckým obchodníkům. Koncem 18. stol. a za napoleonských válek dodávali vsetínští souke-níci sukno na "mundury" pro vojsko. Tak v r. 1805 je zaznamenána dodávka 82 kusů sukna bílého, 47 kusů sukna šedě melírovaného, v tomtéž roce ještě 154 kusů sukna bílého, 47 kusů šedočerného a 30 kusů štikově zeleného.¹⁴⁾ Mnoho sukna bylo na Vsetíně "zrekvírováno" při vpá-

dech Turků (1683), Kuruců (1708) i Prusů (1742).

POSTAVENÍ SOUKENÍKŮ

Koncem 18. a v 1. polovině 19. stol. patřili soukeníci k zámožným řemeslníkům. Platilo tehdy úsloví "ten jí súkenický chléb" pro vyjádření dobrého postavení. To se projevovalo i ve způsobu oblékání. Už před polovinou 19. stol. se soukeníci i jiní řemeslníci a měšťané oděvem odlišovali od zemědělské vrstvy obyvatel Vsetína, oblékajících oděv z tradičních rukodělných materiálů tradičního střihu. V pozůstalostních spisech vsetínských soukeníků z let 1830 - 1850 jsou uváděny součásti oděvu městského, např. pantalonky, vesty, špenzry, pláště, čepice s kšiltem, kastorové klobouky, černé hedvábné šátky ke krku. Soukeník Jan Životský má v pozůstalosti z r. 1844 zapsány i bílé "fusekle" a bílou "šlofmycu" (noční čepičku).¹⁵⁾

ZÁNIK

Do konce 19. století vlivem rozmachu průmyslové textilní výroby soukenické řemeslo upadlo. Poslední soukeníci buď při řemesle ještě hospodařili na políčkách ("Bez rol sa tým řemesl-kem nežívíte")¹⁶⁾ nebo přecházeli na jinou výrobu, ojedinele i do tehdy začínajících vsetínských továren (např. jediný syn soukenice Kovaříkové už pracoval u Thonetů), což pocítovali jako degradaci.

Ještě po zrušení cechů zachovávali soukeníci tradiční pochovávaní bývalých členů cechu v soukenných - "našských" šatech.¹⁷⁾

Ve sbírkách Okresního vlastivědného muzea Vsetín jsou uloženy součásti vybavení soukeníckých dílen, získané převážně od posledních soukeníckých rodin - Winklerů na Horním městě a Kovaříků na Sychrově, např. dva neúplné soukenické stavy, špulře, válec na barvení a pět velkých hliněných nádob na barvu, velký proutěný koš na praní vlny, cejchovaný loket s vyznačenou délkou 77 cm a jiné.

POZNÁMKY

- 1) Paměti starého Vsacana. In: M. Václavek: Dějiny města Vsetína, 1901, s. 360
- 2) M. Václavek: Dějiny města Vsetína, Vsetín 1901, s. 211, 230
- 3) W. Fernand: Chronik der Herrschaft Wsetin, překlad Rich. Pavlika, s. 33, 92, 157, 177
- 4) G. Wolny: Die Markgrafschaft Mähren. IV. Hradischer Kreis, Brünn 1838
- 5) Sčítací operáty - Vsetín 1900. Státní okr. archiv Vsetín
- 6) M. Václavek: Obrazy ze života bývalých cechů řemeslníckých na Vsetíně, Vsetín 1895
- 7) Jan Misárek Slavičinský: U Křupalů. 2. vyd. Olomouc 1907. Povídka je psána vsetínským dialektem s vysvětlivkami výrazů, tedy i soukeníckých.
- 8) Podrobný popis ruční výroby sukna podává K. Špaček podle vyprávění svého staříčka, soukeníka z Brušperku, který do 1. světové války jezdil vykupovat vlnu do jemu určených obcí na Vsetínsku.
- 9) Délka lokte vídeňského byla 779,19 mm.
- 10) Valchu v Rokytnici prodalo v r. 1889 panství bratřím Pokorným, kteří v ní zřídili továrnu na nože.
- 11) Paměti starého Vsacana, c.d. s.360
- 12) K. Koblíha: Historický nástin okresu vsetínského. Okres vsetínský, Vsetín 1941, seš. 4., s. 281
- 13) Vlastní výzkum v r. 1960
- 14) W. Fernand, c.d. s. 286
- 15) Pozůstalostní spisy vsetínských občanů do r. 1850 jsou uloženy ve Stát. zemském archivu v Opavě, fond Velko-statek Vsetín.
- 16) J. Misárek Slavičinský, c.d. s. 128
- 17) J. Misárek Slavičinský, c.d. s. 168

Region Valaška se od nepaměti vyznačoval dostatkem lesů. Klimatické i ostatní podmínky těch dob umožňovaly růst statných, dendrologicky zdravých dřevin, jež byly vhodným materiálem ke stavbě obydlí či ostatních potřebných budov.

Dřevo obsahuje řadu látek, jež vytváří jeho technické vlastnosti, ovšem mohou být i živinou pro škůdce dřeva, a to jak škůdce rostlinné (dřevokazné houby, plísňe, bakterie), tak i živočišné (hmyz). Dřevo mohou napadat nejen v době růstu stromů v lese, ale při vhodných podmínkách i zabudované ve stavbách, venkovních dřevěných konstrukcích, nábytku, pracovních pomůckách, uměleckých i sakrálních předmětech. Kromě biologických faktorů patří mezi škůdce dřeva rovněž klimatické podmínky, jimž je ten který dřevěný artefakt vystaven. Je to hlavně déšť, sníh i vítr, jimiž se do dřeva dostávají emisní složky jako důsledek civilizační činnosti celého okolí. Poškození dřeva je dlouhodobý proces, vždy však ústí v úplné rozrušení dřevní hmoty (houby, plísňe – hniloba) nebo v narušení jeho pevnosti dřevokazným hmyzem natolik, že ztrácí statickou pevnost. To poslední je obzvláště nebezpečné budovám, kde je dřevo hlavním stavebním materiálem.

Stavitelé valašských dřevěnic měli dostatek zkušeností, a proto věděli, jak dřevo chránit, či alespoň zpomalit negativní účinek škůdců využitím jeho přirozených vlastností. Věděli, že nejlépe odolává dřevo, jehož dendrologická struktura byla co nejméně porušena. Proto je uměli řemeslnicky velmi pečlivě opracovávat a dle potřeby funkčně i esteticky tvarovat.

Ochrana dřevěných staveb na Valašsku proti přírodním škůdcům

MIROSLAV JANÍK

Dřevěná stavba byla vlastně stavebnicí z předem připravených dřevěných dílců – trámů. Dbalo se přitom, aby na celé stavbě bylo co nejméně spojů, neboť tam je největší příležitost k pronikání škůdců všeho druhu, ale i vody (déšť, mlha, sníh). Výjimkou byla samozřejmě místa nutná, jako jsou dveře, okna, otvory pro činnost zemědělskou, řemeslnickou a také rohy, kde se stýkají obvodové zdi stavby. Respektovalo se přitom, aby trámece na jednotlivých stranách budovy byly pokud možno z jednoho kusu, opět s výjimkou pro nutné otvory ve zdech.

Ke zhotovování konstrukčních dílů se vybíraly zpočátku jedlové, později smrkové kmene o dostatečném průměru, aby po otesání nezůstaly na hranách zbytky kůry – pod ní se nejčastěji usazuje dřevokazný hmyz. Dbalo se rovněž, aby přirozená růstová severní strana kmene byla v konstrukci položena jako venkovní stěna. Tato část je z celého kmene nejdolnější proti škodlivým vlivům, neboť tvrdším klimatem ze severu se tam vytvořila větší přirozená odolnost. Kmen se nejprve hrubě opracoval dřevorubeckou sekerou (odštípával pantokem), poté se tesařskou sekerou (širočinou) otesal do požadovaného tvaru i rozměru. Při tesání se postupovalo od paty kmene vzhůru ("po srsti"), aby se co nejméně porušila tkáňová struktura dřeva. Pečlivým opracováním širočinou pak získal trámec hladký a do značné míry uzavřený povrch. Snížila se tak nasáklivost vody i možnost ukládání zárodků škůdců rostlinných i hmyzu. Bylo to další využití přirozených vlastností dřeva k jeho vlastní ochraně. Dřevěné stavby z minulého století anebo ještě starší nebyly proti škůdcům

Roubená valašská chalupa

Stavba roubené chalupy v Pozděchově

ochraňovány chemickými prostředky, ty tehdy neexistovaly, resp. nebyly dostupné. Měl proto správný výběr dřeva a jeho dokonalé opracování zásadní význam pro trvanlivost stavby.

Významnou funkci má na každé stavbě střecha a její krytina. Dřevěné stavby Valaška mívaly zpravidla sedlové střechy pokryté šindelem. Kromě řemeslně správné výroby šindelů platila i zde nutnost přesného pokrytí a pokládání šindelů, zejména zasouvání do sebe, aby se vytvořila kompaktní plocha, nepropustná pro dešťové srážky, ale odolávající i vodě z tajícího sněhu. Stíty střechy byly pravidelně zakryty kolmými prkny.

Pro výrobu šindelů se muselo rovněž vybrat zdravé dřevo (jedlové nebo smrkové), schopné štípaní ve směru růstu dřevních vláken. Naštípané šindele se opracovávaly do konečného tvaru jenom ručně. Podélný hrot se vytvořil pořizem a zářez ke vsunutí hrotu sousedního šindele příslušně tvarovaným nožem. Všechny operace musely respektovat podélnou strukturu orientaci dřeva, neboť pouze tak mělo největší přirozenou odolnost jako krytina. Šindele rovněž nebyly zpočátku uměle ochraňovány (impregnovány).

Trámce pro jednotlivé části stavby se otesávaly přesně "na míru". Spáry mezi nimi po uložení do konstrukce byly vyplňovány mechem, a to dostatečně hutně, jednak jako tepelná izolace, jednak i pro zamezení či alespoň omezení průniku venkovních dřevokazných vlivů (vzdušné vlhkosti, zárodků rostlinných i živočišných škůdců).

Rádnou přípravou stavebních dílců i správným sestavením celé stavby se vlastně vyčerpaly hlavní a přirozené možnosti její ochrany proti škůdcům. Vlivům během života stavby však nebylo možno zcela zabránit. Platí to nejen o celém vnějšku stavby, ale i o šindelové krytině.

Na střechě se projevoval hlavně vliv plísni a porůstání jemným mechem, tím navlhčování šindelů a jejich postupná hniloba. I při pečlivé výrobě šindelů či konstrukci střechy se v krytině vždy našla místa, kde se mohla dostávat do podstřešního prostoru dešťová voda, sníh i spory plísni. Kromě poškození vlastní krytiny to mělo za následek i hnilobné narušování krovů.

K poškození šindelů dřevokazným hmyzem prakticky nedocházelo. Zásahu na tom měly klimatické podmínky na střechě, totiž časté deště a pohyb vzduchu (vítr) – obojí dřevokaznému hmyzu nevyhovuje. Teplota ve hmotě šindelů bývá obdobná teplotě ovzduší, čili v létě poměrně vysoká, po větší část roku však zase nízká, až mrazivá.

Zcela odlišná je možnost vlivu dřevokazného hmyzu na vlastní stavbu. Nutno však předeslat,

že stěny uvnitř objektů byly pokrývány vápenou omítkou, a ta se pak z estetických důvodů ličila v místnostech řídkým vápenným mlékem. Kromě estetického to mělo i kladný hygienický účinek, neboť alkalickou reakcí vápna se ničily plísňe i jejich zárodky.

Dřevokazný hmyz se proto usazoval ve stavbách z venkovní strany. Není ani vyloučena možnost, že mohl být ve dřevě "usídlen" již před skácením stromů.

Velmi důležitou funkční částí každé stavby, netoliko někdejších dřevěných, ale i dnešních zděných, byly vždy základy. Ty zajišťovaly jednak stabilitu stavby, jednak omezovaly vnikání zemní vlhkosti do zdí. Základy dřevěných staveb bývaly zpočátku pouze kamenné – sestaveny z přitesaných kusů kamene takových rozměrů, aby stačily unést stavbu i zajistit její stabilitu v terénu. Odolnost proti posunutí (stabilita) měla zásadní význam u staveb na svažujícím se terénu. Vyvýšení základů nad terén mělo

Dřevěné dveře Vašutovy chalupy ve Velkých Karlovicích - Jezerném

rovněž funkci horizontální izolace proti zemní vlhkosti. Stavby budované před více než sto padesáti lety nemohly být izolovány dehtovými lepenkami či vodovzdornými nátěry, ty nebyly tehdy ještě k dispozici. Pokud byl přes všechna tehdy možná opatření spodní – nosný – trámec natolik po letech poškozen hnilobou, že nebyl schopen unést tíži stavby, musel se vyměnit za nový. Nebyla to sice snadná operace, byla však nezbytná a tehdejší tesaři si s ní dovedli poradit.

Vzhledem ke všem přírodním vlivům, relativně jednoduchému stavebnímu provedení i ekonomickému opotřebování byla trvanlivost dřevěných staveb na Valašsku překvapivě vysoká. Přesto však nestačily postupující modernizační a původní život i funkce v nich ustávaly.

Dřevěné stavby, postavené v minulém století nebo dokonce ještě dříve, se už dnes najdou na původních místech pouze ojediněle, a to ještě různě, ne vždy právě vhodně "zmodernizované". Skutečné historické dřevěné stavby valašského regionu lze dnes vidět pouze ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, kam byly převezeny z původních míst.

I když bylo jejich přesídlování poměrně složitou technickou operací, neztratily nic ze svého originálního vzhledu.

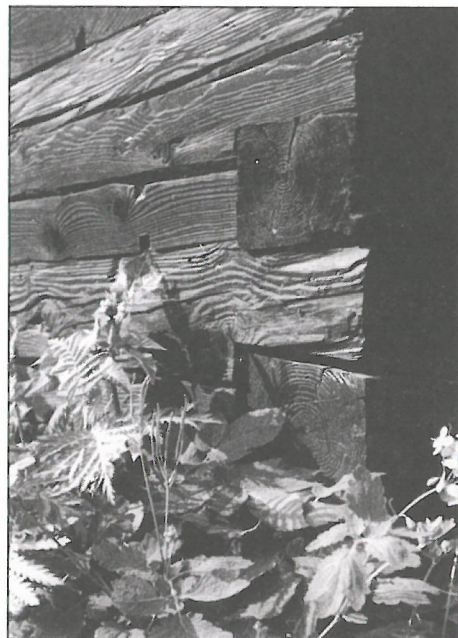
Při přemísťování všech staveb do muzea se plně respektovala jejich původnost, novou byla u všech horizontální izolace proti zemní vlhkosti. Platí to zejména pro stavby umístěné v části muzea zvané Dřevěné městečko a Mlýnská dolina. Vzhledem k blízkosti řeky Bečvy (Dřevěné městečko) či náhonu na vodní kola (Mlýnská dolina), a proto i malému výškovému rozdílu od obou toků, je tam hladina spodní vody v podstatně vyšších vrstvách než u staveb Valašské dědiny. Ty jsou položeny na terénu s větším spádem – na stráni.

Všem stavbám přeneseným do muzea je věnována pravidelná péče formou včasné a účinné údržby. Ta je v podstatě dvojitá.

Tou prvou je udržování staveb a všech jejich částí ve správném funkčním stavu. Opravy a zejména pak náhrady některých dílů, poškozených přirozeným "dožíváním" dřeva nebo opotřebením, se musí provádět opatrně a citlivě, aby do ostatních celků zapadaly funkčně i vzhledově. Údržba střech spočívá převážně ve vyměňování poškozených – prohníklých šindelů. Zde je pak výhoda současné techniky, že k výměně lze použít nové šindele již naimpregnované. Patří sem i pravidelný postřik střech ochrannou látkou, účinnou proti všem druhům škůdců.

To je vlastně už druhá forma údržby – ochrana antibiotická. Odlišná a rovněž složitější je antibiotická ochrana ostatních částí staveb. Konstrukční díly mají za sebou již 150 i více let života. Na každém jsou díry – původně výletové otvory dřevokazného hmyzu, jež vznikly již na původním místě stavby. V muzeu se budovy pravidelně ochraňují postřikem chemickými přípravky. Ve fázi rozmnožování hmyzu jsou u některých výletových otvorů známky života uvnitř, ve dřevě. Projevuje se to vypadávaním jemné nažloutlé dřevěné drti, jak ji produkují larvy dřevokazů (požerky) a ven vytlačují již vylíhlí jedinci.

Výletovými otvory je poznamenána převážná část staveb muzea, náznak aktivity je však

Detail roubení

Zvonička kaple ve Velkých Karlovicích - Jezerném

pouze u některých. Obdobně je tomu i s nábytkem i jinými dřevěnými muzeáliemi. Ty jsou obvykle stejně staré jako stavby samy a rovněž poznamenané dřevokazem – více či méně proděravěné. Uvnitř staveb byly podmínky vyhovující pro život hmyzu, jenž navíc při nedostatečné péči původních majitelů dokázal

kusy nábytku či jiné předměty dokonale znehodnotit.

Poněkud odolnější byly pomůcky pro zemědělskou činnost. Ty se obvykle skladovaly v kůlnách s převážně nižší teplotou a průvanem vzduchu.

Zcela zamezit životu hmyzu uvnitř dřeva všech muzeálií nelze, je možno pouze omezit jeho šíření. Včasným nanášením ochranných chemických prostředků se vytvářejí zábrany proti usídlování hmyzu na nových místech i novými druhy škůdců. Napomáhá se tak rovněž ničení hmyzu při výletu ze dřeva a obráceně při snaze sameček ukládat sem nová vajíčka a zakládat tak nový cyklus života. Postříkem ochrannými prostředky je dřevo chráněno rovněž proti usídlování rostlinných škůdců – spor plísní či dřevokazných hub, navátých větrem.

Jak bylo již výše uvedeno, dovedly si dřevěné stavby Valaška i přes všechny potíže klimatických a ostatních přírodních podmínek uchovat své původní funkce. Skácením stromu však ustaly ve dřevě všechny přirozené životní funkce a začal opět přirozený, a proto neodvratný proces rozpadu dřevní hmoty – stárnutí. Dle podmínek, v nichž se dřevo nachází, je tento proces různě dlouhý, vždy však končí jeho úplným rozpadem.

Mechanické vlastnosti dřevěných artefaktů, tedy i starých dřevěnic, se nepřetržitě a plynule zhoršují, jejich životnost se zkracuje. Všechny jsou však dokumentem jedné historické etapy

Sklep s roubenou komorou, Lužná

kulturního vývoje lidstva, v našem případě valašského regionu. Je proto povinností nás, současníků, vytvářet jim takové podmínky, aby mohly co nejdéle odolávat všem přírodním degradačním vlivům. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm tak činí v plné míře.

Ing. Miroslav Janík, CSc. (nar.1925) - žije ve Valašském Meziříčí. Jako chemik se setkával s prostředky na ochranu dřeva, zejména pocházejícími z černouhelného dehtu (karbolineum, impregnační olej). Toto vše uplatňuje při externí spolupráci s Valašským muzeem v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

Chalupa Orságů - Barevňanských v Karolince-Račkově

Různé stupně vývoje přírodního lesa v jedlobučině Mionší (foto: autor)

BESKYDSKÉ PRALESY

KAREL PAVELKA

I. Obecně o přírodních lesích

ÚVOD

Pojem pralesa vyvolává v mnoha lidech bezesporu asociace tajemna a neprůchodnosti, spojené především s pojmem tzv. tropického deštného pralesa. V souvislosti s výskytem velkých šelem, jedovatých hadů a obtížných druhů hmyzu je pojem tropického pralesa skutečně hoděn respektu.

Dlouhodobé výzkumy ve zbytcích původních beskydských lesů vyvolaly nejen v mně, ale i v ostatních pracovnících přírodovědného oddělení Okresního vlastivědného muzea podobný typ respektu umocněný tím, že jsme poměrně dobře poznali a zdokumentovali různé typy pralesa a jeho obyvatel. Bez uzardění můžeme i říci, že jsme na základě vlastních sledování dospěli k názoru, že přírodní lesy jsou nejen v Beskydech to nejcennější, co je třeba v této oblasti chránit. Následující řádky budou tedy velmi neúplným a neumělým pokusem zprostředkovat ve zkratce obyvatelům naší oblasti pohled na pozůstatky pralesovitých porostů, které odolaly po staletí probíhající lidské kolonizaci tohoto území a jeho hospodářskému využívání.

CO JE PRALES ?

PRALES (skutečný, panenský, nedotčený les) se vyskytuje již jen v komplexech boreálních lesů Sibíře a Kanady, vzácněji jsou to deštné lesy v tropech neovlivněné lesními kočovnými a tropické horské pralesy.

PŘÍRODNÍ LES PRALESOVITÉHO VZHLEDU je les s druhovou skladbou, strukturou pralesa bez zjevných stop lidských zásahů do rostlinné složky ekosystému. Tyto druhy lesa zde zůstaly po středověké "výběrné těžbě" v horských a málo přístupných lesích (definice prof. Zlatníka, 1952).

"PRALES" v našem pojetí představuje zbytky přírodních lesů ovlivněných člověkem. Tyto lesy jsou však jedny z nejcennějších ekosystémů nejen u nás, ale i ve střední Evropě. V ob-

lasti Moravskoslezských Beskyd a sousedních pohoří (Beskydy v širším pojetí) jsou tyto lesy nejhodnotnějšími místy s výskytem původní flóry a fauny. Mnohé z nich jsou proto chráněny jako rezervace s různým stupněm ochrany.

Na tomto místě je třeba objasnit, že i ve zbytcích původních lesů byly přes jejich ochranu (prales Salajka pod Bumbálkou) nebo nepřístupnost (pralesovité porosty na Radhošti, Čertově mlýně a Kněhyni) prováděny určité zásahy. Buď se jednalo přímo o výběrnou těžbu velkých stromů jako v prvním případě, nebo byly porosty ovlivněny nahodilou těžbou nebo pastvou ovcí, jako v případě druhém. Tyto vlivy lze označit za tzv. přímé vlivy. Přitom tyto ekosystémy jsou ovlivňovány také tzv. nepřímými vlivy, z nichž dosud nejvíce patrné je znečištění ovzduší a s

tím spojené procesy odumírání některých významných druhů stromů; v poslední době budou mít čím dál větší vliv globální klimatické změny, v naší oblasti se projevující především oteplováním klimatu.

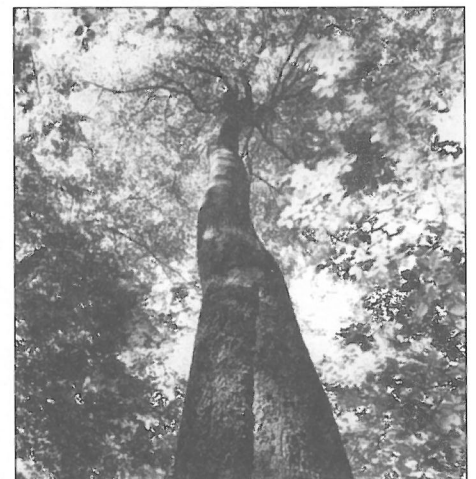
I když může být sporné používání pojmu prales pro tyto člověkem ovlivněné lesy, domnívám se, že tento termín má své opodstatnění především z pohledu jazykového. Základ slova "prales" tvoří celkem jasné slovo les a předpona pra, kterou nejde odvodit jinak, než od slova "prastarý". Celkové nezkrácené spojení tedy znamená prastarý les, tedy les původní neboli přírodní. A jestliže jsou zprávy z lesního historického průzkumu o tom, že porosty v oblasti Čertova mlýna a Kněhyně jsou pozůstatky původních pralesů ze 17. století (Hošek in litt.), není nejmenší pochyby se domnívat, že třeba tyto lesy v tomto horském masivu můžeme i přes určité ovlivnění činností člověka oprávněně nazývat pralesy. Pochybnosti jsou zcela na místě u mnoha jiných ploch, kde jsou patrné dosadby nebo zde byly dělány velké zásahy do stromového patra. Na druhou stranu je možné vidět třeba v Německu tzv. výběrný les, který byl pěstován způsobem napodobujícím přírodu, a při vstupu do něj si nepoučený návštěvník musí být jistý, že se ocitl ve skutečném přírodním pralesu.

VEGETAČNÍ STRUKTURA PRALESA

Od běžně známého hospodářského lesa se pralesovité porosty výrazně liší. Jelikož zde nedochází k probírkám a odstraňování souší, jsou tyto lesy **výrazně rozlišené věkově i prostorově**. Nejstarší stromy dosahují stáří 300 až 400 let (jedle v jedlobučinách), zatímco v jejich nejbližším okolí se nacházejí semenáčky z náletu či opadu. Věková rozdílnost stromů způsobuje i **výškovou rozrůzněnost (etážovitost)** stromového patra. **Střídání různých vývojových fází lesa** je další charakteristickou vlastností přírodních lesů. Skupiny vzrostlých stromů s různými porostními úrovněmi jsou střídány skupinami mladšími, již odrostlými, i mladým náletem či dokonce tzv. pohřebišti padlých odumřelých stromů.

GEOBIOCENÓZA A EKOSYSTÉM

Živočiškové a rostliny se jednotlivě vyskytují pouze výjimečně. Dochází k jejich sdružování do skupin, vyskytujících se na určitém prostoru

Pohled do koruny velkého buku lesního (*Fagus sylvatica*) v pralesu Razula

Semenáčky smrku ztepilého (*Picea abies*) na rozkládajícím se kmeni v přírodní smrčtině na Kněhyni (foto: autor)

v podobných životních podmínkách. Tyto soubory organismů, žijící ve společném prostoru a existující ve vzájemných vztazích, se nazývají **biocenózy**. Každá biocenóza je tvořena jak rostlinnou, tak živočišnou složkou. Rostlinná společenstva dané biocenózy nazýváme **fytocenózou**, živočišné organismy biocenózy se nazývají **zoocenóza**.

V biocenóze probíhá neustálý koloběh neživé a živé hmoty, aniž by docházelo ke změně prostorové a vztahové struktury biocenózy. Produkční složkou biocenózy, neboli **producenty** jsou zelené rostliny, zatímco **konzumenty** jimi vytvořené hmoty jsou živočichové (býložravci, všežravci). Třetí významnou složkou biocenózy jsou **reducenti** neboli **rozkladači** (bakterie, saprofytické houby...).

Biocenóza musí mít ke svému životu určitý prostor s látkami a energiemi nutnými pro její existenci. Tvoří tedy se svým okolním prostředím jednotný funkční celek nazývaný **geobiocenóza** (Zlatník). Američtí ekologové přišli s termínem **ekosystém** (Tansley), který však není identický s výše uvedeným pojmem. Zatímco ekosystémem můžeme nazvat každý systém jednoty mezi organismy a jejich prostředím (rybník, část potoka, také květináč s pokojovou rostlinou nebo i dům), pojem geobiocenóza se vztahuje na jednotné celky živé a neživé přírody v krajině na úrovni společenstev rostlin a živočichů. Neživá složka sestává z horninového podkladu a na něm vyvinuté půdy, z klimatu i vodního režimu na určitém stanovišti. Podstatně složitější jsou pak živé složky geobiocenózy; jejich studium z komplexnějšího hlediska je teprve v počátcích a je náročné na čas i práci mnoha specialistů. Závěr mnoha studií však jednotně vypovídá o tom, že stejně jako vegetační složka geobiocenózy i složka živočišná je závislá výrazně na charakteru klimatu a vodního režimu určité lokality.

SUKCESE A KLIMAX

Postupný vývoj a změny vegetace na určité ploše nazýváme **sukcesí vegetace**. Sukcese sestává z mnoha vývojových stupňů a začíná uchycením semene na uvolněném místě povrchu volné půdy nebo rozkládajícího se dřeva. Rozlišujeme **počáteční stadium**, které začíná vyklíčením semene na určitém místě daného stanoviště, **vývojová stadia** (další články v sukcesi) a **závěrečné stadium**, vyznačující se totálním odumíráním stromového patra. Změny ve vývoji rostlinných společenstev jsou většinou pozvolné vlivem změn makroklimatu nebo v závislosti na konfiguraci terénu. Kromě toho nastávají i náhlá poškození biocenózy - (vichřice, požáry, přírodní katastrofa), s větším rozsahem

hem v severských přírodních lesích. Zde vznikají požáry velkého rozsahu, ničí velké plochy vyspělého lesa, a proto plošné zastoupení jednotlivých vývojových stadií lesa je podstatně větší než v mírných nebo teplejších pásmech.

Biocenóza, uzavírající určitou vývojovou (sukcesní) řadu čili sérii, se v určitých klimatických podmínkách označuje jako **klimax** nebo **klimaxová biocenóza**. Jde o nejvyspělejší společenstvo, které se může za daných podmínek vyvinout. Klimaxová geobiocenóza je pojem související i s určitým typem půdy na daném místě, který se vyvine v závislosti na horninovém podloží a klimatu (podnebí) stanoviště. Všechny sukcesní řady vegetace směřují v určitém klimatu k závěrečnému stadiu, jež je s tímto klimatem v rovnováze. Klimax je tedy výsledkem tisíciletého vývoje.

KLASIFIKACE PŘÍRODNÍ VEGETACE

ZONALITA VEGETACE na Zemi je důsledkem rozdílného klimatu na velkých územích v závislosti na zeměpisné šířce. Určitý typ vegetace se objevuje v různých klimatických zónách Země. Rozloha a tvar těchto pásem jsou ovlivněny rozmištěním a velikostí oceánů, kontinentů a vysokých pohoří. Tyto zóny nazýváme **vegetační zóny** nebo **vegetační pásma Země** a probíhají souběžně s rovnoběžkami. V jejich rozšíření je výrazná asymetrie mezi severní a jižní polokoulí, jelikož na severní části Země jsou velké pevninské plochy zasahující do vyšších zeměpisných šířek. Střední Evropa a Česká republika se nacházejí ve **vegetační zóně listnatých opadavých lesů**. Pro výraznou vertikální členitost našeho území však lze nalézt v horských oblastech prvky boreální či arktické, v nížinách lze naopak spatřit biocenózy středo-mořské zóny.

STUPŇOVITOST VEGETACE

Stupňovitost přírodní vegetace existuje ve všech pohořích a lze ji vysledovat vyhodnocením rozšíření potenciálně přirozené vegetace ve srovnání s měnící se nadmořskou výškou. Složení vegetace v různých nadmořských výškách je závislé především na charakteru klimatu určité oblasti a v druhé řadě na typu horninového prostředí a z něho vznikajícího typu půdy. Dřevinná skladba není v určitém vegetačním stupni jednotná, protože se zde nacházejí místa s odlišným složením dřevin, a poměr těchto ploch může být různý v závislosti na druhu podkladu, reliéfu i konfiguraci terénu. Kromě těchto zonálních společenstev existuje také **azonální vegetace**. Tyto lesy se vyvinuly na místech s přidatnou spodní nebo záplavovou vodou a na nevyvinutých půdách s velkým podílem kamení. Zmíněné odlišnosti ve vegetačním složení lesů vymezuje **lesnická typologie** v tzv. **souborech lesních typů (UHŮL, 1972)**, případně ve **skupinách lesních typů (Zlatník, 1973)**. Tato podrobnější klasifikace přírodních lesů má sloužit k racionálnějšímu způsobům lesního hospodaření a vymezuje základní jednotky lesa, charakteristické stejnými produkčními možnostmi.

VÝVOJ VEGETACE VE ČTVRTOHORÁCH

V **ledových dobách** neboli **glaciálech** v důsledku posunu severského ledovce ustupovala teplomilná vegetace na jih, jihovýchod a jihozápad a na její místo se stěhovala z hor alpská a

ze severu arktická květena. Střední Evropa byla téměř bezlesá, v horských polohách se nacházela severská tundra. V **meziledových dobách**, zvaných **interglaciály**, pronikaly k nám naopak od jihu dřeviny (dub, lípa, javor, habr, buk, jeďle, smrk...) a vytvářely zapojené lesy. **Poledové období (holocén)** je charakteristické celkovým oteplením. Vznikla vegetační stupňovitost, která se ustálila do dnešní podoby asi 1000 let před našim letopočtem. Horní hranice lesa však byla asi o 200-300 metrů výše, než je tomu dnes.

Po celkovém oteplení klimatu došlo i k vymizení mnoha druhů severských rostlin a živočichů. Tyto organismy vázané na drsné klimatické podmínky se však udržely v nejméně chladnějších polohách na hřebenech hor a v inverzních údolích.

CO OVLIVŇUJE VÝSKYT RŮZNÝCH PRALESŮ ?

Pralesy nebo přírodní lesy jsou pozůstatkem přírodního vegetačního pokryvu našeho území, který se vyvinul působením geologického podkladu, klimatu i vývoje biocenóz. Přítomnost jednotlivých druhů dřevin v přírodních lesích se mění v závislosti na zvyšující se nadmořské výšce, kdy ubývá teploty, zvětšuje se množství srážek, mlžných dnů i počet mrazových dnů. Tento pravidelný sled přírodní vegetace je často změněn na různých expozicích, kdy na jižních stranách se vyskytují určité vegetační stupně výše, než na severních expozicích. Rovněž hraje význam orientace určitých míst v horách vůči převládajícím větrům. Také reliéf terénu porušuje pravidelnost výskytu přírodní vegetace, vycházející z rostoucí nadmořské výšky. V zimním období dochází za velkého vyzářování teploty ke stékání chladného vzduchu do údolí a prohlubní-vznikají v nižších nadmořských výškách tzv. inverzní polohy, které se vyznačují vzhledem k přírodní vegetaci tzv. **zvratem vegetační stupňovitosti**. Lesní společenstva nacházející se v těchto místech náleží k vyšším vegetačním stupňům, než lesy na okolních výše umístěných svazích hor. Tyto jevy je možné spatřit ve většině pohoří, kde se zachovaly významnější zbytky přírodní vegetace - je tomu tak i v Beskydech.

(pokračování v příštím čísle)

Rozrůzněné stromové patro v jedlobukovém pralesě Salajka (foto: autor)

KOBZOVA LÍPA

JOSEF VÁCLAVÍK

V horní části Francovy Lhoty, kde se odědávna říká "v Kočičině", býval kdysi dávno rybník. Kdy zanikl, nevíme, ale ještě před čtyřiceti lety zde byla část hráze, vysoká kolem dvou metrů. Zanikla, když se zde začaly stavět rodinné domky a bylo třeba stavební místo srovnat. Dnes je téměř celá plocha dna bývalého rybníka zastavěna. Na horním konci "Kočičiny", tam, kde rybník končil, je návrší s několika staveními. Tomuto místu se říká "na Kobzi" nebo "u Kobzů". Původně tam stávaly jen čtyři dřevěné chalupy.

Pomístní jméno "na Kobzi" má svůj původ od osobního jména K o b z a. Tak se jmenovali majitelé dřívějšího gruntu na tom místě. Poprvé se s tímto jménem setkáváme v Tereziánském katastru z r. 1760, kdy je zde uveden Jan Kobza jako čvrtláník. Když o pár let později bylo zavedeno číslování domů, je na č.d. 76 uveden Mikuláš Kobza, s poznámkou: "dříve Kobza Jura". V témže roce je znám ještě Kobza Matouš, podruh, ten bydlel v č.d. 66 (tato chalupa nebyla "na Kobzi", ale naproti, na druhé straně rybníka). Naposledy je jméno Kobza uvedeno v seznamu domů v obci z roku 1820, na č.d. 76 - Jan Kobza a na č.d. 77 - Jura Kobza. V dalších letech se už jméno Kobza v obci nevyskytuje, v chalupách jsou už jiní majitelé - Pavlincovi, Seří, Matušovi a Kabrhelovi. Protože jde o jména v obci dosti rozšířená, bývá jim dodnes dáván přídomek "Kobzů" (Matuš-Kobzů, Pavlinec-Kobzů, Šerý-Kobzů, atd.), aby se vědělo, o koho jde.

Na vzpomínaném návrší, blízko uvedených chalup, od nepaměti stojí mohutná stará lípa,

všeobecně známá jako "Kobzova lípa". Jde o lípu velkolistou (*TILIA platyphyllos Scopoli*). Má rozložitou korunu, kmen ve výši 1,5 m nad zemí má obvod 7,30 m. Kmen lípy ze strany od východu je od země až po první větve koruny zčásti otevřený, dutý a do dutiny se vejde i několik dospělých lidí. Lípa je přes své stáří zdravá, zelená a když koncem června rozkvetne, vůně květů k ní přiláká tisíce včel.

Podle starých písemných záznamů je památná lípa jedním ze čtyř stromů, které dal zasadit Tristan Franc z Háje (jako pán Lhoty) r. 1530 na památku přejmenování Zbelovy Lhoty na Francovu Lhotu. V letech 1860 - 1890 stály ještě všechny čtyři lípy, a to u Kozů, u Ondrušů (Kupců), u Jančarů (Vranů) a u Kobzů.

O vzniku dutiny v kmenu se dosud udržuje pověst, která vypráví, jak za turkotatarského vpádu v roce 1663 byla celá obec a také chalupy u lípy vypáleny a od hořících chalup oheň zasáhl i lípu. Jiná verze pověsti navíc říká, že v koruně lípy se ukrývali někteří z obyvatel. Tataři založili oheň přímo u kmene a takto je chtěli zničit. V onom osudném roce 1663 skutečně celá obec byla vypálena a 512 lidí ze Lhoty bylo zabito nebo odvečeno do otroctví. Ať už je na pověsti více nebo méně pravdy, musela být lípa už tehdy velkým stromem, a pak by její stáří bylo vyšší než tři sta let. Škoda, že sama o tom nemůže nic říci!

Podle vyprávění pamětníků do Kobzovy lípy prý nikdy neuhodil blesk, třebaže do nepříliš vzdálené, mnohem mladší lípy u chalup udeřil už několikrát.

V minulosti bývalo zvykem za suchých období, když bylo málo sena, osekávat větve listnatých stromů na "letinu" - slabší větvičky s listím svazovali hospodáři do malých otepek, ty se usušily a v zimě se jimi krmil dobytek. Stopy po dřívějším osekávání se dají ještě dnes v koruně lípy poznat.

Kobzova lípa má místo i v jednom z místních pořekadel. O člověku - mluvkovi, který rád zalhal, "balamutil" druhého, se u nás

říkalo: "Ten by člověka vyvedl až na Kobzovu lípu!"

V roce 1973 byla Kobzova lípa ošetřena členy místní organizace Čs. svazu zahrádkářů ve spolupráci s ochránci přírody a památek. Dutina byla očištěna od poškozených částí dřeva a napuštěna Iněnou fermezí. I okolí stromu bylo vyčištěno a upraveno. V létě 1974 a také v roce 1975 uspořádali zahrádkáři dvě vlastivědné besedy přímo u lípy. Na obou besedách vyprávěl o historii našeho okolí pan řídící Jan E. Trávníček, kronikář z Horní Lidče. Dodnes jej vidím, jak v odpoledním slunci, bělovlasý, stojí u mohutného kmene a zaníceně vypráví. Jakoby jeho ústy promlouvala ta stará lípa. Více jak stovka posluchačů, rozesazených na trávníku, vděčně naslouchala. A listí v koruně lípy jenom tiše ševlelo...

Kobzova lípa stojí na parcele č. 2675 a je zapsána jako strom chráněný státem. Lidé k ní vždy rádi zajdou, také turisté, kterých poznenáhlu u nás přibývá, k ní zavítají. A děti - ty si musí vyzkoušet, kolik že se jich do dutiny stromu vejde!

Kobzova lípa ve Francově Lhotě je slavným svědkem dávné minulosti i živým svědkem naší přítomnosti. A věřím, že se bude zelenat i v budoucnosti hodně daleké. Vždyť kolika vichřicím odolala, oheň ji nezničil, ani blesk jí neuškodil!

Až na počátku léta zase rozkvetne, zavoní a přivolá pilné včely, přijďte se i vy k ní potěšit a nabrat od ní novou radost a sílu.

Josef Václavík (nar.1931) - v letech 1958 - 1997 působil ve funkci kronikáře obce Francova Lhota. Aktivně se zajímá o historii obce, zpracovává historické prameny a pořádá besedy s vlastivědnou tematikou. Pro tisk upravil a doplnil knihu J. Blesk: Francova Lhota 1. díl - Historický obrázek obce, jejího území, lidu a života do konce 19. století, vydanou v únoru 1999.

Kobzova lípa ve Francově Lhotě - duben 1988

K. Hofman: Kytice, olej na plátně, 1929

KAREL HOFMAN malíř ze Soláně

14. 9. 1906 – 27. 11. 1998

Karel Hofman byl jedním z posledních umělců, kteří vyšli ze strhující umělecké atmosféry mezi dvěma světovými válkami a vynikající úrovně českého uměleckého školství v této době. Na pražské Akademii výtvarných umění byl žákem v krajinářské škole Otakara Nejedlého. Už tady se plně projevil jeho talent, takže nebylo velkým překvapením, když po absolvování AVU získal v první polovině třicátých let dvakrát po sobě stipendium italské vlády, tzv. Římskou cenu, které mu umožnilo rozšířit si studia na Škole krásných umění v Římě.

Po návratu z Itálie začal naplno objevovat svoje Valaško a aktivně se zapojil do činnosti pedagogické. Ta je spojena se Zlínem a Batovou Školou umění, kde se za války potkal s vynikajícími představiteli českého sochařství, malby a architektury. K jeho kolegům patřili Vincenc Makovský, malíři Hroch a Wiesner, restaurátor František Petr a další. Noviny Zlín z roku 1940 v úsměvné karikatuře zlínských uměleckých pedagogů k Hofmanovi připomínají: "Původem z Jablůnky na Vsetínsku, je tvrdý a roduvěrný Valach, v jehož poněkud velikášských představách se rozprostírá Valaško od Ostravy přes Olomouc a Brno až k Hodonínu."

Po válce, dříve než se usadil natrvalo na Soláni ve Velkých Karlovičích, učil na Střední uměleckoprůmyslové škole v Uherském Hradišti.

Velkým tématem Karla Hofmana je valašská krajina. Zachytil ji v malbě i grafice v její monumentální podobě, v rytmu střídajících se ročních dob a nálad. Uvolněným rukopisem přenesl na svá plátna nostalgii, kterou vyvolává tíživé vědomí uplývajícího času. Podobu rodného kraje hledal po celý život. O obtížnosti tohoto úkolu říká: "Tento kraj, myslím, je právě nejtěžším výtvarným problémem, a to proto, že je tolik proměnlivý ve své prchavé kráse a jen zřídka nechá nahlédnout ke své věčné a neměnné podstatě. A tou je ona drsná, lyrická a podmanivá síla těchto hor, již jsou ony pouze zevním nositelem. Síla, která znovu a znovu přitahuje zpět všechny, kdož tyto hory poznali. To, co člověk cítí v těchto končinách."

V ateliéru se svými spolužáky

Se sochařem Luděkem Havelkou

V plenéru na Soláni

V orsáckém kroji s chotí Drahomírou

K. Hofman: Vlastní podobizna, olej na plátně 1926

K. Hofman: Valašské paseky, olej na plátně, 1949

Pastýřskou poezii se zvuky zvonců, fujar či baladickou náplní dávných lidových legend a bájí. A věřím, že pod tímto zorným úhlem by šlo zobrazit kraj skutečně valašský." (Dolina Urgatina č. 1, 1946.)

Jednu z linií jeho tvorby, stále ještě nedoceněnou, tvoří portrét. V řadě podobizen malíři blízkých lidí a známých osobností (Jarmily Šulákové, Luboše Holého, Jaroslava Králíka aj.) prokázal vynikající kreslířské vybavení, které mu umožnilo suverénně zvládat technické problémy s vystižením psychologie portrétovaného. I prostřednictvím portrétu se umělci podařilo zachytit historii, tradice a zvyky kraje, jeho neopakovatelnou a bohatou duši.

Poměrně málo připomínanou částí tvorby akademického malíře Karla Hofmana jsou fresky realizované porůznu především ve vsetínském okrese (Vsetín, Rožnov pod Radhoštěm, Jablůnka, Halenkov), ale také v zahraničí. Jednu z nejvýznamnějších (6,5 m x 1,8 m) dokončil v r. 1994 v severoitalské Taipaně. V sugestivním triptychu zobrazil historii hornatého kraje, která je v mnohém podobná osudu obyvatel Valašska.

Rejstřík využívaných technik uzavírá litografie. Cyklus dvanácti barevných litografií, a z nich především stylizované obrazy Valašska a jeho tradic, patří už dnes k reprezentativním uměleckým dílům zobrazujícím tento kraj.

Malíř Karel Hofman patří, vedle Aloise Schneiderky, Jana Kobzáně a Františka Podešvy, k legendárním valašským malířům, kteří obdivuhodným způsobem zachytili příběh našeho století s jeho prohrami i nadějami. Naději tito malíři vždycky spatřovali v nefalšovaném propojení člověka s přírodou, s citlivým a pozorným vnímáním a pochopením života předchozích generací.

Dalibor Malina

Karel Hofman: Červenec

*Malíři, rozezni paletu
do ohňů barev, do květů,
pole jsou pentlemi,
kraj kyticí,
na kterou usedá motýl
i stesk
i láska má toužící.*

K. Hofman: Z jarmarku, barevná litografie, 1947

K. Hofman: U Korytářů, olej na sololitu, 1982

Poslední obraz

K. Hofman: Kvetoucí jablň, olej, 1954-55

K. Hofman: Krajina u Rožnova, olej na plátně, 1967

K. Hofman: Zima na Soláni, olej na plátně

Portrétování
zpěvačky
Jarmily
Šulákové

Jsou umělci, pro něž se svět tvorby v úvahách a reflexích otevírá až na výstavách nebo při konkrétních setkáních s obdivovateli a milovníky výtvarného umění. Jsou ale umělci, kteří s sebou problémy tvorby nosí ve vědomí a každodenní dění s jeho stereotypy je spíše jen jejich doprovodem.

Tvorba u nich je a zůstává prvním plánem, na němž či v němž se odehrává vše podstatné pro život i umění. K těm druhým patřil malíř Karel Hofman. Viděl kreslit Švabinského, byl okouzlen technikou Obrovského, obdivoval a ctil suverenitu malby svého učitele Otakara Nejedlého. Dokázal chápat dobrodružnost Nejedlého světa, která se manifestovala ve velkorysém mecenášství, jímž zahrnoval své žáky, žáky, o kterých byl přesvědčen, že mají mimořádné nadání.

Karel Hofman celý život maloval obrazy. Maloval obrazy, i když seděl ve společnosti přátel na Soláni, i když soustředěně vnímal mimořádné tvůrčí podněty jiných uměleckých žánrů, zvláště hudby a poezie. Obrazy v rámu, vybaveny jeho podpisem, nezůstávaly ušetřeny umělcových návratů a autokritických vyznání. Mnohé z nich přemalovával, od některých se odvracel, s jinými se setkával rád. Ty nejbližší měl doma v ateliéru, stávaly se a zůstávaly mu vzorem i s chvílemi inspirace, které činí z umělecké tvorby záležitost tak zázračnou.

Celý život maloval Karel Hofman obrazy. Ale jen jeden z nich je ten poslední. Poslední obraz, který Karel Hofman namaloval a který zůstal opřený o malířský stojan v jeho ateliéru po celou dobu jeho nemoci a jeho nejdelšího odloučení od milovaného Soláně, na který se už bohužel nevrátil, má už dnes rám. Stal se z něho obraz zdánlivě těžko odlišitelný od těch ostatních z posledního období malířova života. A přece je to obraz jiný. Je to obraz poslední.

Na první pohled je rukopis zatížen vahou času a obtížného zvládnutí kdysi tak suverénní malířské techniky. Linie jsou rozřezané a složité hledají jejich někdejší vzornost. Plochy jsou rozděleny kratšími tahy štětce, ne zcela typická barevnost je dána rozpačitým a možná už méně jistým mícháním barev, které motivuje nikoliv především objekt, ale touhu malovat. Na obraze je znázorněna krajina s horizontem v půli obrazu, v jeho středu je zavěšeno blednoucí slunce. Pohled diváka je vtahován do údolí mezi dvěma kopci, kterým protéká řeka. Po louce s náznaky květů kráčí osamocená ženská postava. Je přitahována řekou a protějším břehem se dvěma lehce nahozenými stromy. Podpis v levém rohu obrazu je zcela utopen v rámu.

Poslední malířův olej je zobrazením krajiny. Nikoliv proteplené valašské krajiny, ale univerzální krajiny, která je zachycena spíše v symbolech. Plochy jsou poměrně chladné. Nejživější, nejdramatičtější část obrazu tvoří slunce vyzařující chladné paprsky, slunce, které se zatíná jako dráp do času, který malíř zůstává, který mu zbývá. Je to slunce Van Gogha, dramatické slunce jeho dramatického konce. Z obrazu můžeme vycítit úvahy dr. Moodyho o výzvách odcházejících ze života: tunel a magnetizující světlo, chladná, ale smířlivá vyrovnanost. To jistě také. Je to ale především slunce malířů. Věčné a nepoddajné.

Poslední obraz akademického malíře Karla Hofmana má obdivuhodné kouzlo.

Dalibor Malina

(foto B. Dadák)

Rozloučení s Karlem Hofmanem

Velké Karlovice-Soláň 8. prosince 1998

Draží pozůstalí, vážení smuteční hosté, není to dlouho, co akademický malíř Karel Hofman vyslovil na nemocničním lůžku ve Zlíně přání vidět ještě jednou milovaný Soláň. Čas od tohoto okamžiku posunul události k jinému obrazu. Chladnému a mrazivému, odkrývajícimu samu podstatu lidského údělu, který nám neúprosně vždy znovu připomíná, čemu přináležíme, kam patříme. Jsou to velké, konečné a přece vždycky nově obnovované děje přírody, skrývající vedle tragédií a velkých bolestí stále se rodící průzračné naděje.

Konečnosti lidí velkých a výjimečných vzdoruje jejich dílo, které fyzický čas přesahuje a stává se pamětí rodu, kraje, stává se součástí jejich dějin.

Stojíme nad rakví akademického malíře Karla Hofmana a provázíme na poslední cestě umělce, který výjimečným způsobem po téměř sedm desetiletí spoluvytvářel duchovní atmosféru Valašska, akcentoval věčné hodnoty jeho skromných, vnímavých a osobitých obyvatel, reflektoval v nejrůznějších významových rovinách jeho podobu. Provázíme na poslední cestě jednoho z výjimečných mužů tohoto kraje, který se zasloužil o to, že svéráz Valašska, a zvláště jeho kultury, zazníval velmi intenzivně daleko za jeho hranicemi i za hranicemi naší země. Provázíme jednoho z mužů, který dokázal být hrdý na svůj domov, na svůj jazyk, který silou svého talentu dokázal dát všednosti vzlet, velkorysost a motivující sílu, který dokázal zduchovnit prostou tvář obyvatele valašských samot. Kraj a země dostávají takové muže darem a je povinností následujících generací uchovat jejich dílo v paměti...

(DM)

Epitaf pro pomník akad. malíře K. Hofmana na Valašském Slavíně v Rožnově p/R.

*Mé dny patřily všem,
kdož z mého kraje byli,
kdož jeho moudrost
nesli životem.*

Byl jsem jeho žák

Nedávno mi to Víta Klímek upřesnil. Jemu bylo tehdy deset let, a tak to byl rok 1955. A já měl po třetím ročníku propagační grafiky na Umprumce v Uherském Hradišti a byly prázdniny. Moje máti se nějak znala s paní Klímkovou, a že jako její muž je malíř a ještě ke všemu mají hotel - nasměrovala mě na Valachy na Zděchov. Já jsem nereptal, sbalil si fídlátka, nastartoval malou Aerovku 662 a už jsem to fičel na Mezříč. My tehdy bydleli v Kroměříži. Projíždím Jablůnkou, a hele! Kdo to na mne mává? - Pan profesor Hofman. Přišustil jsem elegantně na levou stranu chodníku, razantně zabrzdil a slušně pozdravil. Neměl jsem to tehdy u něho moc dobré. Často mně ve svých hodinách všeobecného kreslení vysvětloval, že jsem měl ještě alespoň dva roky pást ovečky a jaký že jsem to ignorant a jak je to hrozné, ale teď se docela pěkně usmíval. Když jsem mu pověděl, že jedu na Valachy kreslit a malovat a že jedu na Zděchov, prohlásil, že je to dobré a jestli bych ho nehodil na Soláň. Pan profesor byl pan profesor a nebylo tedy o čem diskutovat. Cítil jsem se naopak poctěn. Rozloučili jsme se pro jistotu s celou jeho rodinou, a tradá! Tedy spíše ra-ta-ta-tá...

V Novém Hrozenkově jsme přibrali pana učitele Macháčka, kterému ani nevědělo, že jsem mu nabídl jediné zbylé místo - vzadu v kufru. V Karlovicích udělal pan profesor granda, koupil čtvrt kila šunky, abychom se posílili. A už jsme buráceli do kopce. Samozřejmě, že jsem se chtěl s aerovkou předvést. Můj otec jezdil i jakési závody a máma vyprávěla, jak stála v depu Velké ceny vedle samotného Chirona - tak jsem měl čest rodiny v rukou. K chatě na Soláni jsme dojeli taktak. Z chladiče šla pára ještě čtvrt hodiny, co jsem tam zastavil. Ale byl jsem pochválen, dokonce i pan učitel byl spokojen. Byli to sportovci.

"Vidíš tam tu chalupu?", ukázal pan profesor na kopec, kde se tyčil tmavý srub malíře Aloise Schneiderky. "Až dokreslíš, tak tam za nama přijď!"

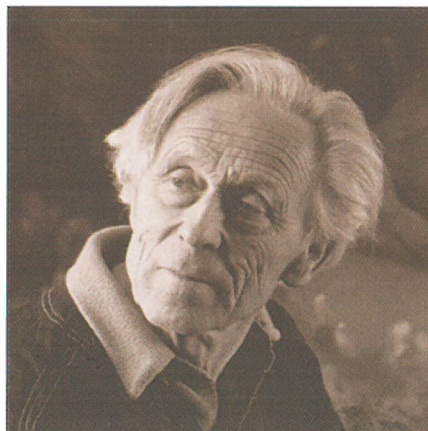
Nejprve jsem doplnil chladič a až když jsem byl přesvědčen, že mi nic v aerovce nehoří, naopak to pěkně chladne, sedl jsem si se skicákem do trávy. Bože, jak tu bylo krásně! A voňavo. Tak to je ten Valašský Olymp! Už ani nevím, co jsem tehdy kreslil, zřejmě nějaké chalupy. Asi tak za hodinu jsem se pustil do kopce. Chalupa jako hrad! Prošel jsem brankou, kde hned vlevo stála rozsoška se stříškou a vyřezanou paletou a kde bylo napsáno: "Bud' vítán každý, kdo i s prázdným měšcem přichází!" Dodal jsem si odvahy, vyběhl široké kamenné schody a zazvonil u masivních dveří. Přišel mi otevřít muž s kulatou tmavě červenou čepičkou na hlavě a s čibukem v ruce. A ať jdu dál! - Malíř Alois Schneiderka.

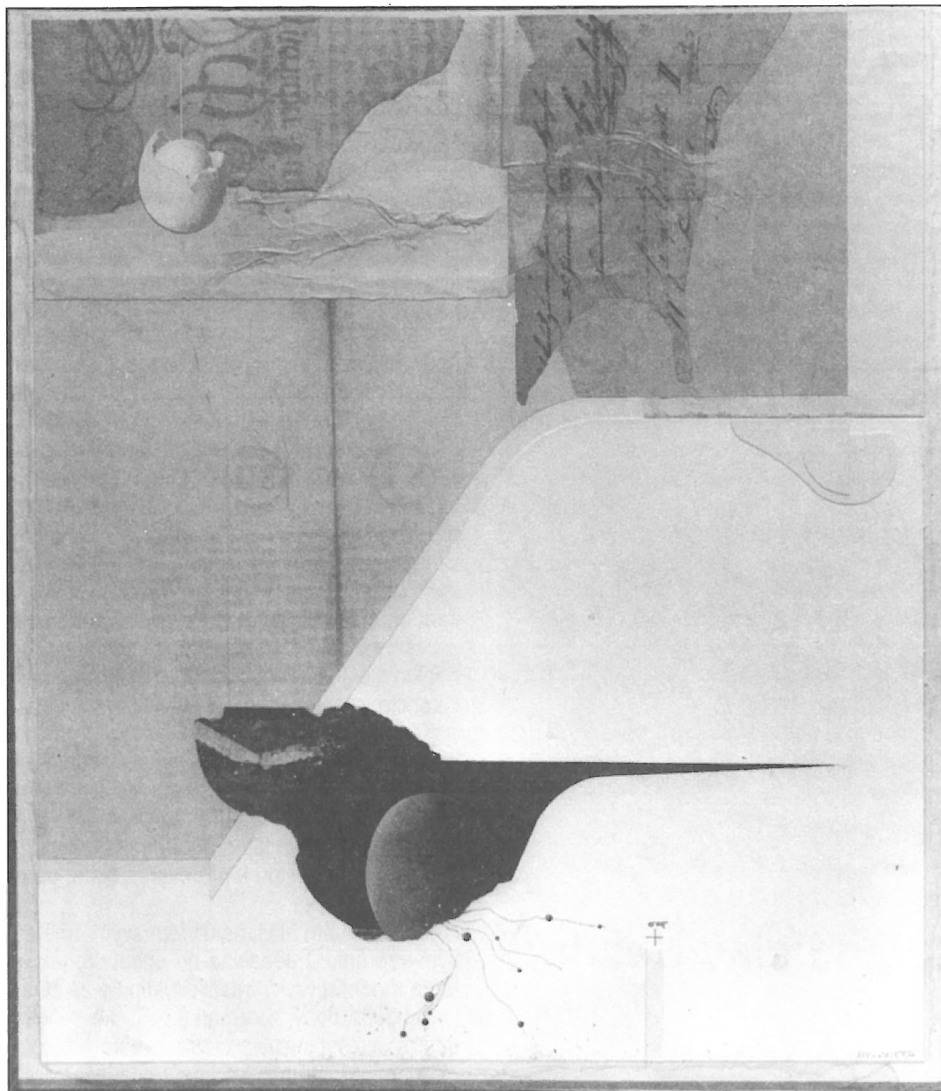
Po schodech jsme vystoupali do ateliéru. Jak to krásně zvonělo terpentýnem! Tam už seděl pan profesor Hofman i s panem učitelem Macháčkem. Prohlíželi si zrovna kresby k ilustraci Maryčky Magdonové. Z dřevěných zdí na mne hleděly krásné obrazy valašské krajiny a lidiček. Panečku, tu bydlí Mistr!

"Tak ukaž, cos nakreslil," povídá pan Schneiderka, když mě viděl, jak pořád svírám pod pažďí svůj "škycák". Pan profesor o mně zřejmě už vykládal. Opatrně a nesměle jsem mu skicák otevřel. Prosím! Mistr se podíval a prohlásil uznale: "To je pěkné!" A teď to přišlo! Můj profesor se rychle podíval, hned zase odstoupil, potáhl nosem vzduch, jak měl ve zvyku, a sebevědomě prohlásil: "Však je to můj žák!"

Ano, byl jsem jeho žák. A pan profesor Karel Hofman byl můj učitel. A měl jsem ho moc rád.

Břetislav Dadák

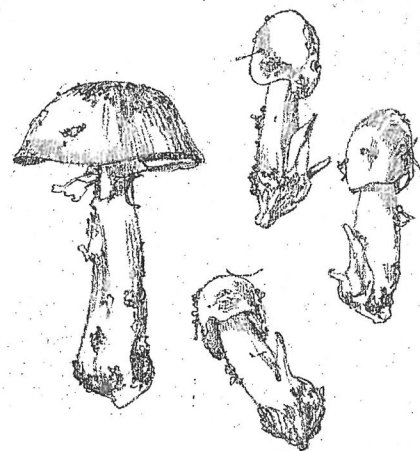
J. J. Králík: Zrody a zániky, kombinovaná technika, 580x500, 1978

i když jsi o každém věděl nějakou tu veselou historku, sám jsi byl jaksi až cudně skromný. Nikdo tady moc neví, za co jsi získal Diplôme d'honneur na Expo 58 v Bruselu, Zlatou medaili a Grand Prix za československou expozici v Santiagu de Chile v letech 1969, 1970 a 1971 či německou cenu Dr. Ludwig Lindner Preis pro rok 1974, o Tvých úspěších ve světových galeriích, o Tvé práci v Hollaru, při obnovování spolku Mánes a také o Tvé rodině. Ještě štěstí, že si dobře pamatujeme, jak jsi pomáhal na nohy našemu muzeu, kde nás bylo v roce 1962 pět zaměstnanců, a jak jsi byl u všeho, co mohlo prospět!

Nu, což. Nám teď nezbývá, než si vzít Tvůj příklad i s myšlenkou na Tebe k srdci, a obohatení Tvým krásným přátelstvím, vykročit dál. Díky za všechno! A co jsme dlužni Tobě, pokusíme se vrátit druhým.

Kač Běhislav

Jaroslav Jan Králík, akademický malíř a grafik, zemřel v úterý 2. března 1999 v Praze.

Milý Jaroslave,

tak trochu se na Tebe zlobíme. Přece víš, že jsi nám slíbil ještě článkuček o vsetínské rodině Hlavicových. Kdo povolanější by mohl popovídat o umělecké rodině, ke které jsi takřka patřil? A pak jsi nám měl zavzpomínat na Karla Hofmana, ke kterému jsme spolu jezdili na Soláň a prožili nejednoho Silvestra!

A já se chtěl ještě dovědět o Tvém učiteli Emilu Fillovi i o Tvých báječných spolužácích, kteří o Tobě vždy pěkně mluvili, a vlastně také o Tobě samotném. Vždyť Ty jsi žil kdesi v Praze a

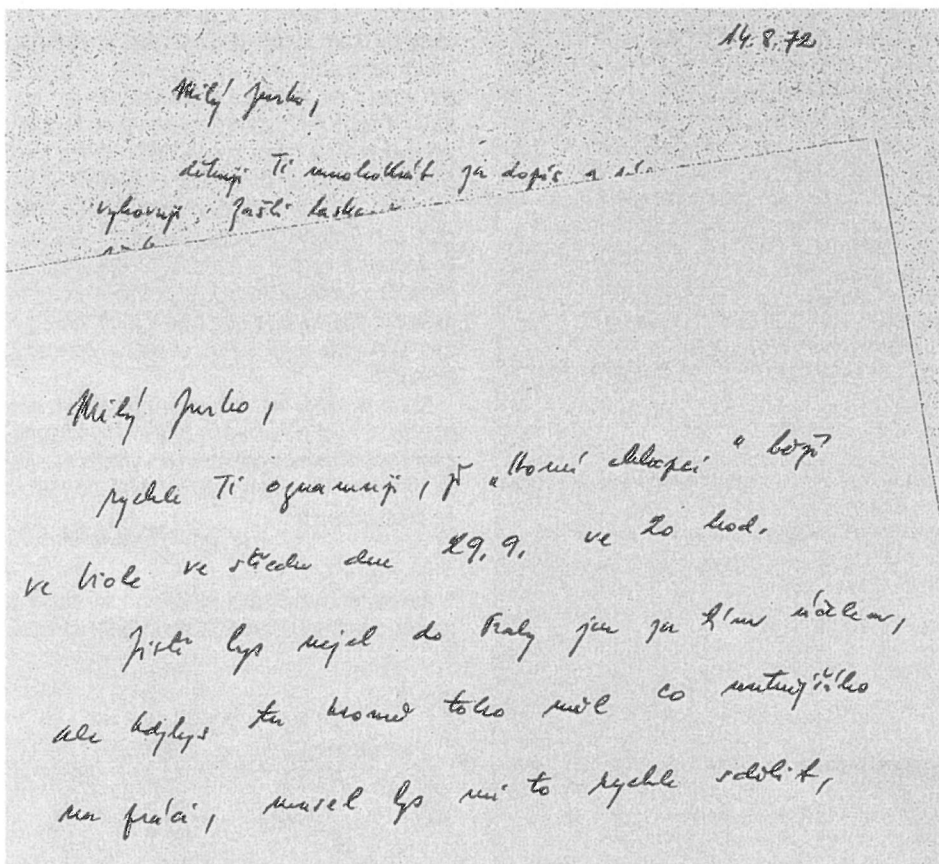

J. J. Králík s manželkou na vernisáži své výstavy ve Vsetíně r. 1986

Svoboda projevu není věcí povolení nebo zákazu. Svoboda projevu je výsledkem poznání, absolutní potřebou vyslovit poznání, děj se co děj. Nelze ji tedy administrativně povolit ani zakázat. Každý si ji musí vybojovat sám v sobě.

Ze záhlaví smutečního oznámení

JJK

Básník Horních chlapců Ladislav Nezdařil

JIŘÍ DEMEL

*Búrāju našu starú pec,
bylo ně dobře u ní,
sušili sme tam jalovec
a měla plno vůní.*

Básnická slova o staré valašské peci a další verše Horních chlapců Ladislava Nezdařila už víc než tři desítky let provázejí kdekjaký pořad písní, tanců, vyprávění z našeho kraje v rozhlasu, televizi, na jevištích i folklorních setkáních. Právem se ptáme, čím upoutala a stále poutá tato sbírka básní v dialektu pozornost nejen na Valašsku, ale v celé naší vlasti.

Odpověděli za nás naši nejlepší básníci. Vladimír Holan prostě konstatoval, že Horní chlapci je „znamenitá, čistá kniha“. Jaroslav Seifert napsal: „Je to kniha plná písní a v nich je znamenitě vysloven kraj, který také znám. Hned ta první báseň je pěkná, ba přepěkná.“ František Hrubín napsal autorovi: „Pročetl jsem Vaši knihu se zájmem a potěšením. Ocítl jsem se na jednu kdesi u pramenů, což je v dnešní době vzácná věc, a bylo mi s Vašimi verši dobře. Krásně jste zazpíval.“

Ladislav Nezdařil měl to štěstí, že ještě zažil poslední chvíle Valašska, jakým bylo po staletí, před jeho velkou přeměnou, která setřela mnoho z jeho osobitosti. O své básnické sbírce autor sám řekl: „Já vlastně ani nevím, co bych o té knížce sám řekl. Není to vlastně kniha moje. U nás nestála ta stará dobrá pec, kterou jsem v knize učinil znamením jakéhosi svatého poko-

je, štěstí a ztraceného ráje. Ta pec stávala u sousedů a za dětství jsem u ní trávil nezapomenutelné večery plné hluboké a čisté poezie v barevném světle petrolejové lampy a v krásném hukotu sosnových polen. Otec nebyl rolník a neměli jsme doma ony nádherné koně, které mne vozily na řůze jateliny, a které jsem vždycky tak mnoho miloval, zejména když zestárlí. Nikdo z mých předků nebyl zbojníkem, oním horním chlapcem, o nichž jsem tak rád slyšel za černých hodin, sedě bez hlesu na zemi u matčiných barchetových sukni. Svět, který jsem v té knize vyslovil, je sice svět mého dětství a mého srdce. Konkrétněji a naléhavěji než já jej však prožívalo lidské společenství, které zabydlilo čas mých mladých let. Já jsem byl tenkrát jen chlapec, který se díval. A kolem mne do úpadu pracovali bezzemci, podruzi, formani a chalupníci, zalití potem podpírali svoje chalupy a orali svá pole, na starých žebříňácích jezdili k divokým svatbám a v černých šatech se pomalu ubírali k vesnickým pohřbům, chodili k otci na radu, jak uniknout soudní exekuci a jak spravedlivě zřídit poslední vůli, když se blížila hodina. Dnes už jsou všichni na onom tichém místě, dnes už nad nimi mlčí starý vesnický Bůh. Postavili chalupy, udrželi pole, vychovali děti. Já tu stojím dosud sám. Nějakou sudbou byla mi dána schopnost vyslovit jejich svět - tak jak jej žili, a jazykem, kterým hovořili. Oni to vyslovit nemohli a neuměli. Udělal jsem to tedy za ně, byl to můj dluh, který mi u nich zůstal. Záleželo mi pramálo na tom, co se o té knize říká. Chtěl

bych jen, aby jednou po letech ji někdo ještě otevřel a zamyslel se nad ní.“

Když se Ladislav Nezdařil přihlásil do soutěže, kterou vypsal jeho rodné město Rožnov pod Radhoštěm k sedmistému výročí svého založení, nebyl básníkem začínajícím. Jeho hluboký vztah k poezii vznikl již za jeho studentských let na valašskomeziříčském gymnáziu. Miloval básníky svého mládí, Fráňu Šrámka, Jiřího Wolkra i autory současné. Po maturitě, v dusných letech okupace inscenuje se svými kamarády Máchův Máj, Baladu o námořníku Jiřího Wolkra, hrají Kvapilovu Princeznu Pampelišku, Nezvalovu Manon Lescaut. Ovlivněn verši Ivana Blatného debutuje v roce 1943 pod pseudonymem Jan Sutnar básnickou sbírkou Tiché lásky. Následující dvě léta byl Nezdařil totálně nasazen jako dělník v Osvětimi, odkud před koncem války utíká domů. V Osvětimi vznikla druhá jeho básnická sbírka Talisman, která vyšla v roce 1945. Je věnována vzpomínkám na maminku a na domov. V roce osvobození sehráli rožnovští ochotníci Nezdařilovu jednoaktovku Jde o můj život. Námět čerpal autor z koncentračního tábora v Osvětimi.

Když se Ladislav Nezdařil rozhodl pro účast v rožnovské literární soutěži, chtěl vzdát hold nejen svému rodišti, ale celému kraji, který nosil vždy hluboko v srdci. Tak vznikly verše, které nechtěly být jen fotografickým pohledem do minulosti, ale cestou k pramenům čisté, obrozující vody života.

Autor se sám hlásí ke čtyřem svým uměleckým vzorům. U Jesenina ho upoutalo, jak se tento moderní ruský básník vykupuje ze zmatků moderní doby, ze zmatků politické současnosti své vlasti návraty do kraje mládí s břizkami a dřevěnými mostky, kde v podvečer dívky zpívají své zadumané písně. Na Guillaumea Apollinaira, básníka tisíce metafor, který svým Pásmem vytvořil techniku moderního verše, vzpomene při četbě nejrozsáhlejší básně sbírky Eště sa ohlédni. Svou českostí, soustředěností do jednoho místa má tato skladba ještě blíže k básnickému vyznání Františka Halase. V epických částech sbírky cítíme, jak šel Nezdařil za příkladem Karla Jaromíra Erbena. Ale hlavním zdrojem poučení a okouzlení je básníkovi Horních chlapců lidová píseň. Mohli bychom uvést i další vztahy a obdiv k autorům soudobé poezie. Na Fráňu Šrámka vzpomene při nostalgických návratech do míst mládí, horovský „čas, bratr mého srdce“ nás provází celou sbírkou. Nezdařil hledá u svých milovaných básníků poučení, ale nejde jimí prošlapanou cestou. Ve svých verších dovedl účinně spojit výboje moderního básnictví s prostou krásou tvorby lidu. Jiří Svoboda přesvědčivě ukazuje, že „Nezdařil zaujme především tím, jak dovede aktualizovat tradici lidové písně“. Nejde tu jen o formální a obsahové následování písně valašského lidu. Přejímá její prostotu a jednoduchost, aby ukázal, že těsné sepětí člověka s přírodou může být zdrojem životní síly i pro našeho současníka. K neobvyklým jevům sbírky patří důsledné použití nářečí. Není samoúčelným návratem k pozvolna hynoucí vrstvě českého jazyka, ale účinným zdrojem výstavby básnických obrazů a svou melodičností, rytmičností, zvukovou osobitostí dotváří krajový charakter hudebnosti verše, aniž přitom utrpěla sdělnost a srozumitel-

nost textu lidem z jiných končin bez berliček vysvětlujícího slovníčku.

V baladické části sbírky *Hučí hora* vysoká šel Nezdařil ve stopách Erbenových, ale přinesl řadu prvků nových. Základní složkou Nezdařilových balad je vedle erbenovských porušení mravních zákonů, zákonů přírody též prvek křivdy, že „nevyzbojil sem si světa veselého“, že za jasný osud rodné země je třeba žít a někdy i umírat. I v těchto epických básních zůstává Nezdařil především lyrikem, který dramatickosti dosahuje spíše obrazy nitra člověka, který se bouří proti nesvobodě.

Ojedinělým obrazem valašského vesnického života od jara do zimy, v němž je vysloven svět, „kde všichni máme své nostalgické ztráty, kde i nám jednou zbourali naši starou dobrou pec“, je závěrečná skladba *Horních chlapců Eště sa ohlédni*. Těch dvaadvacet deseti- veršových slok šestistopého, párově rýmovaného alexandrinu je ohňostrojem svěžích metafor, jejichž barevné skvrny se skládají do obrazu rodného kraje, který mohl vytvořit jen ten, kdo z tohoto koutu naší vlasti vyšel, kdo ho má rád.

Horní chlapci už vyšli třikrát (1968, 1970 a 1983). První dvě vydání doprovodil svými dřevoryty Luděk Majer, poslední Kornelie Němečková svou vystříhovanou grafikou a kresbami. Zatímco Majer položil důraz na chlapeckou tvrdost, na spojení člověka s přírodou, krajem, ročními dobami, Kornelie Němečková má blíže k Nezdařilově lyrickosti. Škoda, že půvabné ilustrace Karly Palátové, které vznikly z hlubokého soužití autorky s celou živou přírodou jejího valašského domova, znají jen návštěvníci výstav a nedostaly se do rukou čtenářů.

Nezdařilovým veršům se dostalo zasloužené pozornosti. Československá televize z nich vysílala dobře komponovaný pořad *Černý kapitán*, také rozhlas připravil z nich zajímavý výběr. Pražská poetická kavárna Viola uvedla básně *Horních chlapců* v celovečerním programu, kde je v režii Jiřího Hraše recitovali František Hanus, Věra Bublíková a Dagmar Jaklová. Za účasti autora se konaly večery Nezdařilovy poezie v rožnovském skanzenu, ve Va-

lašském Meziříčí, na Vsetíně i v Praze. Velmi upoutaly Nezdařilovy verše studenta operní režie a písničkáře Tomáše Kočka. Řadu básní zhudebnil, vystoupil s nimi v rožnovském Valašském muzeu v přírodě nebo na Moravském festivalu poezie ve Valašském Meziříčí. Kočkovy písně na Nezdařilovy verše dobře vystihly poetičnost textů a měly velký úspěch u posluchačů i autora. Prvních šest bylo v roce 1995 natočeno na CD sampler *TOMÁŠ KOCKO, F.M. BAND A PINK FOLK* a skladba *V Rožnově smutnú labuť majú na CD sampleru Prázdniny v Telči*.

Pravdivými se ukázala slova Viléma Závady, který v úvodu ke druhému vydání napsal, že *Horní chlapci* jsou „knížka, se kterou nám bude dobře a která přinese potěšení mnohým čtenářům“.

Jako básník se Ladislav Nezdařil po *Horních chlapcích* odmíchl. Ne sice docela. K výročí valašskomeziříčského gymnázia napsal například šrámkovsky laděnou báseň *Nesu tam jednu růži*

ještě a pronesl poetický projev za abiturienty, který vzbudil nelibost tehdejších mocných.

Málo se ví, že Ladislav Nezdařil psal básně taky německy. Za nejlepší z nich považoval *Prolog k pohádkám bratří Grimmů*, kterou otiskl časopis *Freundschaft*.

Básnická činnost Ladislava Nezdařila má blízko k jeho neméně významné činnosti odborné. Na Karlově univerzitě v Praze studoval germanistiku, romanistiku a srovnávací literatury. Ze svých vysokoškolských profesorů nejdělejší vzpomínal na Václava Černého, který mu byl vzorem pro práci vědeckou i vzorem charakterního člověka. Studia ukončil doktorátem v roce 1950. Později pracoval v Československé akademii věd a ve Výzkumném ústavu pedagogickém. Ideové potíže vedly k tomu, že od roku 1959 učil na pražské Jazykové škole.

Holdně pozornosti věnoval pedagogické činnosti. Napsal několik studií o vyučování cizím jazykům. Své názory shrnul do takto formulovaných zásad: „a) Hlavní překážkou účinné ja-

zykové výuky je paradoxně učebnice, která čtením a překládáním textů vede k pedagogické pasivitě a fádnosti. b) Gramatická cvičení v učebnici představují absurdní jazykové situace, s nimiž se posluchač v praktickém užítí jazyka nikdy neseetká. c) Gramatický jev se ve třídě vysvětlí a každý posluchač je hned nato povinen tvořit vlastní věty s tímto gramatickým jevem. d) Konverzační témata se ve třídě diktují jako celek (obchody, potraviny, lidské tělo, lékař a nemoci, škola atd.). Tato metoda zvyšuje jazykovou pohotovost a rozšiřuje slovní zásobu mnohem rychleji a mnohem rozsáhleji než učebnice.“ Není bez zajímavosti, že německy psané Nezdařilovy básně byly určeny především jeho žákům.

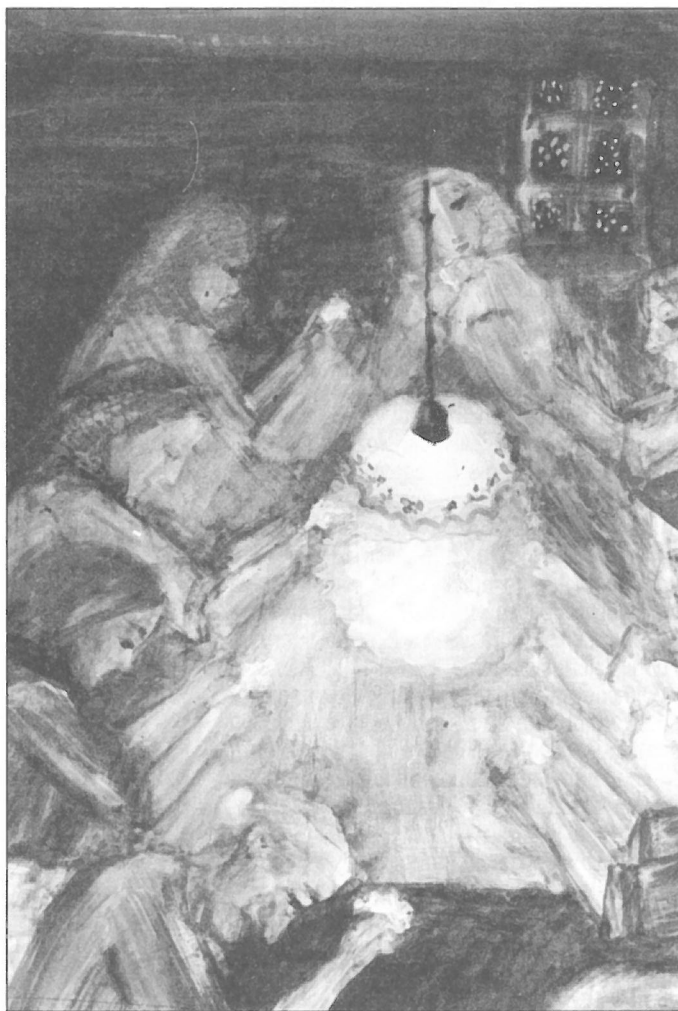
Od vysokoškolských let se Nezdařil věnoval práci na díle Česká poezie v německých překladech, kterou vydala ČSAV v roce 1985. O tom, jak byla německá poezie překládána do češtiny, jak zapůsobila na české básnictví, bylo napsáno mnoho prací. Nezdařil se v duchu Palackého názoru o česko-německém kulturním stýkání a potýkání pustil do studia v opačném směru. Prostudoval a zhodnotil překlady české poezie do němčiny od prvního překladu Rukopisu královédvorského (1819) až k prvnímu překladu z Nezvala (1939). Ludvík Kundera o Nezdařilově téměř čtyřsetstránkové vědecké práci řekl: “Psává se někdy, že česká poezie - krom hudby nejcennější a nejsvébytnější odvětví českého umění - se dostává do světa především branou německého jazyka, německými překlady. Kvantitativně by to odpovídalo. Nikdo se však nezabýval kvalitou těchto překladů, jejich skutečným či fiktivním ohlasem ani chumlem dalších souvislostí. Tuto povážlivou mezeru vyplňuje nyní obšírný spis Ladislava Nezdařila.”

Toto dílo mělo široký ohlas nejen u nás, ale i v cizině, pochopitelně zejména v Německu a Rakousku. První recenzi o něm vysílala rozhlasová stanice Deutsche Welle. Rakouská společnost pro literaturu udělila Dr. Nezdařilovi literární cenu spojenou s bezplatným měsíčním pobytem ve Vídni.

V září roku 1994 vyšel v Mnichově výbor z české lyriky 20. století pod názvem Der Herrgott schuldet mir ein Mädchen (Pánbůh mi dluží jed-

nu holku), který připravili Ladislav Nezdařil a Peter Demetz. Název si vybralo německé nakladatelství a je citátem z básně Jiřího Wolkra. Oba pořadatelé výboru se znali ze studií v germanistickém semináři Filozofické fakulty Karlovy univerzity. Peter Demetz po únoru 1948 emigroval a dnes je profesorem srovnávacích literatur na Yaleově univerzitě v New Havenu a předním světovým germanistou. Do němčiny přeložil Babičku Boženy Němcové a výbor z Františka Halase.

Karla Palátová: ilustrace ke knize Horní chlapci, kvaš, papír, 1985, ve sbírkách OVM Vsetín

Antologie české lyriky našeho století obsahuje 155 básní z tvorby 28 našich básníků od Petra Bezruče, Josefa S. Machara a Otokara Březiny až k Janě Štroblové, Svatavě Antošové a Sylvě Fischerové. Při výběru vycházeli editoři nejen z významu, jaký básníci ve vývoji české lyriky mají, ale i z kvality překladů, aby německý čtenář měl co nejlepší možnost ocenit uměleckou hodnotu veršů. Pozoruhodné je, že editoři vybrali také tři rozměrná stěžejní díla, která uvádějí v nezkrácené podobě. Jsou to Nezvalův Edison, Halasovy Staré ženy a Seifertův Morový sloup.

Rovněž v roce 1994 připravil Ladislav Nezdařil k vydání útlou knížku básní a překladů Josefa Fanta Gedichte aus Prag und Heidelberg (Básně z Prahy a Heidelbergu). Také Fanta je podobně jako Demetz bývalým univerzitním kolegou Nezdařila, dnes žije a působí na univerzitě v Heidelbergu. Podobnou službu konal Nezdařil také dalšímu studentskému kolegovi

Karlu Šaboukovi, který překládal německou a rakouskou poezii.

V polovině roku 1998 přinesla přátelská spolupráce Nezdařil - Demetz další knihu. Nakladatelství Aula vydalo studii P. Demetze “Pražská léta Reinera Marii Rilka” v překladu L. Nezdařila. Tak se znalec překladů stal sám překladatelem.

Další práci Ladislava Nezdařila přerušila nečekaně 15. ledna 1999 smrt, která ho zastihla v Praze při přípravě na další úkoly. Ač většinou žil

v Praze, stále se vracel do svého valašského domova, který horoucně miloval a svým dílem proslavil.

Snad v jakési předtuše, snad s jistou předvídavostí se Ladislav Nezdařil se svým domovem rozloučil na rožnovském náměstí na samém prahu roku 1999 takto:

“Nad tímto městem vzlétali kdysi dobří holubi mých mladých let, zde jsem slyšel hornisty venkovských pohřbů i kopyta formanských koní.

Vracejte se i vy! Vracejte se tam, kde jste byli ještě dětmi, kde jste se poprvé zamilovali, kde kvetly růže vašich prvních nadějí... Číslo devět v nastávajícím letopočtu je číslem planety Marsu, tedy planety boje a obrany. Zabraňte proto tomu, aby do krajin vašich srdcí mělo zbytečně snadný přístup těchto devatero stínů a nocí: závišť, lež, zbabělost...

A ještě dnes devětkrát polibte svou milou, svého milého, devětkrát pohladte své děti a devětkrát stiskněte ruce svým starým rodičům!”

Památky na Jana Palacha na Vsetínsku

HANA JABŮRKOVÁ

Jan Palach (11.8.1948 - 19.1.1969)
Busta od akad. soch. A. Chromka, sádra, 1969

“25. leden 1969 - pátek 15,30 hod.

Hledal jsem v uličkách Starého Města konec zástupu, který se černal od Karolina kolem Svatého Havla až do Železných dveří. Byl dlouhý, jako onen podivný týden, který začal ve čtvrtek 16. ledna. Tehdy začalo po deváté hodině zasedat plénum a o šest hodin později vzplanul pod zjizveným Národním muzeem živý oheň. Hořel ve chvíli, kdy ve Španělském sále běžela diskuse o našich perspektivách, které nám toho odpoledne rýsovala plejáda D. Kolder, A. Indra, A. Kapek, K. Inneman, O. Rytíř a M. Jakeš. Jejich jména jsme četli nazítří. Jména těch, kdo mluvili na Hradě a jméno toho, kdo promluvil před Muzeem. Četli jsme je pozorně a hledali jsme souvislosti a prameny oné hořící beznaděje. Hledali jsme důvody, které mohou přimět mladého člověka k výkřiku, jenž otřese světem.

O týden později jsme hledali konec zástupu v ulicích za Karolinem. Tak početný zástup přichází uctít zpravidla jen osobnost, která má za sebou velký, dějinný, státnický čin...

František NEPIL”

“Při smrti Jana Palacha už kdosi připomenul středověké plameny. Ale jsou okolnosti, které brání, a brání jaksí navzájem a obapol, vzpomínat této české tragédie na březích řeky. Netroufám si tuto okolnost

definovat. Nedovedu to. Ale zato se mi zjevuje jiná zářivá tvář, která nese totéž křestní jméno, tvář líbezné dívky z malé francouzské vesnice. Ta také zemřela v plamenech a zaplatila lásku k svému národu.

Ale věřte mi, nechtěl bych nikdy slyšet ten matčin vzlyk.

Jaroslav SEIFERT”

(Obě citace z týdeníku Zítřek, 29. ledna 1969, roč. II., číslo 4)

Jsou události, které otřesou světem i svědomím lidstva. Takovou byla i krutá smrt, kterou si dobrovolně zvolil a před očima národa sám na sobě uskutečnil jedenadvacetiletý vysokoškolský student Jan Palach 16. ledna 1969 v Praze. Jeho neuvěřitelný čin, který byl reakcí na okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy a z ní narůstajícího bezpráví, nesl v soudobém tisku mnohá synonyma. Ale ať už byl hodnocen jako zoufalý výkřik, obět, protest, vzpoura, výzva, ohnivý signál, hořící pochodník či hrdinství bez patosu a bez hranic, stal se rozhodně aktem odvahy, o kterou se většina našeho národa v té době tak silně potřebovala opřít.

Jsou lidé, kteří bez rozdílu věku, původu a sociálního postavení, bez ohledu na možný dopad za své činy, dokáží jít hrdě s hlavou vztyčenou za svým vlastním cílem a přesvědčením. Jejich odvaha vstupovat do věcí veřejných se otevřeně projevuje zvláště v dobách nepříznivých společenských a politických podmínek.

I na Valašsku, stejně jako v jiných oblastech naší země, žili lidé, kteří se v období socialistického vývoje dokázali lišit a uměli odmítat politickou mocí vnucovaný životní způsob. Jedním z mnoha příkladů je i rodina Vaculíkových (č.p. 306) z Liptálu na Vsetínsku.

Zdejší rodák Josef Vaculík (nar. v r. 1920 - zemřel v r. 1973) vyrůstal v prostých poměrech. Vyučil se čalouníkem a v roce 1949 se oženil s Marií Lukšovou (roč. 1926), pocházející ze živnostenské rodiny liptálského hostinského. Vlastní čalounickou dílnu si J. Vaculík zařídil po udělení živnosti čalounické v prostorách liptálského zámku v roce 1947. Zaměstnával zde kolem jedenácti zaměstnanců. Rok 1948 se svými znárodnovacími dekrety a praktickou likvidací soukromého podnikání však slibný rozvoj místního čalounictví násilně ukončil. V září 1952 mu bylo živnostenské oprávnění odebráno s následujícím odůvodněním: “...jako soukromník provozujete živnost pouze v omezeném měřítku, a to jen podle svého výběru, takže nejste plně zapojeni do budovatelského úsilí a je proto nutné, abyste se začlenil do jiného pracovního procesu...” Poté, co úmyslně zničil veškeré technické vybavení své dílny, aby zabavené nemohlo dále sloužit novému pánu, byl Josef Vaculík zatčen a vyšetřován a celá jeho rodina se dostala na dlouhá léta do nemilosti vládnoucí mocí. Josef Vaculík i po nejrůznějších peripetiích (násilné vystěhování čtyřčlenné rodiny z jedné místnosti ve vlastním domku a nastěhování cizí podnájemnice v situaci, kdy Marie Vaculíková onemocněla aktivní tuberkulózou, neustálé kontroly ze strany StB, znemožnění J. Vaculíkovi dálkově studovat práva na vysoké

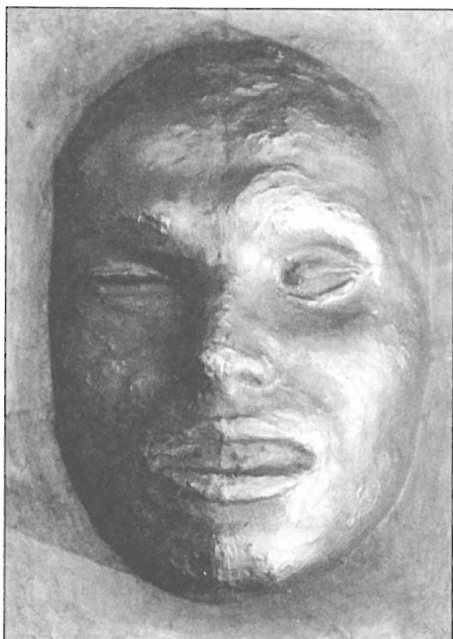
škole, kádrování v 50. letech a následné propuštění ze zaměstnání ve vsetínské Zbrojovce, atp.) zůstal vždy nekompromisním a zásadovým “advokátem chudých”. Tak jej nazývali místní zemědělci, kteří k němu často chodili pro užitečné rady. Takovým zůstal i po roce 1962, kdy po prodělaném srdečním infarktu odešel do předčasného invalidního důchodu. Práva svých spoluobčanů hájil a prosazoval také ve funkci předsedy místní organizace Čs. strany socialistické v Liptále. Jeho vlastenecký postoj a zájem o politické dění se rozvinuly zvláště intenzivně koncem šedesátých let. Mimo jiné aktivně usiloval o lepší poznání osobnosti T. G. Masaryka, včetně oživení jeho myšlenek v myslích mladé generace. Shromažďoval proslovy pronesené při odhalování pomníků T. G. Masaryka v různých obcích republiky v průběhu roku 1968 (později je chtěl vydat tiskem) a sám se přičinil o postavení pomníku T. G. Masaryka v Liptále s bustou od akad. sochaře Antonína Chromka, slavnostně odhaleného 27. října 1968.

Skutečností dosud málo známou je to, že Josef Vaculík byl také iniciátorem myšlenky pro sejmutí posmrtné masky tragicky zesnulého Jana Palacha sochařem Antonínem Chromkem k uctění a uchování památky na jeho hrdinský čin veřejného odporu. V pečlivě vedeném rodinném archivu Vaculíkových je tato záležitost dokumentována několika písemnostmi - kromě jiného i písemným souhlasem k sejmutí posmrtné masky studenta od Jiřího Palacha - bratra zesnulého, z 23. ledna 1969. V prohlášení stejného data o dispozičním právu na vyhotovení 10 kusů těchto posmrtných masek je určeno, že 4 ks zůstanou v majetku Palachovy rodiny a 6 ks bude prostřednictvím Svazu vysokoškolského studentstva Čech a Moravy předáno vysokým školám. Všech 10 ks pak bude autorem A. Chromkem vyhotoveno jako dar. Dalšími kroky J. Vaculíka ve věci uchování památky Jana Palacha, které stvrzují písemné doklady - potvrzení, fotografie, dopisy a zprávy, byla osobní

Posmrtná maska JANA PALACHA

Náš krajan akademický sochař Antonín Chromek z Liptálu s písemným souhlasem Jiřího Palacha - bratra tragicky zahynulého Jana Palacha - sejmul jeho posmrtnou masku. Posmrtná maska byla v den pohřbu umístěna v aule Filozofické fakulty v Praze. Mistr Chromek věnoval posmrtné masky pro rodinu a vysoké školy zdarma. V současné době pracuje A. Chromek na bustě Jana Palacha, kterou se rozhodl věnovat rovněž zdarma do Všetat, bydliště Jana Palacha.

Fotokopie tiskové zprávy o sejmutí posmrtné masky J. Palacha z okresních novin Nové Valašsko

Posmrtná maska Jana Palacha z majetku paní Marie Vaculíkové, zhotovil A. Chromek v Praze 23.1.1969

jednání ve Všetatech u Mělníka (bydliště Palachových) s TJ Sokol o možnosti zřízení důstojného památníku s bustou, pamětní deskou či sochou J. Palacha ve Všetatech a zřízení muzea v jeho rodném domě. O vzájemné spolupráci J. Vaculíka a A. Chromka, která vycházela z jejich bezprostřední reakce na soucítění a kladné ohlasy činu J. Palacha ve světě, hovoří dopisy s nabídkou busty či jiného sochařského vyobrazení J. Palacha starostovi města Říma a italským vysokým školám, zaslané kulturnímu atašé italského velvyslanectví v Praze a sídlu OSN v New Yorku prostřednictvím Informačního ústředí Spojených národů v Praze.

Závěrem ocitujeme přímo z dopisu rektora Římské univerzity adresovaného italskému velvyslanci v Praze: "Řím, 17. listopadu 1969. Excellence, tato univerzita dostala a s velkou radostí přijala milý dar, basrelief zobrazující profil Jana Palacha, univerzitního studenta z Prahy, jehož hrdinná oběť je právě dnes oslavována u příležitosti Dne studentů, a ujišťuji Vás, že obraz mladého studenta bude opatrován římskými kolegy s velkou hrdostí a láskou, jako důkaz velké a nepomíjivé lásky k vlasti.

Hranice, kterou chtěl Jan Palach udělat ze sebe, jako odvážný protest proti útlaku své země, se stala pro civilní svět světelným majákem, pochodní stále zapálenou, výkřikem světla do svědomí lidí milujících spravedlnost a svobodu, a hrdou výzvou, jak je možné bránit, také za cenu života, pravou myšlenku svobody... S projevy mé osobní a srdečné úcty Váš Pietro Agostino d'Avack, rektor Římské univerzity"

"...Chci, abyste neumírali, bojujte, ale ne na úkor svých životů. Svěho činu nelituji, snad probudí zdravé jádro národa..."

(poslední slova J. Palacha)

S další zajímavou památkou, která v lednu 1969 oslovila snad všechny citlivé občany, vás seznámí v následujícím příspěvku paní Jindřiška Vyškovská ze Vsetína.

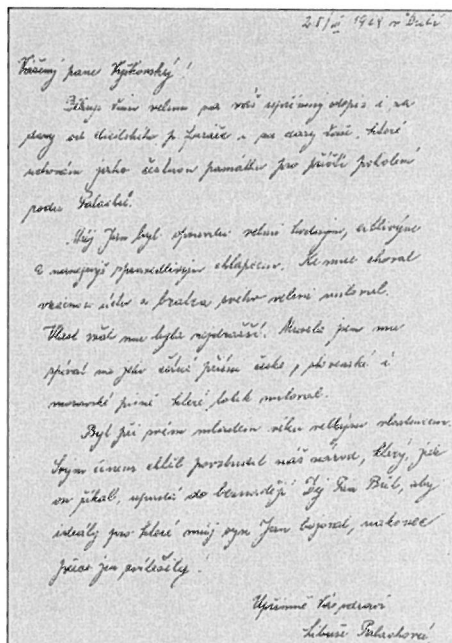
Dopis od paní Palachové

JINDŘIŠKA VYŠKOVSKÁ

Třicet let opatrujeme v rodinném archivu vzácnou památku, kterou je dopis paní Libuše Palachové, matky Jana Palacha.

Vybavuji si v paměti ten krutý čas, kdy celý národ strnul a byl ořesen hrdinným činem studenta Jana. V té době byl národopisný soubor Jasénka, v němž můj muž dlouhá léta hrával, na úspěšném zájezdu na Sicilii v Agrigentu, kde se zúčastnil mezinárodního folkloristického festivalu "Slavnosti mandloňových květů". Třicet let je dlouhá doba - kdy jen to přesně bylo? Otvírám manželův zápisník, v němž je vše přepečlivě a přesně zapsáno. Zápisy začínají rokem 1945 a končí až v roce 1976. Hledaný zápis zní: "9.2.1969, neděle, římskokatolický chrám Panny Marie Vítězné v Agrigentu, hra muziky při slavnostní mši pro účastníky festivalu. - Dar pro paní Palachovou."

Po návratu mně tehdy manžel vyprávěl, jak se zpráva o Janově smrti rychle rozletěla světem a že i na Sicilii o ní lidé věděli. Ukázal mně, co sicilský farář po něm posílá paní Palachové (byl tam i obrázek papeže). A pak jsme společně i my vybírali dárky z památek po stařence Anně Hlavicové - její křížek, růženec, památné svaté obrázky... V tichosti jsme přibálili stařenčiny relikvie v naději, že budou posly našeho

soucítění. Věděli jsme však, že není na světě žádného, byť sebevětšího daru, který by utišil žal zoufalého mateřského srdce.

Dopis paní Palachové z 25. března 1969 začíná poděkováním za všechny dary, které budou uchovány jako čestná památka pro příští pokolení rodu Palachů. I my dosud uchováváme dopis paní Palachové jako čestnou památku.

Redakční poznámka: Také Valaško má svou hořící oběť pohnuté doby nastupující politické normalizace. Byl jí odborný pracovník vseřitinského muzea RNDr. Bohumil Peroutka. Svůj život sám ukončil zrovna v historicky významný den 28. října 1969. V příštím čísle revue o této události přineseme podrobnější informace.

Josef Vaculík přednáší projev při odhalení pomníku T. G. Masaryka v Liptále 27. 10. 1968

Sběratel ve svém království

Vyznání sběratele historických radiopřijímačů

FRANTIŠEK PEŘINA

Na koníčkách je nejpěknější to, že svědectví, která shromažďují, otvírají cesty fantazii a zvědavosti. Leckdy si koníček odskočí až do sféry hlubokého zájmu. S koníčkem je dobře, čas při něm plyne příjemně a dobře využít. A proto, kdo ještě koníčka nemáš, sedlej!

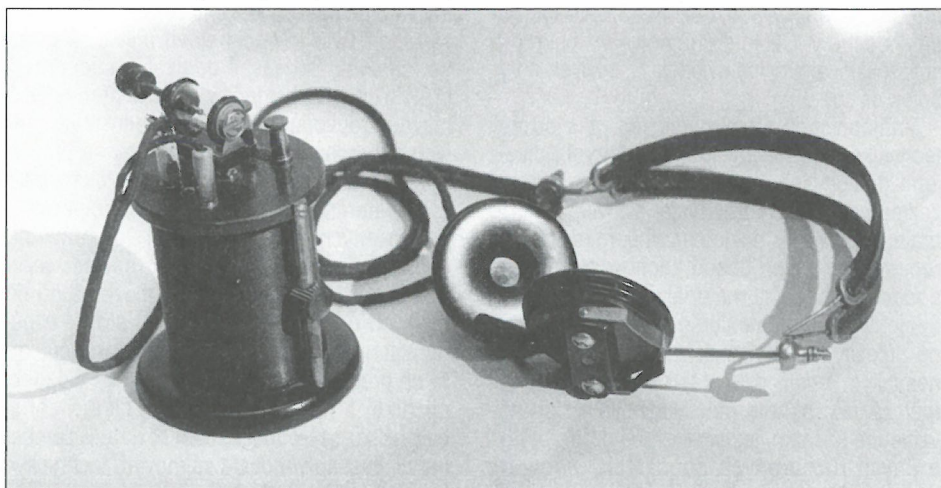
(V. Čtvrtek)

O motivech vzniku sbírky, sběratelských prožitcích, setkávání s lidmi a událostmi, co provázejí vznik a vývoj sběratele a jeho sbírky, nelze patrně napsat již nic objevného. Příčinou sbírání všeho druhu jsou vždycky intenzivní vazby na nějaký předmět či obor, se kterým člověk prožije osudové setkání a než se jeho okolí naděje, stane se sběratelem. Vede ho touha poznat dosud jemu utajené neznámo a prožít objevitelská dobrodružství i za cenu, že někdy takřkajíc *objevil Ameriku*. Co na tom, že je to jeho soukromá, osobní Amerika, jeho osobní poznání. A třeba právě tohle objevování někdy již objeveného spolu s intenzivní citovou vazbou na svůj obor můžeme považovat za rozlišovací znak mezi profesionálním muzejníkem a soukromým sběratelem. Tím samozřejmě nemá být řečeno, že profesionálního muzejníka jeho práce netěší a naopak, že soukromý sběratel nevede svou sbírku lege artis! Závěrem vstupní úvahy bych rád veřejně vzdal dík právě pracovníkům Technického muzea v Brně, jejichž pro-

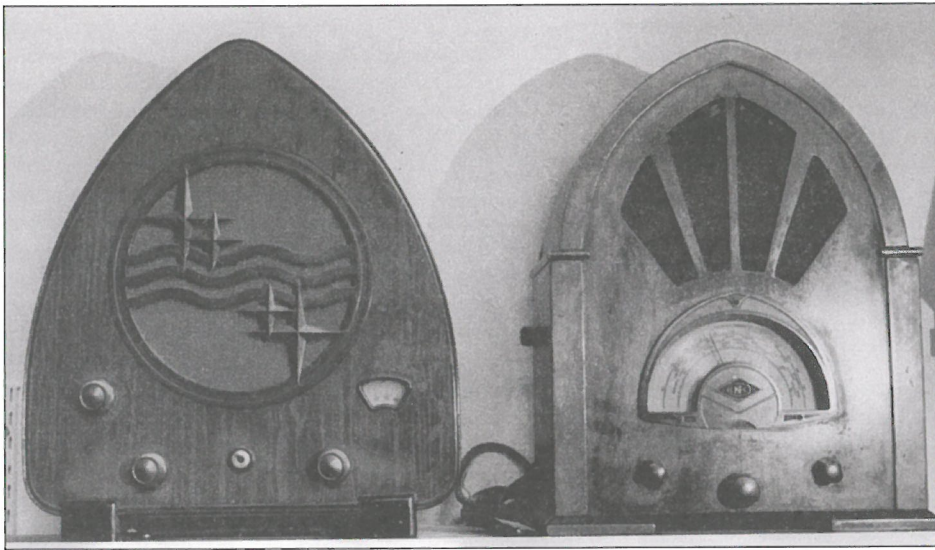
střednictvím jsme se před léty my, sběratelé dokladů historie sdělovací techniky, mnohdy naučili systematictějšímu přístupu ke sbírání,

dokázali přesvědčivě definovat sbírkový profil a nahlédli za dosud nám nepřístupné obzory technologií a postupů.

Takže jsem se přiznal: patřím do party zájemců – sběratelů, kteří své byty, garáže, dílny a jiné prostory zaplňují předmětnými dokumenty vývoje předního technického (i kulturního) fenoménu tohoto století: radiopřijímači, televizory i ostatními elektronickými vymoženostmi. Na území ČR je nás podobně postižených asi 250, nějaká ta desítka je také na Slovensku, v obou zemích jsme sdruženi do Historického radioklubu československého (založen 1990, asi 150 členů) a vydáváme vlastní klubový časopis RA-

KL1, krystalka fy Kramer+Lobel, Jablonecké pasky, rok 1930, se sluchátky Blaupunkt (Modrý bod)

OCEAN fy Empo Praha, r. 1932, nejkrásnější kaplička čs. výroby, sběratelsky hodnotný

DIOJOURNAL. Náš sběratelský obor není ani příliš nový ani málo rozšířený, jak někdy píší méně informovaní žurnalisté. Kde hledat první stopy? Již ve třicátých letech byl v ČSR založen depozitář radiovýrobků, začleněný později do NTM Praha, a již v té době vyzýval redaktor předního odborného radiotechnického časopisu Ing. M. Pacák, aby „*radioamatéři neničili staré veterány kvůli několika šroubkům, ale uchovali je neporušené pro pokolení budoucí, aby se i po létech mohl svět obdivovat jejich hlasu.*“ Bohužel není známo, kdy poprvé někdo položil dlaň na uprášenou oněmělou bedýnku s elektronikami a řekl – *tak tebe já nedovolím zničit, ale opravím tě a pěkně vyleštím a dám si do police – na památku časů, kdy se rádio učilo mluvit!*

Jak se vlastně rádia a ostatní předměty technického světa stávají objektem sbírání? Takový okamžik přeměny logicky nastane, když užitná hodnota toho kterého předmětu či zařízení zanikla a stal se z něj nepotřebný, protože nefungující nebo nedomoderní a tím zavazející kram. Ale čas plyne dál a nepotřebný předmět je buď ztracen (zničen), anebo jej najde sběratel a po určitých někdy i dobrodružných peripetiích jej zařadí do své sbírky. To platí obecně o všech technických věcech, které dnes potkáváme jako sbírkové předměty s obnovenou, i když nikoliv již užitnou, ale dokumentační (sbírkovou) hodnotou: radiopřijímače, hodiny, zbraně, auta a motocykly, hračky, ano, dokonce i žárovky! (Mimochodem, v ČR je druhá největší soukromá sbírka sklovakuových svítidel, tj. žárovek a výbojek na světě!)

Radiopřijímač nevnímáme jen jako strohé technické dílo. I laika upoutá na první pohled jeho design, jeho zvuk, odborníka-sběratele zajímá nejen jeho konstrukce, ale také historie mateřské továrny, pozice na trhu, množství vyrobených a z nich dosud zachovaných kusů, dobové propagační materiály, recenze a další údaje. V širším kontextu se rádio stalo nesmírně důležitým společenským, kulturním a ekonomickým jevem dvacátého století. Byl to téměř zázrak: během několika málo let se nevzhledné káčátko, ježící se změtí drátů, baterií a jiných různorodých součástek, vymanilo z tajemného přítími laboratoří obývaných podivánskými učenci a zabydlelo se v obyčacím

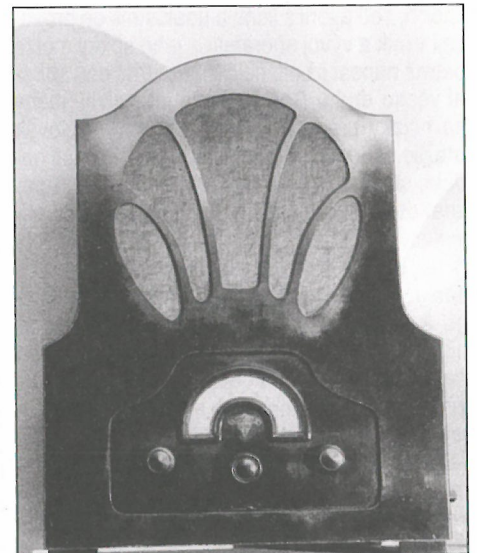
pokoji řadového občana! Z laboratorního monstra budícího respekt odborníka a bázeň laika se zakrátko stala usměvavá učesaná bedýnka, připravená na rozkaz svého pána hovořit anebo mlčet. Původně drahé a jen movitějším lidem přístupné přístroje rychle zlevnily, kusové malovýrobě ojedinělých typů začala konkurovat velkosériová výroba standardních a typově sjednocených přístrojů. Rádio bylo v každé domácnosti. Kdo neměl rádio, byl společensky „divný“. Protože záhy měli rádio skoro všichni, mohlo se stát rádio mohutným diktátorem, politici se ho obávali a současně zbožňovali! Herci, zpěváci a hudebníci zpočátku odmítali v rádiu účinkovat, bylo to „pod jejich úroveň“! Ale netrvalo dlouho a před vratnicemi rozhlasových studií jich byly fronty! Vzpomeňme si, kolikrát jen v historii našeho státu se hrálo rádio bez přehánění historickou úlohu: rok 1938, válečná léta, bouřlivá padesátá léta, rok 1968, 1989 a dále. (Přirozeně: říkám-li rádio, myslím tím samozřejmě i jeho mladší sestřičku televizi!) I tato stránka věci zajímá sběratele historických radiopřijímačů.

Podle dostupných informací vznikly v našich zemích první soukromé sbírkové kolekce radiopřijímačů a ostatních předmětů oboru sdělovací techniky počátkem šedesátých let. Hodně tomu napomohla tehdy celostátně rozšířená akce Obchodu s domácími potřebami a Elektry pod heslem „*Přineste nám vaše staré rádio a my vám při nákupu nového odečteme hodnotu starého!*“ Bylo to podle stavu přijímače od 50 do 200 Kčs. Současně odmítaly radioopravný brát do opravy přijímače vyrobené před r. 1950, hlavně z důvodu skutečného nedostatku starších náhradních dílů. Náhle jakoby se protrhly hráze: lidé se začali ochotně zbavovat radiových veteránů, dosud pracně ošetřovaných a opatrovaných jako oko v hlavě! Zde právě nastal zmíněný zlom *okamžitého poklesu jejich užitné hodnoty*. Dodnes ještě můžeme při demolicích nebo vyklízení starých stodol a půd narazit na stohy polorozpadlých přijímačů, které se před čtyřiceti lety hromadily ve skladech obchodů a nikdo nevěděl, co s nimi. Část se bez užitku sešrotovala, část rozkradli zaměstnanci, část se věnovala zájmovým technickým kroužkům dětí a mládeže, část (bohužel velmi nepatrnou) zachránili lidé, kteří si v prvním cito-

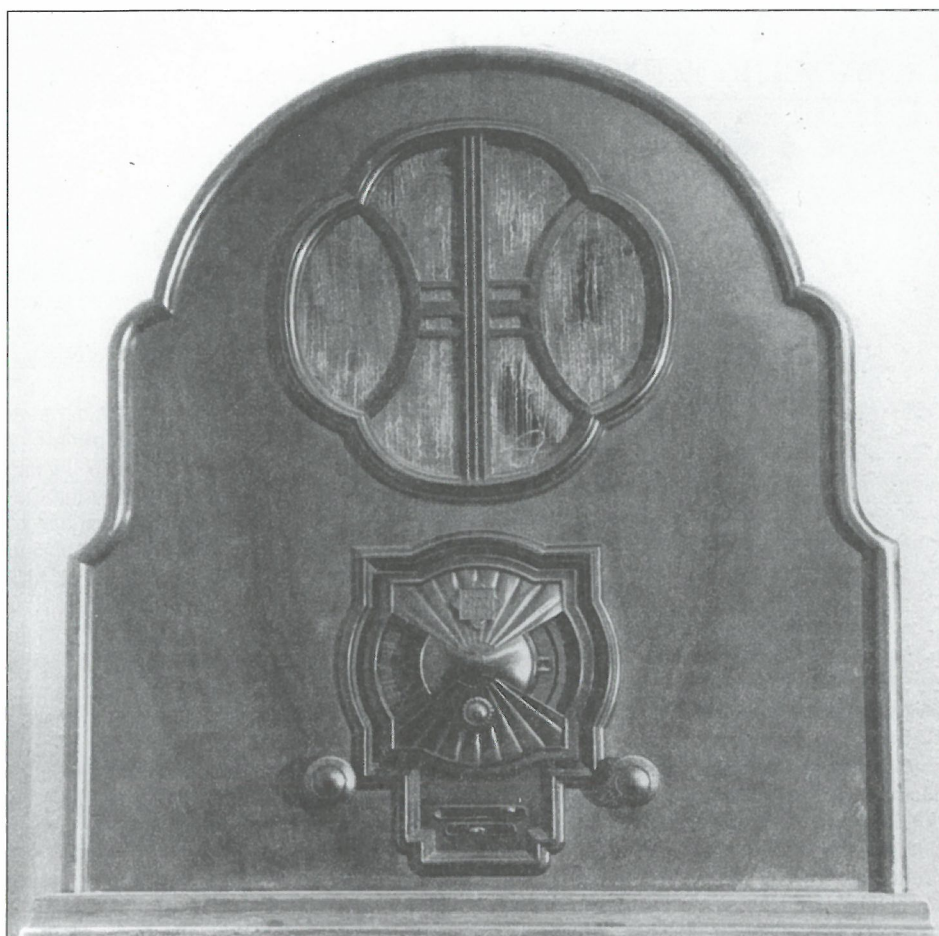
vém pohnutí lítosti nad osudem skládek veteránů ještě ani neuvědomili, že právě založili existenci budoucí sbírky a tím existenci tehdy nového sbírkového oboru. A poměrně velký počet oněch veteránů měl zvláštní osud, z dnešních hledisek velmi kuriózní: ve jménu rozmachu tehdy začínající československé bigbítové éry byly tyto přijímače rozebrány a použity na stavbu amatérských kytarových zesilovačů, často velice bizarních konstrukcí. Což je nám sběratelům líto, ale aspoň to byl ušlechtilý cíl.

Pokud mám přehled mezi kolegy sběrateli, naši nejstarší sběratelé jsou ve věku pamětníků počátků rozhlasu před 75 lety, nejmladší sběratelé opravdu sbírající jsou školáci ve věku deseti-jedenácti let. V sousedním Německu existuje sesterský klub, sdružující přes 2800 sběratelů, kromě domácích má členy také z ostatní Evropy, z USA, Kanady, Turecka, Japonska, Austrálie a dokonce z N. Zélandu. Ovšemže většina evropských zemí má své vlastní kluby a časopisy, v USA je klubů tohoto zaměření dokonce několik desítek. Zato o sběratelích ze sousedního Polska, z Maďarska nebo ze států bývalého SSSR nevíme skoro nic. Ovšem kupř. ruské přijímače se také občas sbírají. V Evropě existuje také několik velmi dobře vedených soukromých (Německo, Anglie, Holandsko, USA) i státních a městských (Maďarsko, Rakousko) muzeí se zaměřením na historii rádia.

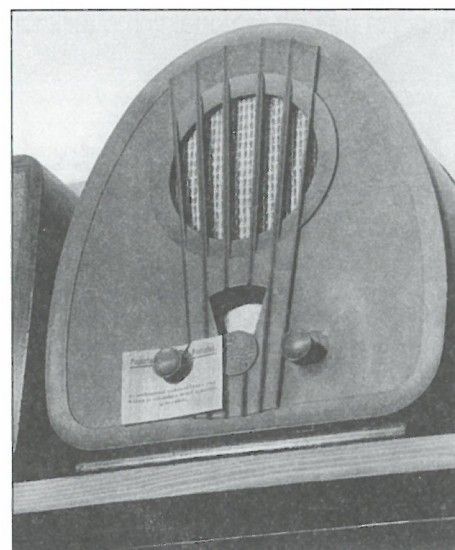
Snad závěrem pár slov o mé sbírce. Sbírát jsem začal v roce 1967 tím, že mi sousedé nosili staré přijímače na součástky. O několik let dříve, někdy v roce 1955, díky vlivu dílem mých kamarádů, dílem mého strýčka z Kyjova, jsem se začal zajímat o radiotechniku. Začalo to vlastně stavbou krystalky, což byl nejjednodušší přijímač hrající bez baterií nebo sítě, jen na sluchátka, v té době sen skoro každého trochu technicky založeného kluka. Pokračováním byla dvoulampovka, přijímač, který ještě dnes udivuje výkonem a pěkným zvukem. No, a u těch lampových přístrojů jsem zůstal, kterýžto staromilecký postoj k elektronice byl nepochybně základním stavebním kamenem pozdějšího sbírání. Cílem sběratele našeho oboru je vrátit zvuk oněmělému přijímači (obraz televizoru atd.). Jenže ne tak, že vymontujete původní vnitřek a dáte tam moderní stereopřijímač s padesáti Watty na kanále – tak tomu se pravověrný sbě-

Ultraselektor fy Melezinek Praha, r. 1931, jediný v ČR

T 341 WL fy Telefunken, r. 1931, vyroben v Německu

630 A fy Philips, vyroben v pobočce Philips Praha-Hloubětín r. 1933, na knoflíku přijímače štítek v době války povinně umístovaný na přijímače s textem: **PAMATUJ, že poslouchání zahraničního rozhlasu je zakázáno a trestá se kázníci nebo i smrtí.** (K tomu viz poznámka dole)

Proč tedy sbírám? Protože práce na sbírkových přijímačích je jedno velké, nekončící dobrodružství. Hrají zde své zajímavé role staré, málem zapomenuté věci, lidé, kteří ty věci před mnoha lety vymysleli a vyrobili, a lidé dneška, kteří se snaží těm dávno nežijícím porozumět, zhmotnit a uchovat jejich myšlenky.

ratel nepropůjčí. Sběratel rozehraje přijímač s použitím původních součástek a snaží se mu vrátit původní design. A když to nejde jinak, lze využít věrně vyrobené repliky. Záhy našinec zjistí, že k tomu všemu nestačí ani oněch příslušných devatero řemesel. Sběrání technických oborů skutečně není jen *shromáždování*. Kromě prostor k uložení sbírky musíte mít také alespoň základní dílenské vybavení a místo k práci. Musíte umět pracovat se dřevem a dýhami, laky, papírem, fenoplasty (bakelit) i moderními termoplasty, zvládat zámečnickou i klempířskou práci s kovy (nejen letování), jemnou mechaniku, chemii, práci s tkaninami (záchrana původních brokátů z průčelí přijímačů) a kdovíco ještě – a to se teprve teď dostáváme k tomu nejjednoduššímu: k řemeslu radioopraváře. Až tohle všechno zvládnete, pak teprve máte šanci, že váš sbírkový miláček se bude honosit krásným hlasem i krásným designem a bude v takovém stavu, jakoby starému Philipsovi právě vyjel z továrny. Jsou to sice desítky, někdy stovky hodin práce, trpělivosti při opatřování náhradních dílů, kontakty s kolegy nebo cesty na pravidelné klubové aukce, ale to všechno je součástí velkého dobrodružství, které prožívám ve sběratelské partě nebo u pracovního stolu své dílny. Uvědomuji si vlastně, že většinu z nás sběratelů vcelku ani tak neláká pohrát si s přijímačem, který už “udělal” někdo jiný. Naopak – jakmile je další sbírkový přístroj zařazen, už mne to táhne dolů do dílny a už vybírám, do kterého se pustím příště. Naštěstí je jich pořád dost a řada je dlouhá: ve stálé expozici mám zařazeno kolem 250 přijímačů a přibližně stejné množství čeká na opravy a úpravy.

T 31B Telefunken (vnitřek přístroje s tištěným návodem k obsluze)

Poznámka:

V době druhé světové války byly u nás na příkaz protektorátních úřadů z přijímačů povinně odstraněny rozsahy krátkých vln (říkalo se: *rádía byla vymíškována*) s cílem znemožnit poslech spojeneckých vysílačů (Londýn a Washington). Ihned intenzivně vzrostl mezi laiky zájem o amatérské stavby rádií, bylo vydáváno množství návodů ke stavbě amatérských přístrojů jak v odborných časopisech, tak i knižní příručky, a než na to Němci přišli, řada laiků se naučila stavět rádia anebo alespoň používat tzv. čerčilky. Čerčilka (podle známého anglického politika W. Churchilla) byla amatérsky zhotovená cívka pro rozsah krátkých vln, která se zasunula do obyčejné lampové objímky uvnitř rádia a jediným hmatem se dala z přijímače vyjmout, když pod oknem poslouchal fízl gestapa. Za montování čerčilek nebo neuposlechnutí demontáže KV rozsahu šlo mnoho našich radioamatérů na smrt, stejně tak za udání poslechu Londýna.

*O Valašsku
ze Valašsku*

Na počátku první poloviny devadesátých let se velmi iniciativně ohlásil Obecní úřad v Novém Hrozenkově. Ve spolupráci s renomovaným olomouckým fotografem Miloslavem Stiborem postupně vydal *Historii létání v Novém Hrozenkově, Nový Hrozenkov na mapách a plánech a Sto let fotografie Nového Hrozenkova*. Miloslav Stibor se stal čestným občanem obce a v iniciativě nepolevoval. Společně s obecním úřadem vydal *soubory pohlednic*, které mapují malířství a řezbářství valašských mistrů, jejichž osudy byly načas či natrvalo s obcí spojeny. Knižky a soubory reprodukcí jsou výborně edičně připraveny a mají zajímavou grafickou úpravu.

Helena Mičkalová, učitelka z Velkých Karlovic, sbírala dlouhá desetiletí pověsti a legendy z Karlovic a okolí. První soubor vyšel knižně v r. 1995 pod názvem *O čem si vyprávějí Karlovjané*, druhý pak v r. 1998 pojmenovala *Co sa Karlovjanom stalo aj nestalo*. Už svým debutem se autorka zařadila mezi významné osobnosti regionální literatury. O to víc pak těší velmi příznivé přijetí obou knih Folklořním sdružením České republiky.

Valašskými autory se řadu let zabývá Petr Korabík (píší také pod pseudonymem Petr Halenkovský). Svůj zájem zúročil v řadě sborníků, které jsou výběrem textů renomovaných i méně známých autorů z Valaška (doplňených jejich krátkými medailony). Již dva roky vycházejí pod názvem *Od ogarů po staříčky* (dosud vyšly čtyři části). Obsah sborníků je sympaticky aktualizován. V posledním dvojčísle vyšly vzpomínky a fakta z činnosti národopisného souboru Vsacan ze Vsetína, který na podzim r. 1998 oslavil své 55. výročí.

Titulní list z připravované publikace Miloslava Stibora

Tentýž autor napsal monografie o obcích Lužná (Lužná, dědinečko...) a Valašské Polance (Valašská Polanka, naša rodná dědina). Obsahově velmi bohatou monografií Jana Blesíka *Francova Lhota - 1. díl* vydal loni OÚ ve Francově Lhotě ve spolupráci s kronikářem obce Josefem Václavíkem. Tyto dějiny obce byly autorem sepsány již v šedesátých letech jako příloha obecní kroniky.

Ve Valašském Meziříčí zahájilo velmi zajímavou ediční činnost místní Kulturní zařízení V.M. Ujalo se velmi nevděčné, o to však záslužnější práce, a vydalo pod redakcí Josefa Fabiána *Slovník osobností kulturního a společenského života na Valašsku (1998)* a souběžně s tímto titulem i *Staré pohledy na Valašské Meziříčí a okolí*.

Masarykova veřejná knihovna ve Vsetíně poté, co ve dvou svazcích vydala reprodukce batik vsetínské výtvarnice *Boženy Dadákové* a vystřihované grafiky *Kornelie Němečkové*, připravuje soubor pohlednic – reprodukcí významných děl akademického malíře *Karla Hofmana*.

Velkým příspěvkem pro hudební vědu a literaturu faktu je objevená kniha Josefa Mikesky *Tajemství P.S. aneb Odhalení autora textu Janáčkova Zápisníku zmizelého* (nakl. Lípa Vizovice, 1998).

Příjemným oživením publikací o Valašsku je obrazové faktografické průvodce okresem Vsetín – Valašsko, který se dostal mezi zájemce o tento kraj díky Okresnímu úřadu ve Vsetíně, který je jeho vydavatelem.

Připravil Dalibor Malina

PhDr. Dalibor Malina (1942), bývalý pedagog, publicista a majitel knihkupectví a Galerie V poschodí ve Vsetíně. Věnuje se literární a výtvarné publicistice. Vydavatel literárního časopisu "Texty".

Poznámka: Občanské sdružení Mládež v tísni připravuje k vydání barevnou publikaci *Hlavicové - František, Emil a Rudolf Hlavicovi*. Objednávky přijímá knihkupectví Malina Vsetín, Dolní náměstí

POHLEDNICE valašských výtvarníků

Stalo se již tradicí, že i knihovny usilují zviditelnit rodáky, osobnosti určitého kraje. Masarykova veřejná knihovna ve Vsetíně pečuje o systematickou spolupráci s mnohými osobnostmi regionu prostřednictvím besed, přednášek a literárních večerů. Snaží se také vyplnit určitou mezeru v ediční činnosti na Valašsku - a to zejména vydáváním souborů pohlednic věnovaných výtvarným umělcům.

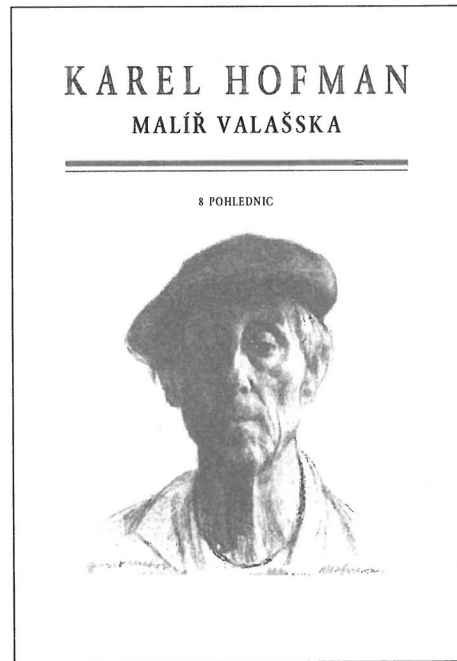
V roce 1997 byly vydány první dva díly souboru pohlednic, a to "*Valašské písničky v batikách Boženy Dadákové*". Paní Jarmila Šuláková napsala v úvodu k souboru toto poslání: "Malířka Božena Dadáková vám otevírá své srdce, svou lásku k Valašsku, lidem, dětem a v neposlední řadě písním, ve kterých je tolik nádherné lidské poezie, dobroty a pravdy."

V roce 1998 byl vydán další soubor pohlednic - tentokrát "*Svět Kornelie Němečkové jako místo pro radost*". "Umění Kornelie Němečkové, pražské výtvarnice a vsetínské rodačky, je nadšeně přijímáno jako radostná a příjemná událost. Je vždy setkáním se světem dětství a mládí, bujarých a rozverných chvil, světem tradice s pevně zabudovanými hodnotami, světem figurek a tváří, věcí velikých i drobných, které jsou k vidění na zemi i na nebi." Tak tvorbu K. Němečkové na pohlednicích uvádí PhDr. Dalibor Malina.

V letošním roce, v roce prvního výročí úmrtí národního umělce Karla Hofmana, vydává knihovna nový soubor pohlednic jako hold tomuto umělci, jehož dílo zásadním způsobem přesáhlo hranice své domoviny.

Poděkování za iniciativní realizaci souboru patří především Aleně Zubkové a Břetislavu Dadákovu, za finanční podporu Městu Vsetín.

Helena Gajdušková

Co všechno nás čeká ...

CELOSTÁTNÍ SEMINÁŘ ZOOLOGŮ VE VALAŠSKÉM MEZIŘÍČÍ

Ve dnech 21.-23.září 1998 se v našem okrese uskutečnil celostátní seminář zoologů muzeí a státní ochrany přírody. Organizace pravidelného setkání se tentokrát ujalo Okresní vlastivědné muzeum Vsetín (poslední taková akce zde byla v roce 1987), které poskytlo odborníkům z různých oblastí zoologie prostory zámku Kinských ve Valašském Meziříčí. Zoologové vyslechli v úvodním dni semináře odborné referáty od specialistů a zároveň diskutovali nad počítačovými programy na evidenci sbírek a pozorování živočichů. Pracovníci přírodovědného oddělení OVM Vsetín na barevných diapozitivách představili přírodu Valaška a zároveň informovali o výsledcích svých dlouhodobých výzkumů fauny přírodních lesů v Beskydech. V kuloárech si zoologové vzájemně vyměňovali zkušenosti ze své terénní práce, navazovaly se nové kontakty i nabízely výstavy k zapůjčení.

S velkým zájmem účastníků se setkala i dvě terénní exkurze. Jedna z nich byla na beskydské vrcholy Čertův mlýn a Kněhyně se zachovalými zbytky přírodních lesů, do přalesa Salajka na Bumbálce a na teplou pastvinu Losový v Huslenkách. Poslední den pak následovala půldenní exkurze do nivy spojené Bečvy u Lhotky nad Bečvou, Choryně a Hustopečí nad Bečvou, na místa výrazně změněná povodněmi v roce 1997.

Podle reakcí účastníků se seminář vydařil nejen po odborné, ale i po společenské stránce.

Karel Pavelka

CENY NÁRODOPISNÉ SPOLEČNOSTI ZA ROK 1998

Letos již podruhé se členové Národopisné společnosti, sdružující etnografy a folkloristy z univerzitních, akademických a muzejních pracovišť, zúčastnili ankety o nejvýznamnější počín oboru za rok 1998. Již v prvním ročníku ankety putovala jedna ze tří hlavních cen na Valaško: jako mimořádný metodologický počín byla oceněna práce dr. Jiřího Langra, CSc., dlouholetého pracovníka Va-

lašského muzea v přírodě, "Co mohou prozradit lidové stavby".

Na hlasovacích lístcích zaslanych členy na počátku letošního roku se velmi často uváděla výstava ke 150. výročí zrušení roboty, kterou pod názvem "V potu tváře chléb svůj dobývej" připravila Mgr. Marie Brandstettróvá z Valašského muzea v přírodě. Realizace náročného záměru prezentovat sbírku zemědělského nářadí byla pak porotou vybrána jako jeden ze tří nejvýznamnějších počínů oboru za rok 1998. Jako další byla oceněna publikace prof. dr. Richarda Jeřábka, vedoucího Ústavu evropské etnologie FF MU v Brně, "Počátky národopisu na Moravě". Ojedinelá edice dobových textů s překlady a poznámkami z pera rožnovského rodáka byla odbornou veřejností přijata s mimořádným zájmem. Třetí cenu obdržel autorský kolektiv Antologie lidových tanců z Čech, Moravy a Slezska, kterou tvoří 11 videoprogramů s doprovodnými texty.

Ocenění děl, která vznikla na území našeho regionu, je jen potvrzením skutečnosti, že etnogra-

fická práce je na našich odborných pracovištích na vysoké úrovni a dostává se jí ocenění i v odborných kruzích. Mgr. Jiřina Veselská, předsedkyně Národopisné společnosti

PORADNA KONZERVÁTORA

Hlavním úkolem konzervačního oddělení Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně - pracoviště ve Valašském Meziříčí je péče o sbírkové předměty, které jsou v muzeu uloženy.

Tyto předměty jsou podle svého charakteru umístěny do jednotlivých fondů. Je to například fond plastik, nábytku, skla, starých tisků, obrazů, etnografie, archeologie, přírodovědných preparátů, textilu. Každý předmět je vyroben z určitého materiálu, případně z kombinace několika různých materiálů. Stupeň a druh poškození mohou být u stejného materiálu velmi rozdílné.

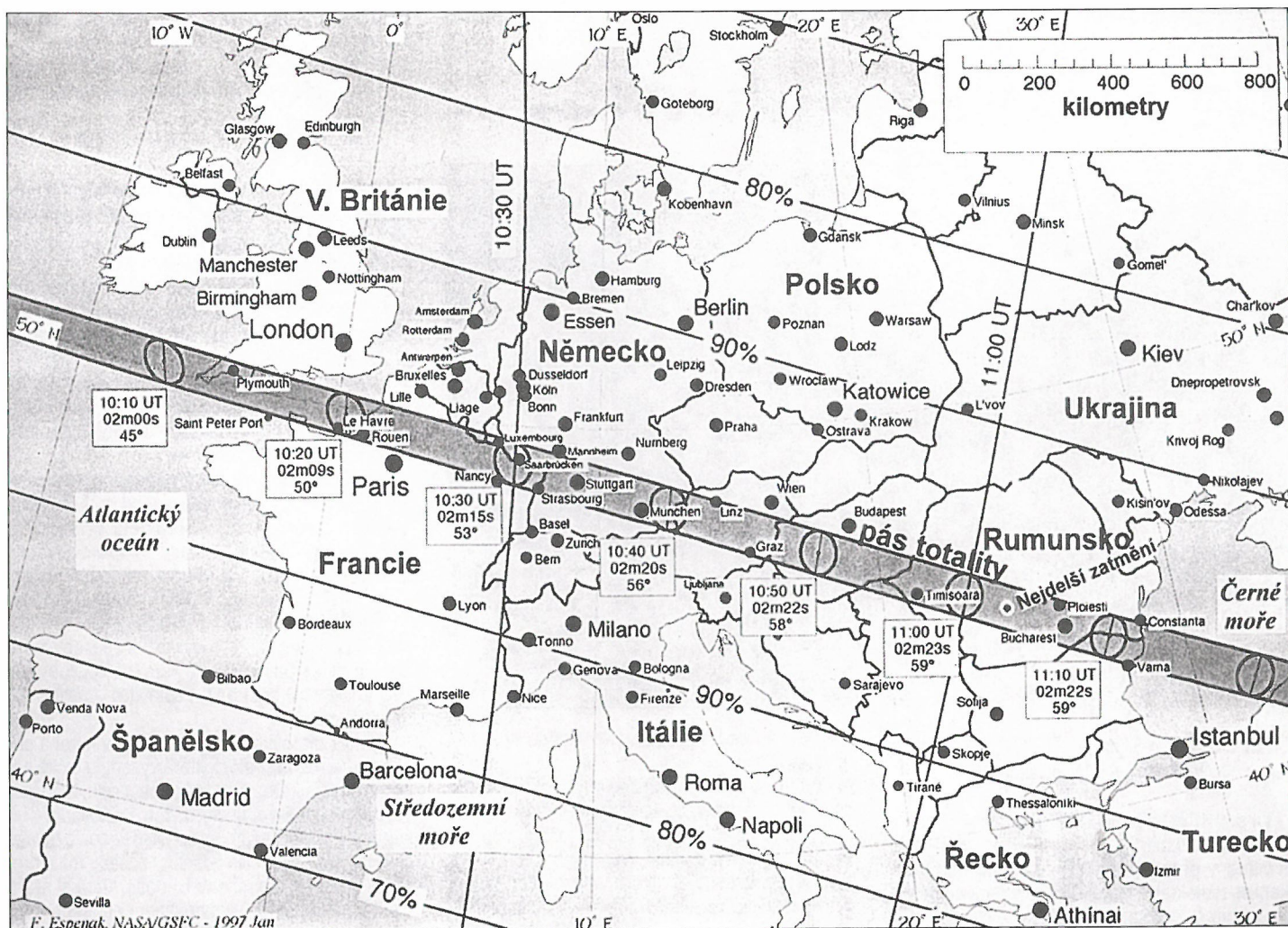
Například dřevo může být napadeno plísní, hnilobou, dřevokazným hmyzem nebo může být mechanicky poškozeno. U předmětů vyrobených z více materiálů je tato situace komplikována tím, že konzervační postup, vhodný pro jeden materiál, může být nevhodný, či přímo zhoubný pro materiál druhý. Je proto velmi důležité znát vlastnosti jednotlivých materiálů, možnosti a způsoby jejich degradace, druhy koroze a zároveň způsoby, jak toto poškození odstranit, zastavit a stabilizovat, nebo mu předjet.

Oprava starožitných předmětů je v mnoha případech náročná činnost, která vyžaduje určité odborné znalosti. Bez nich můžeme předmět poškodit, nebo i nenávratně zničit. Toto je základní věc, kterou by si měl každý uvědomit, než se do takové činnosti sám pustí. Ne všechny zásahy musí provádět odborník. Je mnoho činností, které si může majitel udělat sám. Nikdy ovšem neudělá chybu, půjde-li se poradit s odborným konzervátorem nebo restaurátorem.

Pokud se chystáte na opravu vašich poškozených předmětů a nejste si úplně jisti, jaký bude výsledek, obraťte se raději na Okresní vlastivědné muzeum ve Vsetíně nebo přímo na konzervátorské a restaurátorské pracoviště muzea ve Valašském Meziříčí (zámek Kinských, Zámecká 2, 757 00 VM, tel. 0651/611764). Odborný konzervátor vám, a zároveň i dalším čtenářům našeho časopisu, rád poradí prostřednictvím této rubriky, nebo při osobní či telefonické konzultaci. Složitější opravy nebo konzervační zásahy vám můžeme provést v našich odborných dílnách. Zdeněk Hanáček

Část instalace včelařství na výstavě "V potu tváře chléb svůj dobývej..." ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově p. R.

ZATMĚNÍ SLUNCE 11. SRPNA 1999

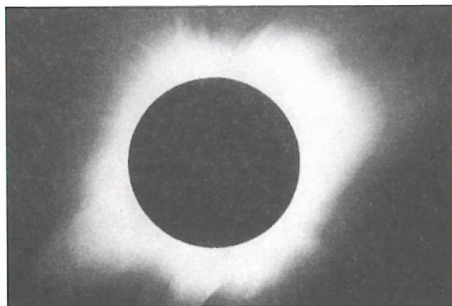
Je krásný slunečný den, středa 11. srpna 1999 dopoledne. Sluneční kotouč září vysoko nad horizontem, modrá obloha je bez jediného mráčku a větřík si pohrává s listy stromů. Náhle se však děje něco neobvyklého. Za chvíli bude 11 hodin 26 minut letního času. Z pravé strany začíná slunečního kotouče postupně ubývat. Tmavý stín se stále víc zakusuje do zářivého disku a zdá se, jako by jej chtěl téměř celý pohltnout. Ve 13 hodin 47 minut z celého Slunce zbyl v horní části jen úzký zářivý srpek. Více jak 96% slunečního povrchu je zakryto Měsícem. Výrazně se zešeřilo, ptáci na chvíli ztichli, pozvolna se začíná zvedat vítr. Nastala největší fáze částečného zatmění pozorovatelného na území naší republiky. Krátce nato se sluneční kotouč opět začíná zvětšovat a ve 14 hodin 9 minut znovu září v celé své kráse na blankytné obloze.

Takto lze poměrně stručně popsat částečné zatmění Slunce, které nastane letos v srpnu. Co je však příčinou oné jedinečné podívané? Měsíc na své oběžné dráze okolo Země vstoupí mezi Zemi a Slunce. Svým objemem buďto částečně nebo zcela zastíní zářící sluneční disk. Z části zemského povrchu, kde dopadá kužel stínu Měsíce (pás totality), lze pozorovat sluneční kotouč plně zakrytý - nastává fáze úplného zatmění Slunce. Tato oblast může být dlouhá víc než tisíc kilometrů a široká maximálně 270 kilometrů. Z míst po obou stranách tohoto pásu, kam dopadá polostín, spatříme Slunce jen částečně zakryto a podle toho, jak blízko leží

pozorovací stanoviště od pásu totality, je zakryta větší či menší část slunečního disku. Úplné zatmění Slunce lze sledovat pouze několik minut - nejdělsí fáze letošního úplného zatmění potrvá jen 2 minuty 23 sekund. V oblasti, odkud je úplné zatmění pozorovatelné, se výrazně zešeří, citelně ochladí a ve většině případů se také zvedne vítr. Pro některé z nás může být tato podívaná suggestivním zážitkem na celý život.

V čem je toto zatmění v letošním roce tak zajímavé a mimořádné? Nutno dodat, že ve Střední Evropě půjde o zcela ojedinělý úkaz. Českou republiku, jak je patrné z přiložených mapky, zasáhne pouze polostín, a proto bude u nás pozorovatelné toto zatmění jen jako částečné. Když se však zajedete podívat k našim jižním sousedům, můžete být i vy svědky v Evropě velmi výjimečné události, totiž **úplného zatmění Slunce**.

Stačí, když si připomeneme, že poslední takovéto zatmění pozorovatelné ve Střední Evropě bylo zaznamenáno v roce 1706 a předcházející v roce 1415. Další úplné zatmění, které budeme moci pozorovat u nás, bude až v roce

VALAŠSKO 1999/1

2135. Jak je vidět, "starý kontinent" není příhodnou oblastí pro úplná sluneční zatmění, avšak na jiných místech zemského povrchu lze tato zatmění pozorovat prakticky každý rok. Jinak je tomu u částečného zatmění Slunce. Mnozí čtenáři těchto řádků si snad vzpomenou na řadu z nich (například 1996, 1994, 1986, 1984, 1976 a dalších).

Dnes není problém se za touto zcela unikátní a překrásnou, ale zároveň i tak trochu tajemnou podívanou vypravit například do Spolkové republiky Německo, Rakouska nebo do Maďarska, ale také do Bulharska či Rumunska. Ti solventnější mohou navštívit třeba Francii nebo Turecko.

A proto máte-li možnost a chcete se podívat na jedinečný přírodní úkaz, který se už nebude v brzké době znovu opakovat, neváhejte a vydejte se za úplným zatměním Slunce do některého z okolních států!

Budete-li však tento úkaz chtít pozorovat, pak musíte mít na paměti, že jde o nám nejbližší intenzivně zářící hvězdu a delší pohled na sluneční disk může značně ublížit vašemu zraku. K pozorování zatmění Slunce proto postačí velmi tmavé sklo, nejlépe ze svářečských brýlí, nebo jen osvětlený a nevyvolaný film. Často se používá začouzeného skla. Ale pozor, saze se mohou při neopatrné manipulaci setřít a váš zrak tak může být ohrožen.

A tak nezbyvá než doufat, že podmínky k pozorování letošního zatmění budou velmi příznivé, abychom všichni mohli nerušeně sledovat průběh tohoto výjimečného úkazu.

Jiří Haas

ROZŠÍŘENÍ NETÝKAVKY ŽLÁZNATÉ V POVODÍ SENICE V ROCE 1998

Koncem léta – v srpnu a na začátku září – nás upoutají na březích některých řek a potoků porosty v naší přírodě poněkud exoticky vyhlížející, až 3 m vysoké byliny – netýkavky žláznaté / *Impatiens glandulifera* Royle/. Silná přímá lodyha je v zemi ukotvena černými adventivními kořeny. Dolní lodyžní listy jsou střídavé nebo vstřícné, horní vstřícné nebo v trojčetných přeslenech, vejčité až kopinaté, ostře pilovité. Velké červenofialové květy, někdy i růžové až bílé, rostou ve dvou až dvacetikvětých hroznech. Z pěti kališních lístků je dolní vakovitý a vyčníhá v asi půlcentimetrovou ostruhu. Plody jsou pukající tobolky, které vystřelují semena do vzdálenosti až 4 m. Semena neplavou, ale jsou unášena po dně se zrnky písku a při vyšším stavu vody se dostanou na zaplavovaná stanoviště.

Netýkavka žláznatá pochází údajně z Himálaje. U nás byla pěstována jako okrasná rostlina už v r. 1846 v zámecké zahradě v Červeném Hrádku v Jirkova. Z r. 1903 pochází zpráva o jejím zplanění na březích Jizery u Turnova /Kudrnáč: Adresář Okresu Turnovského p. 9. 1903/. Téměř ve stejné době zdomácněla i na Moravě, a to na Svitavě u Blanska a na řece Moravě u Olomouce a Litovle. Byla i nadále pěstována jako okrasná rostlina v zahradách a rozšířila se odtud kolem vodních toků na značnou část České republiky. V r. 1998 na sklonku léta jsem se zajímal o rozšíření netýkavky žláznaté na řece Senici a jejích přítocích v jižní části okresu Vsetín.

Řeka Senice pramení na jižních svazích Javorníků v prostoru Makty /822/ a Valašské Kyčery /863/. Teče nejdříve směrem jihojihozápadním a u Horní Lidče se prudce obrací k severu. Většími přítoky z levé strany jsou Štrelenský potok, Lačnovský potok, na jehož dolním toku je rybník a na jeho levobřežním přítoku Senince dva rybníky, dále Mužíkovský potok, Pozdýchůvka a Seninka pramenící pod Vartovnou. Z pravé strany přibírá Senice Rumanův potok, Hamlažův potok, Pulčinský potok, Luženku, potok Veřečný, v Leskovci větší potok tekoucí údolím od Juříčkova mlýna a nakonec Dlouhý potok. U Ústí se Senice vlévá do Vsetínské Bečvy.

Na řece Senici se netýkavka žláznatá vyskytovala až od ústí Pozdýchůvky před Valašskou Polankou po soutok se Vsetínskou Bečvou. Roste ostrůvkovitě na světlejších místech na obou březích, hodně často na nezarostlých plochách v blízkosti mostních pilířů, např. ve Valašské Polance nebo u mostu přes silnici do Seninky. Vyhýbá se břehům zastíněným vrbami, olšemi, jasanů a hustými pobřežními křovinami. Neroste na březích žádného z pravých ani levých přítoků, které jsou většinou hlavně na svém dolním toku hustě zarostlé křovinami. Jedinou výjimkou je Pozdýchůvka. Porosty netýkavky žláznaté začínají na jejích březích v dolní třetině obce Pozdýchov mezi zahrádkami, pokračují u autobusové zastávky a na světlých místech na obou březích až po soutok se Senicí před Valašskou Polankou. Na silně zastíněných místech chybí. Neroste rovněž na přítocích Pozdýchůvky, jako je např. Prlovský potok / v obci vydlážděné dno/ nebo nepojmenovaný

potok ústící u prlovského sportovního hřiště nebo potok, který protéká údolím Trubiska a ústí do Pozdýchůvky v Neratově.

Závěrem je možno říci, že netýkavka žláznatá /*Impatiens glandulifera* Royle/ - tato zplanělá a v naší přírodě již zdomácnělá bylina – je rozšířena v povodí Senice ostrůvkovitě na světlejších, nepřilís zastíněných březích Pozdýchůvky od dolní třetiny obce Pozdýchov až po ústí do Senice před Valašskou Polankou a odtud na březích Senice až po soutok se Vsetínskou Bečvou u Ústí. Je možné, že ohniskem jejího šíření byla některá zahrádka v dolní části Pozdýchova, kde byla pravděpodobně pěstována jako okrasná rostlina.

Drahomíra Kyslingrová

POUŽITÁ LITERATURA

- Slavík B., 1997: Květena České republiky, svazek 5. Academia Praha.
Dostál J., 1989: Nová květena ČSSR. Academia Praha.

Drahomíra Kyslingrová (nar. 1925) - žije ve Zlíně jako středoškolská profesorka biologie a chemie v důchodu. Zabývá se aktivním botanickým a ornitologickým výzkumem v oblasti jižního Valašska.

KŘÍŽÁK PRUHOVANÝ, NOVÝ DRUH PAVOUKA NA VALAŠSKU

V pozdním létě roku 1998 pracovník muzea ve Valašském Meziříčí T. Kašpar zjistil přítomnost křížáka pruhovaného (*Argiope bruennichi*), barevně nápadného pavouka, v brambořišti (kulturní stepi) v blízkosti Petřkovickej hůrky. Křížáka vyfotografoval, takže výskyt tohoto pro Valašsko nového druhu živočicha je i dokumentován. Těžištěm rozšíření křížáků rodu *Argiope* jsou zejména tropy. Kří-

žák pruhovaný není ve střední Evropě žádnou zvláštností a vyskytuje se na četných lokalitách na Slovensku, na jižní Moravě, dále pak v Maďarsku, Rakousku, Německu a Polsku. V Čechách byl výskyt tohoto druhu zaznamenán poprvé až v roce 1991, ze severní Moravy nebyl dosud hlášen.

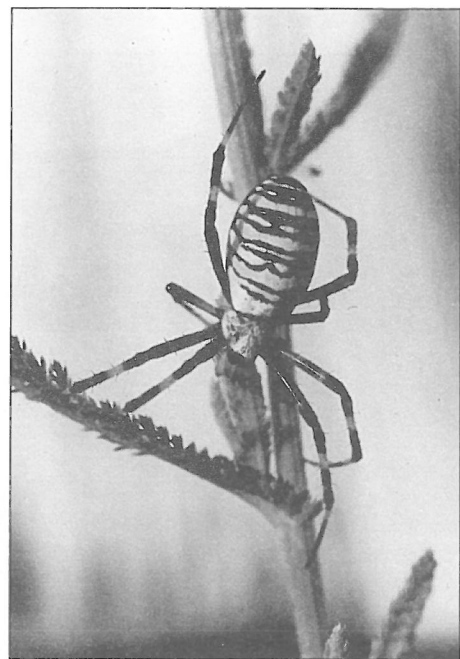
Křížák pruhovaný dorůstá velikosti až 2 cm a má stříbřitě bílou, jakoby plstěnou hlavohrud a žlutočerně pruhovaný zadeček. Celkově připomíná zbarvením vosu nebo spíše sršně. Příčně pruhované jsou i nohy. Lovné sítě jsou charakterově shodné se sítěmi ostatních křížáků a liší se jen jedním podstatným znakem – stabilimentem, svislým klikatým pruhem bílých vláken, táhnoucích se shora dolů přes střed pavučiny. Křížáci ji předou na březích vod, ale výjimečně i na vyprahlých pastvinách.

Samice křížáka pruhovaného je několikanásobně objemově větší než samec, který je navíc nenápadně zbarvený. Vývojový cyklus je jednoletý, pavouci dospívají koncem léta a po spáření, kdy se samec zpravidla stane kořistí samice, upřede samice poblíž své lovicí sítě jeden nebo až pět poměrně složitých kokonů, do nichž uloží vejce. Kokony jsou 3–4 cm velké, kulovité, soudečkovité nebo i džbánkované s hnědošedým pergamenovitým povrchem, často s podélnými tmavšími proužky. Ještě na podzim se z vajíček vylíhnou pavoučci, kteří jsou v kokonech chráněni před nepříznivým počasím. Na jaře pak kokon opustí a rozlézájí se po terénu. Křížák pruhovaný dává přednost otevřeným terénům, které se mohou navzájem velmi lišit. V Německu byl nalezen na extrémně vlhkých biotopech, ale i na vyslovených suchopárech. Na Slovensku byl zastížen i na rašeliníšti. V Čechách byl nalézán na území výcvikového újezdu v Milovicích, tedy na rozlehlých bezlesých planinách. Předpokládá se, jak ukázala pozorování v Německu, že tento druh křížáka má velkou tendenci relativně rychle rozšiřovat svůj areál, a proto jej můžeme v přírodě sledovat mnohem častěji a stane se pravděpodobně stálou složkou naší zvířeny.

Lubomír Brabec

LITERATURA

- Buchar J. et Coll., 1995: Klíč k určování bezobratlých, Scientia, Praha
Kúrka A., 1992: Křížák pruhovaný – nový druh pro arachnofaunu Čech. Živa, 3, p. 129.

Křížák pruhovaný - *Argiope bruennichi* (foto T. Kašpar)

JAKÉ BYLO TRÍKRÁLOVÉ KOŠTOVÁNÍ VE ZLÍNĚ

Zámecké tříkrálové koštování má ve Zlíně svůj osobitý společenský zvuk. Vzniklo z původně "doplňkové akce" k vernisáži dnes už legendární výstavy Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně "Už máte vypálené?", která úspěšně putuje po moravských a českých luzích a hájích od roku 1995 snad až dosud. Stalo se letos už potřetí dostaveníčkem převážně mužské části stálé návštěvnické obce zlínského muzea, jímž se v den, kdy začíná masopust, uzavírá poetický programový cyklus Vánoce v muzeu (letos s pozoruhodnou návštěvností 3850 diváků od 6. 12. 1998 do 6. 1. 1999).

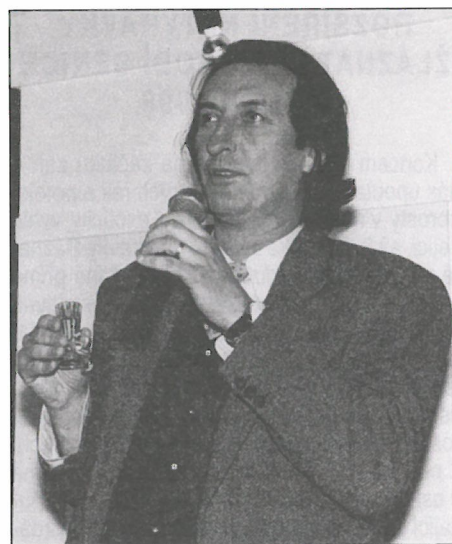
Každý rok připraví realizační tým muzea pro toto dostaveníčko bohatý program. Jeho osou vždy bývá koštování. Letos byly k ochutnání pálenky z hrušek a oskoruší a šampionské vzorky z pálenkového superkoštu ve Velké nad Veličkou v r. 1998, které přivezl a uvedl předseda Unie destilátérů ČR pan Vladislav Jarošek. Každoročně se také koštují likéry z alchymistické produkce Leoše Marka, ale hlavně "pleskačkové vzorky typu KCD" (kdo co donese). I když v jejich obřadné výměně spočívá podstata kouzla atmosféry této akce, není hodnocení vůně a chuti hojně nabízených pálenkových elixírů to jediné, co "koštovače" zajímá. Každý rok tu se svým "koštovacím mudrováním" vystoupí zají-

mavé osobnosti. Letos to byli Ludvík Vaculík, Josef Holcman a Bolek Polívka. Vloni položil Ludvík Vaculík na závěr své řeči otázku po významu nářečového výrazu "kokáč". Odpovědi se mu dostalo až po čase ve ZVUKu. Letos své vystoupení ukončil vyhlášením soutěže na novou sloku do koledy, v níž valašští darovníci přinášejí k jesličkám všechno možné s výjimkou slivovice, která, jak L. Vaculík míní, není o nic méně důležitá, než hruda másla, lahvice zínčice nebo kozička z beránka. Pošlete-li takovou sloku do zlínského muzea, máte šanci se stát vítězem soutěže, který bude odměněn na Čtvrtém zámeckém tříkrálovém koštování. Nepochopitelnou křivdu, která tu byla v koledách na slivovici spáchána, však napraví L. Vaculík už v dubnu letošního roku, když při své návštěvě Izraele odevzdá "baňu" slivovice v Betlémě, aby o letošních vánocích svatý Josef už netrpěl stouja u toho dítěata zimů a chladem.

Když dozní koštovací mudrování, rozezní se heligonka známého harmonikáře Jury Mitáčka, který ji ani na minutu neodloží, protože chlapi s hrdlama protaženými pálenkou a namazanými chlebem se škvarkovým sádlem, poskytovaným za "Pánbůh zaplat" provozovnou CANKA EXIM ze zlínské Janušovice, jsou se zpíváním k neudržení a k nezastavení. Přidá-li se navíc třeba primátor džezovými improvizacemi na piáno, má ředitel muzea co dělat, aby dvouhodinový koštovací maratón ukončil. Každý rok to vypadá, že se to nepovede, ale nakonec to vždycky s nějakým malým skluzem vyjde. I letos to vyšlo – většinou se všichni odebrali k domovům v určenou hodinu dobrovolně.

Vzájemné loučení vždy končí přáním, abychom se při koštování všichni do roka a do dne ve zdraví s plnou pleskačkou zase setkali. Letos jsme si navíc vzájemně připomínali tu Vaculíkovu soutěž o slivovičnou sloku do koledy. Soutěž je to pro každého, ať do Zlína na koštování chodí nebo ne. Ozve-li se ve vás veršotepecká struna, pošlete nám tu svou sloku. Adresa je jednoduchá: Muzeum, zámek, 762 57 Zlín.

Karel Pavlišťík

Bolek Polívka při slavnostním připitku

Z kalendáře Valašského království Bolka Polívky na rok 1999:

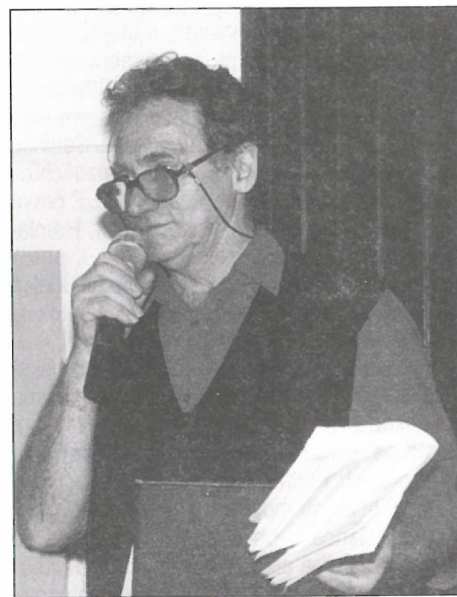
Slivovica na svět přišla, aby starost z hlavy vyšla.

Něni Valachů, co by pili vody, tá je dobrá robám umyt si v ní nohy.

Penicilin lidi léčí, slivovica obšťastňuje.

Valach může pít moc, ale nikdy nepije dost.

Jedna štamprla spláchne tisíc chmur.

PhDr. Karel Pavlišťík, CSc. (nar. 1931) - odborný pracovník-etnograf Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Působil jako umělecký vedoucí souboru Kašava a člen výboru Strážnických slavností. Autor knihy "Podomácká výroba dřevěného nářadí a náčiní na Podřevnicku". V současné době spravuje a zpracovává bohatý archiv cestovatelů ing. J. Hanzelky a ing. M. Zikmunda ve Zlíně.

Ing. M. Zikmund při košování s redaktorem Karlem Halberštátem

HISTORIE HROU

HANA JABŮRKOVÁ

V pondělí 29. března se již po šesté stal vsetínský zámek místem pro soutěžení žáků a studentů 8. a 9. ročníků základních škol a jim odpovídajících ročníků gymnázií v okresním kole celostátně vyhlašované soutěže mladých historiků. Letos se jí zúčastnilo 48 soutěžících ze všech škol vsetínského okresu. Je to více než dvojnásobný nárůst účastníků oproti školnímu roku 1993/1994, což jistě těší nejen příslušné pedagogy, ale především organizátory soutěže z řad zaměstnanců Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně.

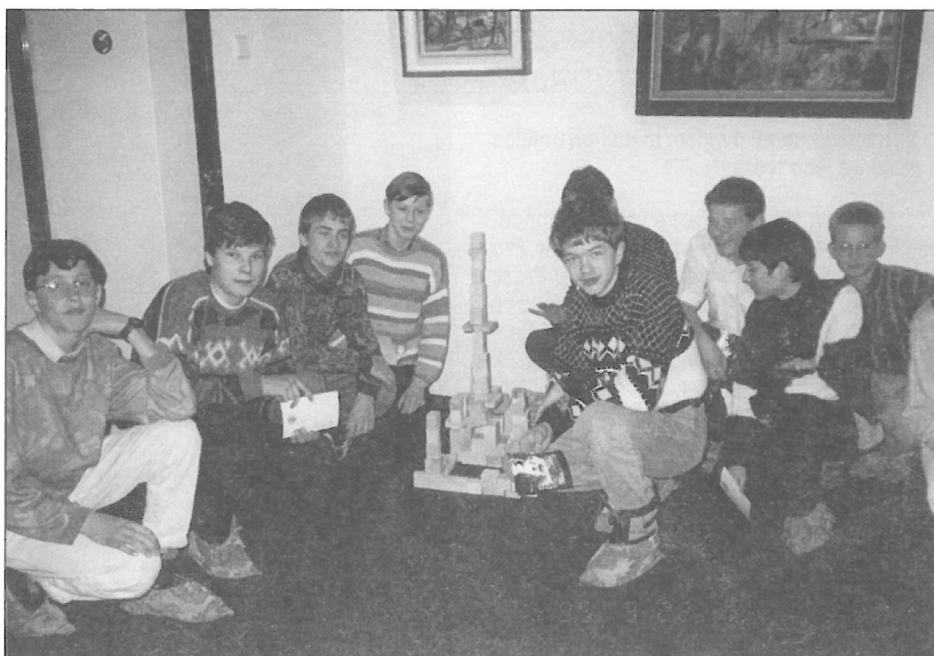
Zajímavá soutěžní klání, která každoročně ožívují historické prostory vsetínského zámku, umožňují mladým historikům lépe poznat nejen všechny prostory tohoto památkově chráněného objektu (včetně výstupu na jinak pro veřejnost nepřístupnou věž zámku), ale také "osahat si" a blíže se seznámit s nejrůznějšími sbírkovými předměty deponovanými v muzeu. Jednotlivé soutěžní ročníky nabízejí také prohlídky aktuálních muzejních výstav a expozic, besedy s odborníky, poprvé to bylo i historicky a umělecky hodnotné vystoupení skupiny historického šermu.

Každoročně musí všichni soutěžící vypracovat společný písemný test na dané téma. Tím letošním byly "České země za vlády Přemyslovců a Lucemburků". V této povinné části soutěže získali největší počet bodů a reprezentanty vsetínského okresu v následujícím oblastním kole se tak stali: 1. Jakub Haas z Masarykova gymnázia ve Vsetíně, 2. Markéta Růčková ze ZŠ v Dolní Bečvě a 3. Zuzana Votrubová z Gymnázia v Rožnově pod Radhoštěm. (Zvláštní uznání patří vítězce okresního kola v roce 1997 Martině Ďurišové ze ZŠ ve Vsetíně-Rokytnici, která se v následujícím oblastním kole umístila na 2. místě a postoupila do celostátního kola.) Regionální část soutěže byla tentokrát zaměřena na seznámení soutěžících s historií starých tisků ve sbírkách okresního muzea. Beseda o putování po stáletích s českou tištěnou knihou, spojená s ukázkami vzácných sbírkových předmětů, všechny zaujala. Na besedu pak navázaly připravené soutěžní disciplíny, v nichž si mohli soutěžící prakticky ověřit své dosavadní, ale i nově nabyté poznatky z historie a literatury, stejně jako pohotovost, postřeh, zručnost a samostatnost.

Stále oblíbenější každoroční soutěžení v krásných prostorách vsetínského zámku bývá korunováno předáním drobných suvenýrů všem účastníkům i hodnotnějších cen vítězům soutěže, které organizátoři zajišťují sponzorský od drobných lidových řemeslníků i regionálních výrobních podniků.

Naším soutěžícím jsme položili jednu společnou otázku: "Ve kterém historickém období našich národních dějin bys chtěl (a) žít? A proč?" Vybíráme několik odpovědí reflektujících specifické názory současné mládeže na život v minulosti i v přítomnosti:

"Já osobně bych chtěl žít v době vlády Karla

Účastníci soutěže v roce 1995

IV., a to z prostého důvodu: v době jeho vlády se k nám nedostala žádná cizí vojska a občanské války u nás neprobíhaly. Pokud bych si mohl vybrat povolání, byl bych vysokým duchovním prelátem. Abych mohl být v blízkosti Pražského hradu a samotného císaře, chtěl bych být

"Chtěl bych žít v období, ve kterém žiju, protože je svět technicky vyspělý a dá se dělat více zajímavých věcí, např. sportovat."

"Chtěl bych žít v době koně. Asi tak za vlády prvních Přemyslovců. Tehdy ještě nebyly auta, továrny, zamořený vzduch, ani ekologické katastrofy, jaderné odpady ap. Cestovalo se na koních. Ne nadarmo se říká, že nejkrásnější pohled na svět je z koňského hřbetu. I když lidé z našich vrstev na tom nebyli moc dobře a žilo se jim těžce! Být tak nějakým panošem, byl bych spokojen."

"Chtěl bych žít někdy, kdy se neválčilo. Protože život ve válkách, věčné otravování obyvatel ve vesnicích, kdy nebylo co jíst a jít do muselo dávat bojovníkům, utíkat z vesnic před pleněním, to by asi nikoho nebavilo!"

"Chtěla bych žít v období Přemyslovců, kdy byla převážná část našeho území zalesněna. Ve středověkém hradě. Protože tehdy bylo středověké osídlení minimální a všude kolem byla neporušená panenská příroda, bez ekologických katastrof a znečištěného prostředí. Ale také v období, kdy byly české země na vrcholu své moci a o českém státě se mluvilo daleko za hranicemi."

"Chtěl bych žít za první republiky, když vítali legionáře, když se republika rozvíjela."

Mgr. J. Fabiánová při besedě nad starými tisky v roce 1999

děkanem Svatovítské kapituly. Důvody: a) finanční zajištění, b) nemusel bych pracovat..., c)...ani chodit do války, d) co se týče citových vztahů, duchovní v té době celibát moc nedodržovali."

"Chtěla bych žít na konci 19. století (nebo v polovině), protože se pořád něco dělo. Chodila bych do nějakého vlasteneckého spolku, a tak vůbec bych se snažila patřit k ryze českému životu."

"Chtěla bych žít v době gotického slohu. Kostely byly krásně vyzdobeny, ale i móda nebyla nejhorší. Lidé se bavili a všude bylo veselo. Byly pořádány napínavé turnaje, lovy a hostiny. Kejkliři a šašci rozesmávali lidi, atd. Kdyby to bylo takové i dnes, svět by byl hned veselější!"

Test UMĚLCI, OSOBNOSTI A JEJICH TVORBA

Vytvořte správné dvojice: medailon umělce + ukázka z jeho tvorby!

1. 31. srpna 1959 zemřel ve věku dvaapadesáti let akademický malíř, vsetínský rodák. Pro studium na Akademii výtvarných umění v Praze se rozhodl jako vyučený dekorativní malíř až ve svých 29 letech. Akademické základy umělecké tvorby získal v krajinářském ateliéru prof. O. Nejedlého ve 2. pol. 30. let; nepřetržitým zdrojem výtvarné inspirace mu pak byla především valašská krajina v okolí Zděchova, kde se po studiích usadil a tvořil.

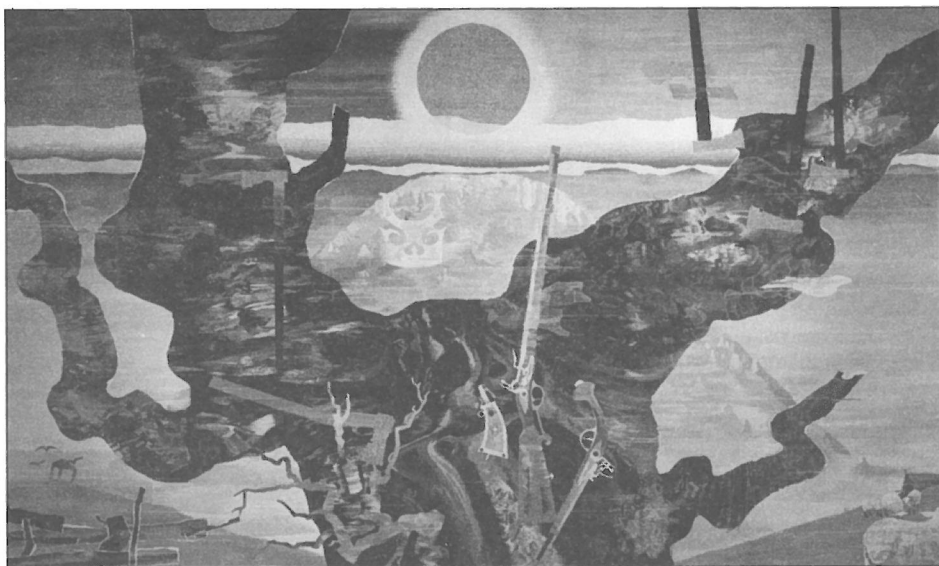
2. 10. října 1959 zemřel umělec, který prožil své dětství jako sirotek v materiální bídě, avšak prosluněné poezii života ve volné přírodě v Liptále u Vsetína. Kreslířské a malířské nadání plně rozvinul na UPŠ a AVU v Praze. Jeho uměleckou zásadou bylo zobrazovat lidi krásné charakterem. Portrétované modely vždy nejprve pozoroval v jejich přirozeném prostředí, hovořil s nimi, poznával je a snažil se je pochopit. Výsledkem pak bylo dílo, pravdivě promlouvající o kráse Valašska - jeho krajině a obyvatelích v historických i soudobých výtvarných námětech.

3. 28.10.1979 zemřel významný umělec s širokým záberem tvůrčích zájmů. Za svého života byl houslařem, uznávaným malířem, ilustrátorem knih a časopisů, autorem rozměrných sgrafit na Valašsku, vedoucím redaktorem společenské revue Salon i spisovatelem; miloval pestrý společenský ruch velkoměsta i klidný a inspirativní život v lůně horské samoty na Soláni, kde žil se svou ženou Marií - známou spisovatelkou.

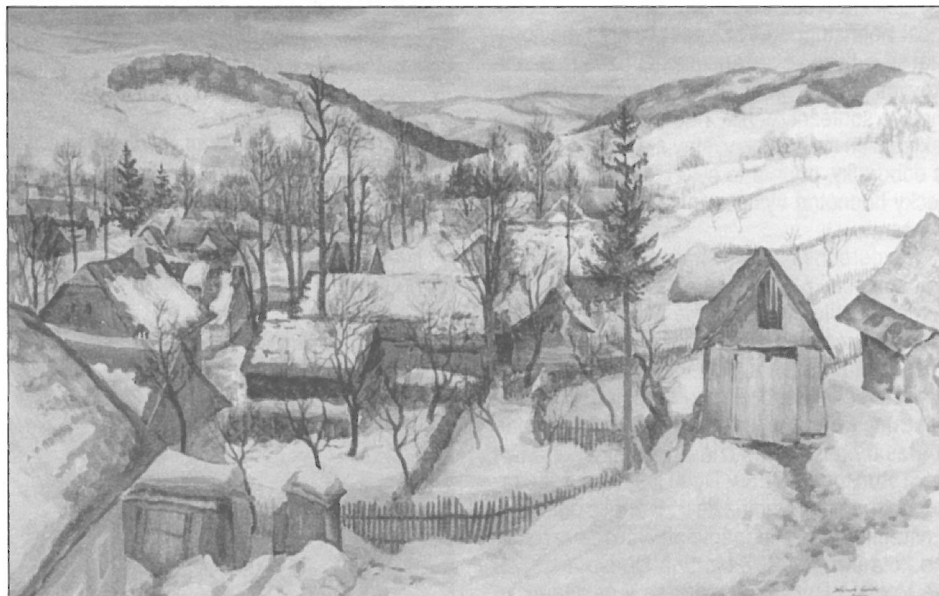
4. 31. ledna 1929 zemřel autor známého literárního díla "Broučci", který působil v letech 1875 - 1895 jako evangelický farář ve Velké (Hrubé) Lhotě na Valašskomeziříčsku. Pečoval zde usilovně o duchovní a hospodářský rozvoj místního obyvatelstva. Vedle pastorační činnosti se věnoval i literární tvorbě. Jeho pohádky vyrůstají z hluboce kladného vztahu k životu, přírodě a všem živým tvorům; nechybí v nich srdečná vroucnost a hřejivý humor, ale ani výchovný aspekt a moudré poznání, že i v tom nejmenším každodenním skutku je zakódovaná velikost a věčnost.

5. 2. března 1999 zemřel rodák z Rokytnice u Vsetína. Absolvent AVU a VŠUP v Praze u prof. Filly. Věnoval se malbě a grafickým technikám. Meditativní koláže zastupují romanticko-abstraktní stránku jeho tvorby. Svým dílem je zastoupen ve významných galeriích a muzeích světa. Vsetínské muzeum uchovává také soubor jeho kreseb s přírodními náměty z rodného Valašska. Stál u zrodu zajímavého výstavního programu vsetínského muzea po celkové rekonstrukci budovy zámku v sedmdesátých letech jako vážený a všemi oblíbený odborný poradce.

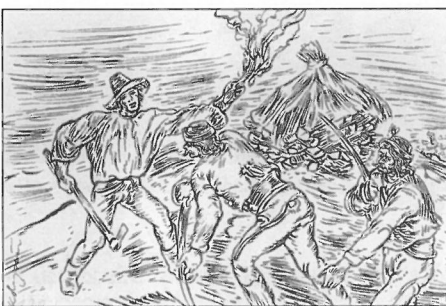
6. Před padesáti lety 25.7.1949 zemřel kelečský rodák, bratr hudebního skladatele Jaro-

B

C

E

A

D

- Bylo to na Valašsku jednoho teplého dne k podzimu. U samého lesa byla rolnka venkoncem vysázená zelím, na konci pak u lesa stál strašák, aby plašil zajíce. A nepříliš hluboko v lese jest zelený palouček, a tu se na sluníčku vyhřívá hejno vykrmených zajíců. V tom k nim přiletí mladičkový zajíc s nehorázným rozpustilým smíchem.

"Jenom slyšte. Byl jsem v zeli. Víte, u samého lesa stojí strašák." "A ty ses ho asi hodně lekl!" - "Však proto! Já se leknou strašáka! Ale co jsem já tam neviděl! Na druhém konci zeli stál vám tam dnes ještě jeden strašák. A měla to být ženská. Aspoň měla sukni, ale tak roztrhanou, že jsem tak roztrhané sukně ještě neviděl. Ten otrhaný mužský strašák u lesa s tím černým vysokým kloboukem jest proti tomu velký pán."

"A tak já jdu, abych si toho nového strašáka z blízka prohlédl. Už jsem byl u samého. Ale tu se strašák z čista jasna ke mně obrátí. Byla vám to toho zeli gazděna."

"A co řekla gazděna?" - "I začala mi náramně hřešit. Posílala mne do horoucího pekla, svolávala na mne hromy a blesky, hodila po mne i hroudou, a držela dlouhé, dlouhé kázání. Já jsem si zapamatoval jen: 'Ten nestydatý zajíc!'"

"A co tys jí řekl?" - "Já jsem volal: 'I vždyť to byla mylka. Já jsem myslel, že vy jste strašák!' Ale ona pořád měla svou: 'Ten nestydatý zajíc!' - A smáli se mladí zajíci, a smáli se staří. To bylo gaudium!"

Ale ten s největšíma ušima začal pokašlávat, a povídá: "Jen že bychom se měli odtud vystěhovat. Jsou zde lidé příliš otrhaní." - "Vystěhovat! Co pak by zde byli lidé potom méně otrhaní? Kdyby více kopalí, a méně povídali, a kdyby se ne-soudili, a nepili, nebyli by otrhaní. Naší vinou nepřišel ještě nikdo na mizinu. A zle na světě nemusí být nikomu." - A co se dalo v duši zajíců, kdo to může říci?

G

Let bezmála dvacet je tomu...

Je všecko jak daleký sen...

Z cest náhle se vrátila matka.

To prosince pátý byl den,

již večer. V smutečním šatu v komnatě stála, a pod flórem tvář její dívčí

tak sličná, tak divná se zdála.

My děti se po otci ptaly. Jak raněná laň hleděla na nás. Mlčky nás objala, klekla, tichounce řekla:

"Z té hvězdy se dívá sem na nás.

Pomodleme se zaň..." -

A všecko když ztichlo, já kradl

slezl jsem z postýlky svojí,

pod staré sofa se schoval, jež u kamen stojí, a trnož dřevěnou objav, nedětsky, tiše jsem štkal.

To první byl veliký žal. -

A často scházel nám, drahý.

F

Hore u kerchova dvě lípy a kapla.

Kelčo, moja Kelčo! - slzička mi kapla.

Na Hostýn, Javorník, Radhošť hledím zpátky.

Nad ty hory není věrnější památky...

Kostel, fara, vedle naša škola!

Nad ňu není domu široko dokola...

H

(Test připravila s využitím katalogů výstav a drobných vzpomínkových článků v regionálním tisku H. Jabůrková.)

slava a spisovatelky Pavly. S titulem inženýra a praxí v oboru biologické chemie začal vydávat sbírky svých básní (Šípkový keř, 1916). Jeho poezie je vroucí a prostou oslavou domova a krajiny dětství prožitého v Maršovicích, mužnou povědí z citových zmatků, protestem proti válečnému útluaku i humornou satirou. Vedle řady lyrických sbírek proslul mistrnými překlady ruských autorů Puškina, Lermontova, Gogola, Čechova, Tolstého, Saltykova-Ščedrina a dalších.

7. 22. srpna 1939 zemřel vpravdě renesanční člověk - propagátor pokrokových myšlenek na valašském venkově. Ovlivněn Národopisnou výstavou československou v Praze r. 1895 začal ve své rodné obci Novém Hrozenkově organizovat kulturní a společenský život (prosazování zdobenějšího tzv. zemanského kroje, vedení národopisného a divadelního spolku, založení Sokola, hostitel mnohých umělců v hospodě Na Vranči). Jeho myšlenky na povznesení venkova a dokumentaci místních lidových tradic rozvíjel jeho syn jako odborný pracovník Valašského muzea v přírodě a znalec folkloru.

8. Dne 23. ledna 1969 zemřel umělec, který sám sebe považoval za "muzikanta, který si rád zapytláčil v oboře básnické". Jeho skladatelské dílo sestává z instrumentálních skladeb (sám ovládal hru na klavír, varhany a housle), hudby komorní i skladeb orchestrálních. Rozsáhlá je také jeho sborová tvorba, jevištní a scénická hudba k divadelním a rozhlasovým hrám a filmům. Z lásky ke svému rodišti - Valašsku a Kelči se vyznává nejen v hudebních kompozicích (Kelečké triptychon, cyklus Mojemu Valašsku aj.), ale také prostřednictvím poezie (sbírka "Básnická mezihra"). Charakteristika umělce jako intimního lyrika a radostného miniaturisty se projevuje i v jeho vlastní přesmyčce jména: SLAV JARO A KŘIČ K potěše zarmoucených!

SPRÁVNÉ ODPOVĚDI

1. C Ludvík KLÍMEK (18. 2. 1907-31. 8. 1959 Vsetín) - akad. malíř

Ludvík Klímek: Zděchov akvarel, 700x1000, 1941

2. E Jan KOBZÁŇ (9. 7. 1901 Liptál-10. 10. 1959 Velké Karlovice-Soláň) - akad. malíř a grafik

Z ilustračního cyklu Jana Kobzáně ke knize Jos. Filgase "Mítka z Lužné": Přepadení valašské hlídky, kresba tuší, 149x219, 1946

3. A František PODEŠVA (2. 7. 1893 Sokolnice u Brna - 28. 10. 1979 Rožnov p/R) - akad. malíř

František Podešva: Pasáček olej, 330x400, 1963

4. G Jan KARAFIÁT (4. 1. 1846 Jimramov - 31. 1. 1929 Praha) - ev. farář a spisovatel

Jan Karafiát: "Pohádka o zaječím gaudium" - úryvek (z Broučkovy pozůstalosti, 1900)

5. B Jaroslav Jan KRÁLÍK (22. 5. 1924 Rokytnice u Vsetína - 2. 3. 1999 Praha) - akad. malíř a grafik

J. J. Králík: Bojující Valašsko gobelín, 2960x5000, zhotovily Gobelínové dílny ve Val. Mezifíči, 1974

6. F Petr KŘIČKA (4. 12. 1884 Kelč - 25. 7. 1949 Okarec u Náměště n/O) - básník

Petr Kříčka: "Žal" - úryvek z básně (Šípkový keř - výbor z poezie)

7. D Josef ORSZÁG-VRANECKÝ (20. 5. 1866 - 22. 8. 1939 N. Hrozenkov) - vlastivědný pracovník

Foto: J. Ország-Vranecký v tzv. orsáckém (či zemanském) kroji.

8. H Jaroslav KŘIČKA (27. 8. 1882 Kelč - 23. 1. 1969 Praha) - hudební skladatel

Jaroslav Kříčka: úryvek ze vzpomínkových veršů

Na lodičce

U STRÝCA LOJZKA

(podle archivního materiálu)

Autorem valašských vyprávěnek je Alois CEPEK (17.2.1904 - 21.4.1979). Pocházel z Jasenky u Vsetína a celý svůj aktivní život věnoval učitelstvímu povolání. Široká veřejnost jej však znala a obdivovala díky působení v další kulturní oblasti. Byl jedním ze zakládajících členů souboru VSACAN ze Vsetína (od r. 1943 vystupoval jako lidový vypravěč v Michálkově muzice, později nazývané Cimbálová muzika Vsacan; v roce 1948 vešel soubor valašských písní a tanců ve známost jako "Valašský krúžek Vsacan"). Jako oblíbený "strýc Lojzek" se stal mistrem lidových vypravěčů, rozdávajícím ve svých vystoupeních se souborem, ale také v rozhlasu, televizi i filmu (Advent režiséra V. Vlčka) pohodu, humor i moudrost životní filozofie prostého valašského lidu.

Dvě lodičky na širém moři

Víte-i, je to tak pěkné, dyž sa dvě pochtěvajú a nakonec sa veznú. Šak tot před vánocama ženil sa susedů chasník. Pan farář měl při zdávce tuch dvuch pěkné přirovnání. Povídal: „Ten ženich s nevěstú a to jejich nastávající manželství ně připadá, jak dyž sa dvě lodičky na širém moři střetnú a pěkné spolem do společného přístavu vplují.“

Idaci z kostela, zastavil strýc Hořelků pana farára a prej: „Pěkné kazání, pěkné a pěkné přirovnání ste dnes dávali, pane farář, tým mladým v kostele. Pěkné to bylo o tých lodičkách. Ale, věřte ně, že tá moja lodička sa mosela na tom širém moři střetnúť s jakúsi loďú válečnú.“

Ze vzpomínky na strýca Hořelkového

Eh, strýček Hořelků byli, věřte, dobrý a veselý chlap, ale nedy svojej náture – no pravé Valašisko. A hospodařa takého hned tak nebylo. A pořekadel co uměl!

Dyž k nim přišla nová děvečka, tož jí na koncu kázání pověděli: „Prácu na zutřek dělaj dnes, zelé pro dnešek zutra zes. A kraviček si hled' a pamatuj: Dáš-i krávě do škopku, dá ti mléka do

hrotku. – A do všecného di s chuťou, lebo bez chuti sa ani provázek neukrutí.“

A dyž jeho Rozína nedy moc frflala, strýček si brčali pod fúsy: „Dycky prauvám, že sa ešče neví, čo je pro pokoj v chalupě věčí štěstí – leští hluchý chlap lebo nemá roba.“

Ja, strýček Hořelkú byli veliký mudrlant a neměli rádi zvědavých lidí. Jednúc jak jeli vlakem do Mezřýča, ptali sa ho konduktér: „Gde jedete, pantáto?“ Strýček odpluvňaci si, pravili: „Ja, tož de jedu ? – tož k synovi, - - a de vy?“

Jednúc zvážali obilé a jak sa to na Valachoch často stává, fúra sa jim vyvalila a strýčka přilehla. Ludé vidáci to, hybaj mu na pomoc a hned' aj pro dochtora. Strýček měli zlomenú nohu. Dyž sa dochtor zjavil, povídá mu Hořelka: „Ja, noha jak noha, pane dochtore, ale kolo a grefy sú nadranc, na maděru.“

A šak oni ty dochtory ani vystát nemohli. Praúvali: „Tí dochtori a auta, to je enem na vyhazování peněz. Prvej dyž neco, tož člověk umřel a bylo. A včilěj, hned' auto a dochtori a umřes takéj.“

Dysi v sobotu odešli strýček Hořelkú do města sa oškrábat, víte jako sa oholiť a vrátili sa dom až v pondělí v noci, trochu potrunčení,

potichunky vlezli do loža a rozevěřeli nad sebou palazór. Stará Hořelčena k ránu rozdrapja oči, díve sa jak hlúpá na Ozeřa a myslaci, že mu přeskočilo, drchá doň: „Co děláš, Ozeře?“ ptá sa. „Ale čekám, až sa bůřka přežene.“

Dyž si chlapi jednúc Hořelku dobírali, proč si vzal takú zlu ženu, pověděl: „Ja, lepší roba v gaťoch, než chlap v sukni. A řanu, nedo si přecaj Rozínu mosel vzít.“

Jedného večera po práci stavil sa u Hořelkú Pavel Zrotalú. Stavjál novú stodolu, peněz pochybělo a stará Hřibčena mu nechtěla poščat. Hořelka mu radili: „Pavle, řekneš-i starej robě děvča – aj peníze poščá.“ A strýček to tedová na mú milú uhodli. - - Hřibčena poščala a u Zrotalú do měsíce stála nová stodola, radost bylo do ní obilé vozit.

Dysi sa strýček hrozně dopálili. Nemohli vidět, jak susedů Janek sa vyšklebovál strýcovi Rařajovém, že má vole jak pančochu. Dojřaci k panu řidícimu pravili: „Je to súci, pane řidící, aby Janek si dělal ze starých lidí šklába? Jářku, vyrochajte Jankovi pákrkrát čaganem, aby věděl, jak sa má chovat.“ Pan řidící sa tedová ošival a že jako sa včilěj tělesně trestat nesmí. „Ja, tož, šak já nechcu, abyste ho tělesně trestál,“ povídá strýček, „ale po hubě byste mu mohl pár dať - - od vás mu to bude vzácnější.“

Ale aj na veselého Hořelku přišla pohroma. Dysi nachladnul a hrozně ochorel. Ludé nevěděli, co by mu a jak by mu – ale strýček věděli, že je konec. Tož poslali najstaršího syna pro muzikanty. A dyž přišli aj s instrumentama, povídá: „Včilěj ně chlapi zahrajte, lebo na pohřebě bych to už neučil.“

Tož tací byli strýček Hořelkú a takých sa už málo rodi.

Kontrabáš

Ja, dysi to bylo také pěkně s tým Jurú Maděrovým. Přidací dom od muzigy, ptá sa Rozíny po večeri. Prěj, tam máš kontrabáš (brambory míchané s pohančenou kaší) na pécce, praví Rozína. Jura zdělal hrek a dal sa jest. Šak měl hlad jak vlk. Zemňáky nekeré pocelé, šupek plno, myslél si: „Sařa, robsko špatné, ani téj pohanky neobíře - šak ně to istě naschvál udělala.“ - „A co pořad' prskáš, čerta s tebú, už ti najposledy ani neuhovím uvařit?“, oběkla sa naň Rozína z izby. Jura ani nemuk, zlapil všecko, jak by vymět, aby nedostál od Rozíny třeba nejakej výslužky.

Ráno Rozína chce dávat žradlo dobytku - hrnec z pécky pryč. Pohlédne na stůl. „Ja, ty prasacko staré“, hukne na Juru, „dyťs ně zežral prasací žir a kontrabáš nechals. Tož co já včilěj dám prasati?“ „Daj mu ten kontrabáš, šak jednak prasa v zimě zíme“, odhodil Jura.

Jak sa pašřu něč

Dyž dysi pan farář sa dobře porozhlédli v kostele, začalo sa jim pozdávat, že ně enom ty obrázky, ale aj ty sochy v kostele sú nejaké zašlé a že by potřebovaly vypucovat, poopravit – no zkrátka do pořádku dať. A že byli pan farář hrozně držgrešla, tož přemýšľali, gdo by to dál do pucu najlaciněji. A tož zpomněli si na starého Martina Vařicu, který byl veliký všeuřel, lebo dovědl neenom boty podrazit, chalupu postavit, kanál vyčistit, ale aj na věži baňu na zelenkavo namalovat. Při řeči starý Vařica sa vyprůčil jak vrabčák na šponglách plotu, dyž přečká zimu, a povídajú: „Pane farář, co bych vám ty svatě v kostele neopravil. Ale co za to dáte?“ „No, šak co na kerém svatém uděláte, to si potem započítáte“, zaručoval sa pan farář.

A věřte, že Martin Vařica jak to všecko v kostele náležito poopravil a vymaloval, tož poslali panu farářovi účet, nad kerým jich málem mrtvica nešľazila, lebo Vařica v účtu po pravdě vypsál, co na kerém spravovali. Vypadalo to tak: „Svatém Janovi sekýřkú ucho přisěkl za 10 grejcarů. Chuděj Zuzaně kolena porovnal a všecko dál do pořádku za 26 grejcarů. Smřt a čerta spravil, smřti dva zuby vsadil, kosu nabřusil a čertovi ocas prodlúžil za 20 grejcarů. Svatěj Eufrozíně břuch stáhl a nos utřel za 23 grejcarů. Jozefovi na útěku do Egypta boty podrazil a fúsa zastřihl za 35 grejcarů. Papeža Řehořa nařinajzoval a červotočinu mu z hlavy vybrál za 36 grejcarů. Pramáti Evě řikový list o půl cóna nižěj posadil – zadarmo. Lotra po pravici pořádně štětkú po hubě přetáhl a levém lotru, aby hroznějši byl, vlasy zježil za 14 grejcarů. A panu farářovi v sákřtyji tvrdú stolicu spravil za 21 grejcarů. Dohromady 3 zlatě 12 grejcarů. V účtě oddaný Martin Vařica“.

Mistr muzikant Jaroslav Tilscher (1922 - 1978)

BŘETISLAV ROKYTA

Jméno Jaroslava Tilschera zakotvilo nepochybně v povědomí mnoha lidí. Těm, kdo ho znali z Halenkova, Nového Hrozenkova a Bařin, uvízli v paměti především jako oblíbený učitel či "náš pan řídící", Vsetiňáci si ho - kromě kantořiny - pamatují jako vynikajícího muzikanta. Obojí k Slávkovi, jak jsme ho důvěrně oslovovali, určitě patří.

Narodil se 28. ledna 1922 v Rokytnici u Vsetína. Maturitu složil na vsetínském Reálném gymnasiu v pohnutém roce 1942. Nevyhnul se následnému totálnímu nasazení - našťastí - ve Zbrojovce, kde pracoval nejdříve jako frézař, pak jako pracovník v kontrole. V té době už vynikal jako velmi dobrý hudebník, a tak se objevil ve všech hudebních tělesech tehdejší továrny "Z", t.j. ve smyčcovém orchestru, dechové hudbě a taneční skupině. Teprve po válce mohl dokončit studia na Učitelství v Brně a nastoupil na svou první "štači" ve Lhotě. Tam však pobyl jen rok. Na dlouhých 16 let se staly jeho pracovištěm školy na horním Vsacku, ta bařinská k němu přilnula jako ke svému šéfovi. V roce 1962 nastoupil na ZŠ Vsetín-Trávníky, kde vyučoval až do svého předčasného odchodu. Jeho aprobaci tvořily předměty 1. - 5. ročníku a práce v dílnách. Učil ovšem brilantně také vše, co souviselo s hudbou (hudební výchova, sborový zpěv), aniž na to měl vysvědčení.

Rok 1945 byl pro něho památný nejen skončením války, ale také maturitou "na učiteláku" a - svatbou. Oženil se a v následujících třech letech přišly na svět tři děti: dcera a dva synové, jimž byl příkladným otcem. Hovoříte-li dnes s paní Emilií Tilscherovou, vdovou po Slávkovi, potvrdí vám, že kromě rodiny a kantořiny "neměl nic, než tu muziku".

Základy ve hře na housle dostal Slávek od známého učitele Jana Řádka. "Jeho" nástrojem se však stal klarinet, na který se naučil hrát sám. S tímto instrumentem postupně prošel taneční skupinou Veselí hoši, vsetínským dechovým orchestrem, kde byl i zástupcem kapelníka, cimbálovkami, o nichž ještě bude řeč, rytmickou skupinou Rudy Dudy, pro niž aranžoval všechno repertoár. Připočteme-li školní sbory a krátký čas práci regenschoriho v katolickém kostele, žasneme, kde bral tolik času, síly a elánu. Obdivuhodné také je, že pěstoval hudbu mnoha žánrů a vždy byl stylový. Nutně se vynořuje myšlenka, že měl pro hudbu neobyčejné nadání, sršel nápady a tvořil lehce a s potěšením.

Bohatý byl jeho život v národopisném dění. Začal v cimbálové muzice Vsacanu, poté přešel v padesátých letech do Kyčery. Tam se se zdarem pokusil o vytvoření prvního valašského orchestru lidových nástrojů (kromě několikanásobného obsazení kompletních smyčců byl součástí orchestru samozřejmě cimbál, dvě flétny a dva klarinety - celkem 24 hráčů). Je škoda, že orchestr Kyčery měl krátké trvání a v archivu se dochovaly jen fragmenty zvukových záznamů té doby. V Kyčeře tehdy totiž sbírali své zkušenosti např. Jarmila Šuláková, Ludmila Repáková, Jana Pektorová-Rokytová či Jožka Laža, se souborem spolupracovaly také takové kapacity jako byl vypravěč Alois Cepak, houslisté Ruda Duda, Ludvík Schmidt a další.

Slávek Tilscher byl ovšem duší "podniku", šéfem, upravovatelem, tvůrcem pásem, hráčem - zkrátka vším! Začátkem šedesátých let - po zániku Kyčery - přešel do Jasénky k primáši Zdeňku Kašparovi, kde setrval až do, pro něj osudného, roku 1978. Měl jsem to štěstí vedle něho hrát v Kyčeře i v Jasénce (konec konců i v dechovce a rytmické skupině!). Náhoda tomu chtěla, že jsme také vedle sebe vyučovali 6 let na téže škole ve Vsetíně-Trávníkách. Mohu tedy směle tvrdit, ba dosvědčit, že Slávek byl excelentní muzikant, Mistr ve hře na klarinet i v improvizaci (chcete-li v muzikantském cifrování), byl to umělec, který si po celou dobu zachoval skromnost, optimismus, věčný úsměv a dobrotu srdce.

Vrátím se ještě k roku 1966. Tehdy postihl Slávek těžký infarkt. Zdálo se, že bude muset se všemi aktivitami, ať školskými či muzikantskými, přestat. Sotva se ale dostal z nehoršího, vrátil se do školy i ke svému hudebnímu pultu. Marně ho lékař žertovně varoval, "ať včil hraje každou druhou notu"! Slávek byl tak houževnatý, že jsem často obdivně kroutil hlavou a říkal si: "Když takto vydrží hrát člověk po infarktu, tak to musím dokázat také!" Aniž to Slávek věděl, stal se mi vzorem v houževnatosti! Ale nejen to. Sám si tak vlastně prodloužil život o plyných 12 let!

Snad přijde závěrem vhod ještě jedna vzpomínka: Nevím přesně, ve kterém roce nás slyšel v Rožnově pod Radhoštěm hudební redaktor ost-

ravského rozhlasu Jarek Gelnar. Projevil přání natočit zvuk valašských šestidírkových píšťal. Jako pravý folklorista naplánoval natáčení v plenéru, v tichu volné přírody, "aby to mělo atmosféru". Jeli jsme s ním tedy nad Rožnov p/R. Z města bylo slyšet pořád ještě dozvuky slavností. Jeli jsme proto za další kopec. Zde už bylo sice ticho, ale citlivé ucho mikrofonu zachycovalo intenzivní zpěv ptactva. Nezbylo než čekat, až ptáci s přicházejícím večerem zmlknou. A tak jsme čekali. Už se setmělo, natáčecí technika pracovala ve světle reflektorů auta, my byli opodál v úplné tmě. Konečně nastalo ticho... Dokud hrál Slávek sólo, bylo dobře. Pak jsme však spolu měli hrát dvojhlasně! Abychom se strefili do začátku, museli jsme si dát znamení dotekem loktů. Podařilo se. Napodruhé jsme vytvořili zvukový záznam, který se dostal na kazetu i na CD! Na "pěsničky" Valaši, Valaši a Z nožky na nožku nezapomenu! A na to romantické natáčení také ne.

Na předvánoční čas roku 1978 nevzpomínám rád. Oznamili mi, že Slávkovo srdce nepřekonalo další infarkt. Víím jen, že ten den jsem neměl vyučování. Zavřel jsem se do ředitelny školy, abych připravil rozhlasovou relaci školního rozhlasu, která by důstojně oznámila žákům a všem pracovníkům školy smutnou zprávu. Když relace dozněla, zdálo se mi, že celá škola ztichla a jindy hluchní žáci byli najednou nebyvale hodní.

Od té chvíle už uplynulo neuvěřitelných 20 let...

Jarmila Šuláková-Schmidtová: "... JSEM RÁDA NA SVĚTĚ!"

Na návštěvě u pohostinné paní Jarmily

V letošním roce- 27.června- oslavíte významné životní jubileum. To bývá ta pravá chvíle k zastavení a zamyšlení nad dosavadní poutí vlastním životem. Budete mít k takovému zastavení vůbec příležitost?

Nebudu, protože týden předtím mám šňuru vystoupení s Fleretem. Ti mě pak odvezou do Strážnice, kde budeme mít my "kulaťáci" neboli jubilanti - Jožka Kobzik, Zdeněček Bláhů z Horní Břízy, Jaroslav Jakubiček a já koncert k sedmdesátinám. Něco budu dělat také v rozhlase, potom ještě koncert s BROLNem v Brně.

Nevadí, využijme alespoň této příležitosti k malému ohlédnutí. Život známé zpěvačky lidových písní byl jistě velmi pestrý a všepohlcující. Pokud vím, zpěv nebyl Vaší jedinou profesí. Čím vším jste v životě byla?

Když jsem vyšla školu, měla jsem strašnou chuť jít někde na muziku. Tak mě to drželo, že když jsem měla 17 let, ohromně jsem toužila naučit se hrát na klavír. A tak mně to maminka umožnila. Nejdříve mě učil pan profesor Novotný ze Vsetína. Chodila jsem cvičit na pianino na Horní město do evangelického kostela. V jedenadvaceti letech jsem pak rok hrála u pana učitele Pokorného. Moje snaha ztroskotala na tom, že jsem neměla k dispozici nástroj, neměla jsem možnost hrát. Ale alespoň jakési základy znalosti not tu přece jen byly. Už na měšťanské škole jsem zpívala v dívčím sboru. Vyučila jsem se švadlenou, ale šití jsem ráda neměla. Od roku 1946 do roku 1950 jsem pracovala v kožešnictví u Tábořských ve Vsetíně. Někdy jsem zpívala s "Bobříky" - čtyřčlenným souborem průmyslováků, dnes by se řeklo folkovým, a od nich jsem se dostala do Michálkovy vsetínské cimbálové muziky a do taneční muziky Veselí hoši Rudolfa Dudy. V padesátých letech jsem jezdila s budoucím manželem po dědinách - sbírali jsme písničky, učili jsme děvčata tancovat, on s houslemi, já se sešitkem zapisovala písničky. Pak jsme se starou Michál-

kovou muzikou utvořili soubor Kyčera, protože Vsacan si sestavil muziku novou. Prakticky celý život jsem pracovala v prodejně Supraphon ve Vsetíně, takže s hudbou jsem byla ve styku pořád. Moje dnešní role je role babičky. Matkou jsem byla, bohužel, jen jednou, ale alespoň mám dva vnuky. No, a jinak jsem ráda na světě!

Při stovkách vystoupení v koncertních sálech, v mediích i na cestách za svými posluchači jste se setkávala s řadou zajímavých lidí. Kdo z nich pro Vás v životě nejvíce znamená?

V první řadě moji milí, drazí rodiče, když jsem měla vrátit až do dětství. Pak můj muž Ludvík Schmidt, protože to byl velmi inteligentní člověk, velký muzikant. Ten mě vlastně vedl k tomu, že ze mne dnes není primadona, že se snažím

dělat lidem radost, a že se snažím to dělat dobře. Dále to byli kolegové z Brněnského rozhlasového orchestru lidových nástrojů, a pak můj veliký kamarád Janek Rokyta, s kterým jsem začala spolupracovat před čtyřiceti lety v cimbálové muzice Technik. Pak samozřejmě Jožka Laža, veliký zpěvák a milý kolega ze souborů Kyčera a Technik, kterého mám velmi ráda a s nímž jsem natočila i spousty pěkných písniček. Mám ráda i chlapce z Fleretu, s kterými dělám posledních pět let. Ráda se samozřejmě sejdou se všemi kamarády a zpěvačky z BROLNu, jako jsou Milan Křižo, Luboš a Dušan Holí, Marienka Mačošková z Prešova, Luboš Málek, muzika Tondy Bařinky z Kašavy, nesmím zapomenout na muziku Vsacanu a na muziku Jasénky tady na Vsetíně. Prošla jsem mnohými muzikami ze Slovácka i Slovenska a mám je všechny ráda. Mým blízkým přítelem byl malíř Karel Hofman, stýkali jsme se také s Jardou Králíkem, Iljou Hartingrem, Majerovými, Radko Mašatou, Lojzou Baránkem z Valašských Klobouk, ... nechtěla bych na někoho zapomenout.

Za své kariéry zpěvačky jste hodně cestovala do ciziny. Mívala jste pocit hrdosti na zemi, kterou tam reprezentujete?

Samozřejmě. My jsme byli velice hrdí na svou zem. A zvláště v Americe, USA a Kanadě, když jsme tam jeli po osmašedesátém roce. To tam už byli naši emigranti - mladí, ale i staří usadlíci. A já vám řeknu, že na každé vystoupení nám tito lidé chodili. Staří "bečali" s námi a my s nimi, protože vzpomínali na různá místa na Valašsku. Bylo to moc dojemné, ale zároveň i dosti únavné. Někdy jsme museli utíkat z divadel zadními vchody, protože nás všichni chtěli zvát domů, hostit nás a povídat si s námi o rodné zemi. Tam jsem si uvědomila, jak se vždycky strašně těším domů.

Co Vám koncertování po světě přineslo profesně?

Někdy to bylo za krutých podmínek, které člověk musel vydržet. V Americe jsme za dva a

Jarmila Šuláková s Fleretem

půl měsíce najeli 33 tisíc kilometrů autobusem a udělali jsme 75 koncertů. Byly to i dva koncerty denně! Ale byli jsme mladí a veselí, tak jsme to všechno vydrželi! A díky tomu snad mám dnes ve svých sedmdesáti letech takovou výdrž a jsem tak natrénovaná i na to cestování. Na jevišti to musí všechno klapat. Vždy jsem byla na sebe velmi přísná.

Také jsem zažila hodně rozhlasových i televizních studií a spolupracovala se spoustou krásných muzik, perfektními a dobrými muzikanty. Mikrofon ve studiu je taková ošemetná věc, chytne všechno, a tak jsme si museli dávat velký pozor, abychom byli vždy skvěle připraveni - perfektně a poctivě. Na koncertech pak jsme nikdy nic neodbyli, i kdybychom měli málo posluchačů. A to platí i o současných koncertech s Fleretem.

Do koncertování s Fleretem, kapelou mladých hudebníků úplně jiného hudebního ražení, jste se pustila už v poměrně vysokém věku. Co Vás na této práci nejvíce těší - energie mládí, odlišný druh muziky, plné koncertní sály, zrychlené životní tempo, nebo ještě něco jiného?

Ono je to jedno s druhým, víte? Já jsem byla pozvaná nejdříve na jednu píseň, takový šikovný valčíček ve valašském nářečí. Ti chlapi zpívají vlastně pořád valašsky. A pak jsem s nimi nazpívala kompaktní "Zafúkané". V té mé písničce "Doma nejlepší" se zpívá o Vsetíně, o Rožnově, o Vizovicích - lidi to ohromně přijali. A tak jsme se rozhodli, že zkusíme spolu pokračovat. Já jsem vybrala takové šikovné valašské lidové písně, chlapi je upravili, no a začali jsme dělat to druhé cédéčko "Fleret a Jarmila Šuláková". Když jsme zpočátku jezdili po folkových festivalech, říkala jsem si: "Bože můj, ty děcka mňa vypíščú nebo co sa stane?! Neprijímú mňa!" A oni mě přijali jako svoji kamarádku! To byl bezvadný pocit! To bylo prima.

Skladby od Fleretu mají trochu silnější grády než tradiční lidová hudba, ale stejně dobře se poslouchají...

Ano, oni to zpívají s velikou chutí a mají to dobře udělané. Teď dokonce mají nové věci, zajímavé po hudební stránce - pochopila jsem, že jsou to opravdu velcí muzikanti a že je muzika baví, i když už to teď dělají profesionálně.

Je to asi tak: ve folkloru mně bylo vždycky dobře. Ale někdy jsem cítila u některých zpěváků a muzikantů, kteří byli třeba i méně zdatní a přesto si velice považovali svého umění, nějakou pýchu. Já jsem vždycky mlčela a myslela si svoje.

Na koncertech Fleretu se objevuje i folklor v novém kabátě, lidovka hraná kytarami, bicími nástroji atp. Víte, jakou mám radost, když hrajeme Beskyde, Beskyde, Nasela si žitečka, Kdyby byla Morava a mladí v publiku je všechny zpívají s námi? Bývá to spontánní a já je mám za to hrozně ráda. Já se mezi nimi cítím strašně mladě, fakt. S Fleretem se cítím dobře, do ničeho se jim nepletu. Když jsem s nimi na jevišti, cítím obrovskou souhru, usmíváme se, nahráváme si a lidi to baví.

Stále častěji se objevuje názor, že lidová kultura se udržuje uměle, že se nešíří přirozenou cestou, že musí být živena soubory, institucemi, spolky, atd. Co si o tom myslíte?

Teď je přece úplně jiný svět! Co měli lidé kdysi? Jenom pole, dobyteček - bavili se hlavně na

Tři generace zpěvaček: Jarmila Šuláková-Schmidtová (1929) s maminkou Hedvikou Šulákovou a dcerou Zuzanou Pavlúskovou

tancovačkách u živé muziky. Dnes je to jiné. Lidé se dali na všelijaké podnikání, každý chce v životě něčeho dosáhnout. Mají chuť pracovat, moc se honí, mají moc starostí a pak jsou mnozí moc utahaní. Ale my muzikanti na koncertech cítíme, že když už na koncert přijdou, že si chtějí zazpívat, že to potřebují. Potřebují spoluúčinkovat s jevištěm. Já věřím, že folklor nezahyne, pokud se dělá poctivě. Pokud soubory, hudebníci a zpěváci jezdí za svým obcenstvím, přijímají posluchače k sobě a vyzývají je, aby si zazpívali společně s nimi, je to dobré. Podívejte se na nové soubory. Nemohou zaniknout, protože rodiče, kteří muzicírovali nebo tančili z lásky k lidovému umění, vstúpili ten vztah svým dětem. A ty soubory dnes pokračují v další činnosti.

Jarmila Šuláková s Josefem Lažou

Ve svých písních, a vůbec celým svým životem jste se cele oddala rodnému kraji. Odlišuje Vaše srdce Valašsko od jiných krajů naší země nebo je pro Vás jen pouhým bydlíštěm bez zvláštních citových vazeb?

Já jsem projela skoro celý svět. Viděla jsem nádherné krajiny, nádherné! Mnohdy to byla místa, která už člověk nikdy na vlastní oči nevidí. Ale řeknu Vám, že jsem se pokaždé vrace-

la domů s takovou láskou! Já miluji ty naše kopečky a pasínky. A když začnou růst hříby a já se začnu šplhat na vrchy v Potůčkách a rozhlížím se po tom našem Vsetíně, který si i přes všechny stavební změny ještě pořád zachovává svůj přírodní ráz doliny s horami kolem dokola, tak cítím silně, že bych nemohla opustit své rodné hnízdo. Nemohla.

Jak o sebe pečujete, abyste byla stále plná energie?

Jak člověku přibývají léta, přichází na něj různé neduhy. Stále luštím křížovky, abych si bystříla rozum, aby mi nezakrněl, protože ho musím mít pořád čerstvý na tu spoustu písniček, které si musím pamatovat. Kromě písniček, které si na vystoupení předem připravuji, musím znát i ty, které si lidé přejí navíc.

Také miluji moře! Víte, já jsem u moře šťastná, já tam úplně „ozdravím“! Když jedu jednou za rok k moři, což se mi už dvakrát podařilo při společné dovolené s Fleretem, je to pro mne úžasná „správka“ - mám ráda teplo a koupání. Doma pak často jezdím na kole, ráda chodím na hříby.

Neuvažujete o sepsání svých pamětí?

Láká mně to. Už jsem uvažovala i o tom, že si koupím nějaký solidní nahrávací přístroj, abych si mohla nějakou tu starou písničku, na kterou si někdy vzpomenu, nazpívat. Také šuplíky mám plné neutříděných fotografií a hlavu plnou myšlenek na to, co bylo. Ale kde na to vzít čas, když mne ten svět tak prohání! Říkám si, že už letos, na tu sedmdesátku, opravdu někde zarazím hřebík a pověším to na něj.

Nevěřím, že to uděláte!

Máte pravdu, neudělám. Já mám ráda kolem sebe lidi a zpívání pro ně mě hrozně baví! Člověk to dělá všechno z lásky.

Děkuji za srdečný rozhovor a přeji Vám za všechny naše čtenáře dobré zdraví a co nej-příjemnější oslavy!

S paní Jarmilou Šulákovou rozmlouvala v březnu 1999 ve Vsetíně Hana Jabůrková.

„Valašské království“

TOMÁŠ HARABIŠ

Když jsem se po pěti letech s přestávkami vrátil ze své cesty kolem světa zpět na rodné Valašsko, rozhodl jsem se zapustit kořeny a věnovat se oblasti, kterou jsem za těch pět let na cestě poznal nejlépe, a to cestovnímu ruchu. Čeho jsem si všiml po svém návratu, když jsem zkoumal trh a jeho možnosti, byla absence nějakého programu, který by cestovní ruch v regionu Valašsko a Beskydy komplexně řešil. Aktivitu, s kterými jsem se setkal (šlo hlavně o zřízení informačních center, vydávání propagačních materiálů regionu a jejich distribuci, prezentaci regionu na veletrzích cestovního ruchu apod.), byly sice dobrými kroky, ale protože jim chyběla určitá provázanost, minuly se výrazným účinkem.

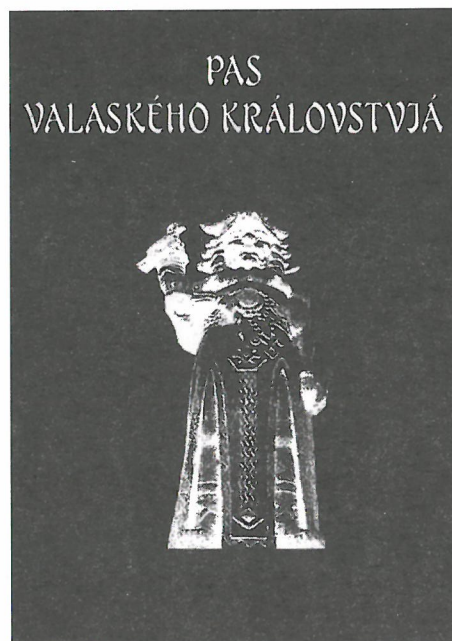
V červnu 1997 jsme proto zahájili projekt pod názvem „Valašsko jde do světa“, jehož záměrem bylo a stále je formou recese a humoru uvést Valašsko do povědomí obyvatel celého světa. Prvním a velice úspěšným krokem v tomto projektu bylo vydání Valašských pasů, které slouží nejen jako unikátní suvenýry, ale jsou zároveň prostředkem k různým slevám a výhodám a plní i funkci jednoduchého průvodce celým regionem a jeho kulturou. Velký podíl na úspěchu Valašského pasu mělo i spojení s králem Valašského království Bolkem Polívkou.

Při vydávání a distribuci Valašského pasu jsme zmapovali většinu turistických služeb v regionu od Zlína až po Frýdek - Místek a navázali kontakty s některými městskými a obecními úřady. Tím se celý projekt dostal do stádia, kdy je možné jej celý přenést do jakési vyšší roviny. Rozběhli jsme proto projekt „Valašské království“, který jsme rozeslali většině regionálních subjektů, které by se na něm mohly potencionálně jakýmkoliv způsobem podílet. Jeho hlavní myšlenkou je vytvořit image jakéhosi „Valašského království“, které by mělo skutečně stejné prvky jako měla království v historii (svého krále, prapor, znak apod.), tento image propagovat a přilákat na něj do regionu turisty z celého světa. Království by se mělo vyznačovat obzvláště výraznou kulturou, zvyky a pohostinností jeho obyvatel. V součas-

né době se realizují další kroky. Konkrétně jde o vyvěšování valašských praporů, které budou označovat historicky, kulturně a přírodně zajímavá místa regionu, restaurace, hotely, turistické služby apod. Připravujeme trasy pro putování Valašským královstvím, které spojí jednotlivá zajímavá místa regionu. Trasy budou rozděleny do různých kategorií: trasy pro pěší, trasy pro cyklisty, trasy pro motoristy, jezdecké trasy pro koně nebo tematické trasy, např. putování po dřevěných kostelících Severní Moravy, Radegastovu pivní trasu, Valašskou gastrotrasu atd.

V únoru 1999 byla zahájena propagace Valašského království v televizi, rozhlasu a novinách. Usilujeme také o to, aby se informace o projektu objevily v připravovaných průvodcích a materiálech, připravovaných například ARR – Agenturou pro místní rozvoj Ostrava, ČCCR – Českou centrálou cestovního ruchu, Ministerstvem pro místní rozvoj a jinými regionálními agenturami. Pokoušíme se také, aby se informace o Valašském království dostaly do zahraničních průvodců nakladatelství MARCO POLO, NELLES, BEDECKER, LONELY PLANET apod.

Projekt Valašské království je obdobou podobných projektů propagace regionu, které úspěšně fungují v různých zemích světa. Osobně jsem je měl možnost poznat na Novém Zélandu a na Yukonu v Kanadě, kde se staly při-

„Sú tři věci, které zahřejú a potěšá: pěkná děvčica nebo šikovný synek, hut dobrěj valaskěj slivovice a do třetice valaský pas.“

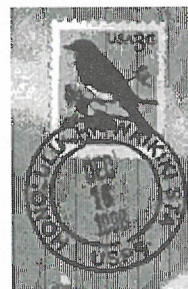
mo oficiálními projekty místních ministerstev turistiky a cestovního ruchu. Projekt aktivně zapojuje návštěvníka do poznávání regionu - návštěvník se stává součástí jakési „celokrálovské hry“ a lidé mají hry rádi. Jako „Valašské království“ se region zapíše do paměti jeho návštěvníků daleko hlouběji, než jen jako region Valašsko nebo Beskydy. Způsobem takového propagace se za několik let vytvoří image, který již daleko účinněji bude lákat turisty z celého světa, aby Valašské království objevovali. Systémem pěších, cykloturistických a motoristických tras se pak lépe nasměrují na místa historických a přírodních zajímavostí i s příslušnými turistickými službami a kulturními programy. Zde nechají své peníze a pokud budou spokojeni, vrátí se příští rok znovu. A o to vlastně hlavně jde. Po vstupu ČR do EU má „Valašské království“ dobrou příležitost stát se významnou turistickou destinací východní Evropy.

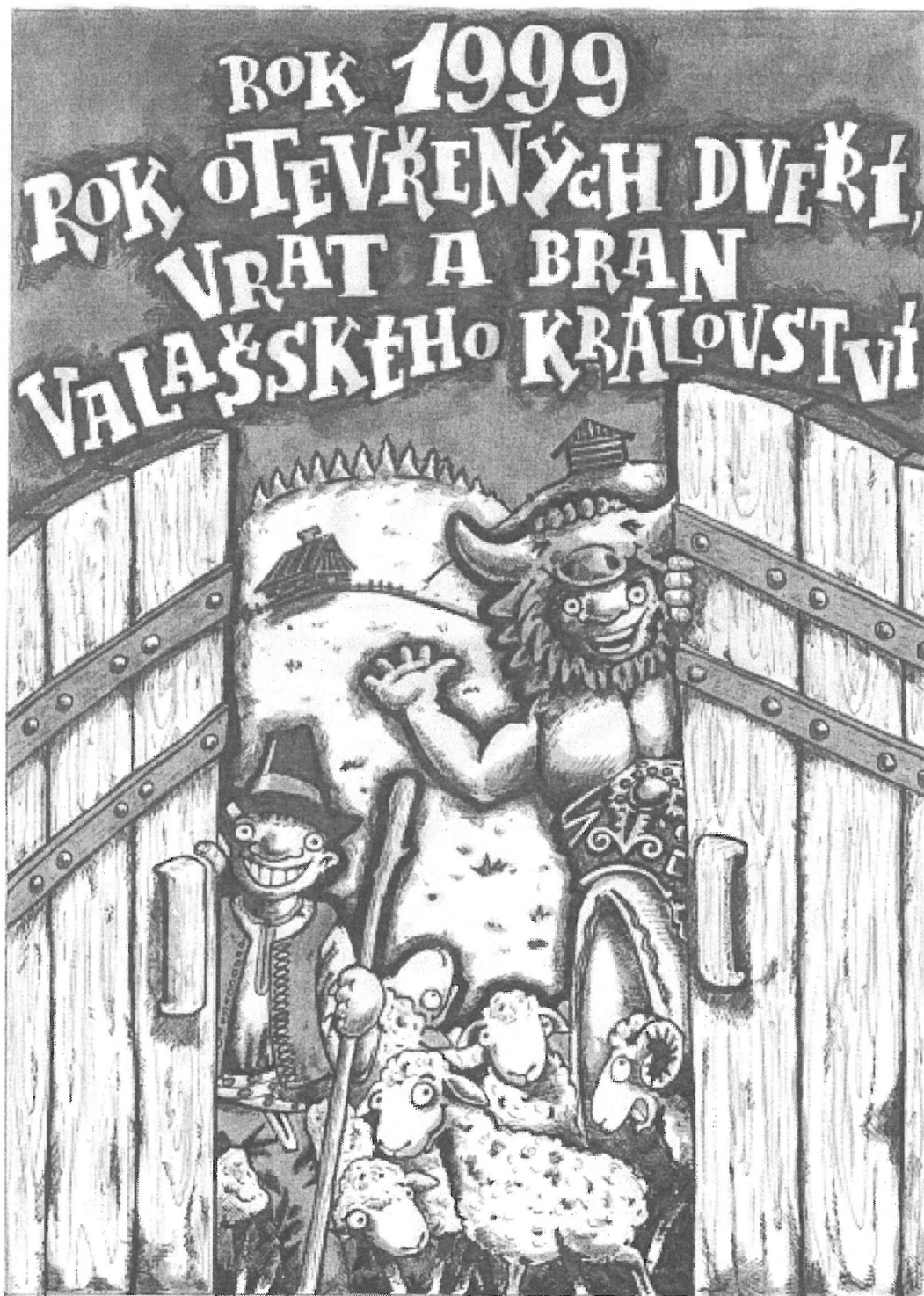
Jsem přesvědčen, že po svém „zaběhnutí“ bude Valašské království schopno vydělat dostatek prostředků k tomu, aby se investice vložené do jeho budování všem, kteří se na něm podílejí, vrátily, a že velkou měrou přispěje nejen ke kulturnímu, ale i k ekonomickému růstu regionu.

Valašské království se také stane výrazným protipólem zahájení těžby uhlí v Beskydech. Fungování projektu přivede region do širšího kontextu střední Evropy a v tomto kontextu pak bude zahájení těžby a její dopad na životní prostředí posuzováno.

Razítka na Valašském pasu Oty Havránka ze Vsetína

POZNEJTE VALAŠSKO

Putujte s Valašským pasem po nejzajímavějších koutech Valašského království. Od historických hradů a muzeí, po útulné hospůdky a pensiony. Po cestě si nechte svůj pas orazítkovat, vyzvedněte si „VALŠÁR“ a můžete získat množství zajímavých „valašských cen“!

**SOUTĚŽ „PUTOVÁNÍ S VALAŠSKÝM PASEM“ ZAČÍNÁ 15.6.1999
A KONČÍ 31.12.1999.**

Bližší informace získáte u nás

v Agentuře Namaste, Dolní 504, Frenštát p.R., 744 01, tel. 0656/831402, 831210

Email: namaste@valasske-kralovstvi.cz, WEB: www.valasske-kralovstvi.cz

Na vědomost se dává, že co se ve Valašském Království odehrává, dozvíte se ve vysílání rádia Frekvence 1.
Praha 102,5 FM . Brno 104,5 FM . Ústí nad Labem 93,5 FM . České Budějovice 94,1 FM . Pardubice 97,4 FM .
Plzeň 104,1 FM . Jeseník 104,3 FM . Ostrava 91,0 FM . Jihlava 93,4 FM . Klatovy 103,8 FM . Zlín 105,0 FM.

Muzejní zpěvníček valašského polsníka

PŘIPRAVIL
ZDENĚK KAŠPAR

Príspevek k historii „valašské hymny“

Písne a hudba provázely od nepaměti společenské proměny, ať už ty radostné, osvobozující, nebo tragické události, které lid uvrhly načas do poroby. Nikdo nemohl předem tušit, že jednoduchá polková melodie*) valašského tance Hrubý křížák, hraného ještě za časů Jana Pelára (1844 – 1907), se stane, podložena vlasteneckým textem, novodobou „valašskou hymnou“ a nakonec písní, kterou si dnes notuje celý národ.

Hrubý křížák tančily původně čtyři smíšené páry v postavení do kříže. Každý tanečník vytančil krokem valašské polky postupně všechny tanečnice, a poté každá tanečnice vytančila všechny tanečníky. Páry pak zakončily společně tanec valašskou polkou doleva. Když si někdo poručil Hrubý křížák (muzikantům se platilo 4 šestky a někdy i více), nikdo jiný nesměl do kola. Na rozdíl od Malého křížáku trval Hrubý křížák velmi dlouho; odtud název „hrubý“, tj. velký.

Obľiba působivých, původně instrumentálních melodií tohoto tance vzrostla za 2. světové války, když houslista valašské cimbálové kapely „Pelárovi sirotci“**, meziříčský rodák Antonín Matalík (1880 – 1955) složil na melodie verze Hrubého křížáku nová slova při příležitosti účinkování této kapely v Praze za německé okupace, údajně v r. 1942. Podle informací Matalíkova vnuka p. Milana M. pozval Pelárovy sirotky do Prahy začínající herec František Hanus. Hráli v restauraci Černá růže v Celetné ul. hercům a hojným pražským návštěvníkům. Kapela byla sjednána na týden, ale pro mimořádný úspěch se její účinkování prodloužilo na 14 dní. Muzikanti si prý přivezli z Prahy „úru peněz“.

Podle sdělení účastníka zájezdu Jos. Skýpaly zkusila kapela pilně před zájezdem v tomto novém obsazení: Antonín Matalík – I. housle, František Schmidt – II. housle, Josef Skýpala – viola, Alois Fabián – cimbál a Josef Hanák – basa.

V dusné okupační atmosféře působilo bezprostřední vyhrávání valašských muzikantů mimořádně povzbudivě i na lidovou tvořivost, a tak se zrodila z nápadů A. Matalíka a za spolupráce ostatních muzikantů a pravděpodobně i za přispění Fr. Hanuse dnes už všeobecně známá „valašská hymna“ na melodii valašského kolového tance Hrubý křížák. Dnes ji zpívá doslova celý národ na lidových zábavách a besedách u cimbálu a zní mohutným chorálem na každém hokejovém klání vítězného týmu valašského Vsetína.

Text „valašské hymny“ autora Antonína Matalíka jsem zapsal podle podání hudebníka jeho kapely Josefa Skýpaly, účastníka pražského zájezdu v r. 1942:

„Pelárovi sirotci“ na výstavě u Dolní školy na Vsetíně v červenci 1922

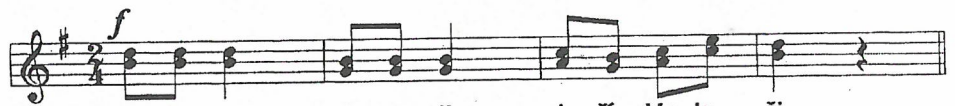
MY ZME VALAŠI*) "Valašská hymna"

Z Valaška

Obecná nota v.z.

Slova Antonín Matalík (1880 - 1955)

Tempo di polca
allegretto (♩ = 106)

1. My zme mu- zi- gan- ti, sta- ři Va- la- ši,
2. Hrajem a zpí- vá- me dy-cky ve- se- ře,

hrajem a zpí- vá- me po vla- sti na ši.
ně- ni už na svě- tě ta- kéj ka- pe- ře!

My zme Va- la- ši, jedna ro- di- na, va- la- ské ho-
my zme Va- la- ši, chlapci ja- ko fík a náš ka- pe- ř-

ry sú na- ša ot- či- na, sú strýc Mata- lík!

2. Hrajem a zpíváme, dyť to každý ví, že zme my Sirotci po Pelárovi; táta nás opustí - je to třicet let - my po něm písničky máme jako květ. Ložek nám zahraje k tomu na cymbát:
3. Až jednúc přestanem zpívat písničky, budete zpomínat na nás, lidičky. Až sa my budeme ubíratí v dál,

Ref.: My zme Valaši...

Ref.: My zme Valaši...

*) Píseň je pouze částí (verz) Hrubého křížáku, který má ještě další 2 díly (trio a mezihru, po které následuje návrat hlavní myšlenky - refrénu); úplný tanec má formu malého ronda a jeho malé díly jsou při tanci seřazeny taktó: abacda.

*) Hlavní melodie Hrubého křížáku jeví nápadnou podobnost s pražským periferním popěvkem "Když jsem já šel do Vršovíc na posvícení..."

**) „Pelárovi sirotci“ – název následné kapely po smrti Jana Pelára.

Zdeněk Kašpar (1925), pedagog, lidový hudebník, primáš a umělecký vedoucí vsetínského souboru Jasénka. Sebral a upravil řadu valašských písní.

POVOLÁNÍ PETRA A ONDŘEJE, akvarel, 1995

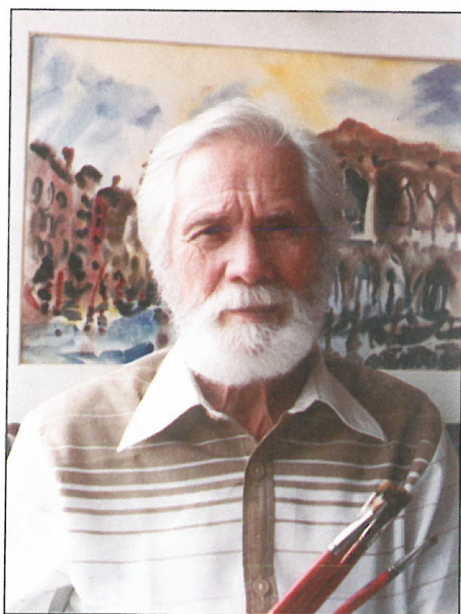
VENEZIA – CANAL GRANDE, akvarel, 1973

SVÁTEK, akvarel, 1972

VZKŘÍŠENÍ LAZARA, akvarel, 1990

MILOŠ ŠIMURDA se narodil v roce 1924 ve Frenštátě pod Radhoštěm. V letech 1950-1955 studoval figurální malířství na bratislavské VŠVU u prof. Jána Mudrocha. V roce 1957 se účastnil dnes legendární výstavy "Obrazy a sochy – výstava mladé generace" v Bratislavě a Praze. Stál tedy u samého zrodu slovenské moderny. Malíř však nehledal jen nové cesty formálního výrazu a nekonvenčních tvůrčích postupů; vždy se vyjadřuje především k údělu člověka v současnosti, byť se jeví bolestný nebo abnormální. Do evropských souvislostí posunuly jeho tvorbu časté pobyty v Itálii: v roce 1972 u Alfreda Bortoluzziho, žáka Paula Klee, a studium na CISIM – mozaikářské škole v Ravenně u Guiseppe Salietiho (1972-1974). Dnes se zabývá především akvarelem. Jím zobrazuje krajinu rodného Valašska a milované Itálie, figurální biblické náměty i vlastní duchovní prožitky. V roce 1993 vystavoval mezi 50 světovými umělci na výběrové přehlídce akvarelu "Grand Prix de Tragastel" v Paříži. Malíř žije a tvoří v Bratislavě, část léta tráví pravidelně v Rožnově pod Radhoštěm.

Mládí jste prožil na Valašsku, již přes čtyřicet let je Vaším domovem Slovensko a nemalou částí života jste připoután k Itálii. Co z těchto pobytů je nejdůležitější?

První prožitky valašské krajiny byly při skautském táboření pod stanem na Kněhyních, pod Radhoštěm a na valašských kotárech – již od svých 7 let. Později jsem jako muzikant působil v rožnovském Radhošti. Z toho všeho vplynulo i malířské zaujetí pro zdejší krajinu. Přírodu Valašska pojmám jako metaforu lidských osudů horalů, které jsem poznával a s jejichž životním údělem jsem se sžíval. Itálie byla pro mne obrovským objevem výtvarné síly malby, sochařství, architektury. Vyslovené studijní pobyty v Ravenně a v ateliéru Calci u Pisy rozšířily mé poznání hloubky umění. A následně ovlivnily i mou tamní krajinářskou tvorbu, především v Benátkách. Na Slovensku jsem vstoupil do profesionálního uměleckého života absolvováním Vysoké školy výtvarných umění a členstvím ve Svazu výtvarníků. Studium historie umění u profesorů Volavky a Kotalíka rozšířilo můj rozhled ve výtvarné problematice. Spolupráce s architekty mi dala příležitost vytvořit zde řadu nástěnných děl v interiérech i exteriérech, především technikou mozaiky. V Bratislavě žiji – a konfrontace na výstavách, styk s aktuálním uměleckým děním mi přináší stálou výtvarnou aktivitu.

Děkují za rozhovor a k Vaší letošní červnové "75" přejí zdar a mnoho dalších požehnaných let! -LFP-

SKLENÍK v historizujícím stylu poč. 20. století, vyrobený v "Uměleckém závodě pro výrobu nábytku" Josefa Volka ve Valašském Meziříčí

Součástí rozmanité sbírky nábytku muzea ve Valašském Meziříčí je i skleník místní proveniencce, zdobený intarzií a řezbováním, z počátku 20. století, tedy z doby, kdy si zámožnější vrstvy obyvatelstva stále ještě s oblibou vybavovaly své domovy honosnými a masivními kusy nábytku historizujících stylů.

Neznámý bytový architekt, který skleník navrhl, se inspiroval renesančními a barokními motivy. Skleník je vyroben z ořechového tmavě hnědého masivu a skládá se ze dvou částí. Spodní část tvoří skříňka s menším úložným prostorem za vypouklými uzamykatelnými dvířky s páskovým dekorem. Spodní oblouk dvířek je zakončen dokonale řezbovaným rostlinným motivem. Horní deska skříňky je jemně zdobená světlým páskováním, sledujícím přesně linie obloukovitých okrajů. Zvláštní pozornost si zaslouží prohnuté nohy s vyřezávanými obličejí na konci horních oblouků, tzv. maskarony, a zakončené podstavci ve tvaru zvřecích tlap. Na skříňce stojí prosklená část nábytku, v horní části zdobená řezbováním s použitím jak barokních ladných křivek a oblouků, tak vkusných renesančních motivů. Průzračné sklo, u krajů jemně zabroušené, odkrývá ze tří stran vnitřní prostor, a nabízí tak majitelé možnost ukládat a současně prezentovat své rodinné poklady, např. cenné kusy porcelánu či keramiky. Hlavně k tomuto účelu se podobné kusy nábytku ve světě i u nás vyráběly. Byly jakousi výkladní skříní majitele, ve které ukazoval své bohatství návštěvníkům.

Všechny zdobné prvky jsou užity s určitou umírněností a harmonií, svědčící o dobrém vkusu návrháře. Dodnes v sobě ukrývá tento kus nábytku eleganci a překvapivě i jistou lehkost. Určitě se mu podařilo alespoň zčásti provzdusnit poněkud ztrnulý dobový interiér, zaplněný masivními kusy nábytku, těžkými závěsy, tkanými gobelíny, a dodat mu potřebné světlo a prostor.

V muzeu archivované firemní katalogy dokládají, že skleník jako součást nábytkového souboru byl vyroben v Uměleckém závodě pro výrobu nábytku Josefa Volka ve Valašském Meziříčí (praděd současných majitelů firmy "JELÍNEK – výroba nábytku s.r.o."). Zachoval se ve velmi dobrém stavu. Předchozí majitel se k němu choval šetrně, a tak můžeme téměř po sto letech obdivovat mistrovskou práci zaměstnanců firmy, často absolventů proslulé Odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Nebyli to jen dobří řemeslníci, ale zároveň zruční řezbáři, znalci dřeva a kumštýři s fantazií a citem pro materiál.

Řezbovaný skleník z uměleckých dílen Josefa Volka patří k ozdobám sbírky nábytku muzea ve Valašském Meziříčí a současní majitelé firmy bratři Jelínkové, kteří pokračují úspěšně v rodinné tradici nábytkářské výroby, mohou být právem pyšní na kvalitní práci svých předků.

Jiřina Fabiánová